

Voruta

Nr. 6 (796) 2014 m. kovo 15 d.

Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

4

A. Butkus, V. Butkienė.
Kitaip nei lietuviai,
latviai nepatyrė žeminimo
ar kalbos ignoravimo

6-7 **Juozas SKIRIUS**

Lietuvos valdžios pastangos
telkti JAV lietuvius
1939.09.01–1940.06.15 okupacijos
pavojaus akivaizdoje

12 **Vladas TURČINAVIČIUS**

Geopolitikos spąstuose, arba
Neutralumo bejėgiškumas

Pavardžių rašymas pasuose

Akad. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Akad. Zigmas Zinkevičius

Lietuvių piliečių pavardės, nežiūrint jų kilmės, rašomos lietuviškomis raidėmis pagal tarimą (Sakalas, Petravičius, Vinkleris...). Analogiškai daroma visame pasaulyje, be kita ko, ir Lenkijoje. Elgtis Lietuvoje kitaip būtų nutolimas nuo pasaulinės praktikos.

Lenkų noras, kad Lietuvos piliečių, vadinamųjų Lietuvos lenkų, pavardės būtų rašomos lenkiškomis raidėmis, yra nepriimtinas, nes tuo siekiama nešvarių tikslų, lietuvių polonizacijos.

Lenkai Vilniaus niekuomet nelaikė Lenkijos sostine. Jis visuomet buvo traktuojamas kaip Lietuvos sostinė, esanti etninėse lietuvių žemėse. Taip iš tikrųjų yra. Lenkų kalba Lietuvoje yra atneštinė. Ją vartojantys žmonės yra ne kas kitas,

kaip lenkiškai kalbantys lietuviai. Rašyti jų pavardes lenkiškomis raidėmis yra visiška nesąmonė. Beje, ne mažesnė nesąmonė būtų vadinti juos etniniais lenkais (etniniai lenkai etninėse lietuvių žemėse!), nebent jie iš tikrųjų būtų atsikėlę iš etninės Lenkijos. Bet jau seniai įrodyta, kad taip nėra: jokios masinės lenkų kolonizacijos į Lietuvą niekuomet nebuvo, o vadinamoji belaisvių, tariamai išmokiusių lietuvius lenkiškai, teorija šiandien gali kelti tik juoką.

Nenorėdami pripažinti amžiais trukusios lietuvių polonizacijos, lenkai nebepajėgia išaiškinti jų kalbos atsiradimo Lietuvoje ir pataria iš viso netirti Lietuvos „lenkų“ praeities, esą tai „neetiška“. O kas daugiau jiems belieka daryti?

Kuo lenkai geresni už kitas Lietuvos mažumas, vartojančias lotynų kilmės rašmenis? Tos mažumos irgi gali pareikalauti „originalios“ jų pavardžių rašybos. Tuo atveju į lietuvių abėcėlę tektų įsivesti daugybę svetimų raidžių, kurių būtų netgi daugiau negu lietuviškų (!).

Ne Lietuvos piliečių, bet užsieniečių, pavardės rašomos tokios, kokios yra jų gimtojoje šalyje, taigi vartojama vadinamąją originalo rašybą. Taip daroma visame pasaulyje. Ir čia mes niekuo neišsiskiriame.

Pasuose Lietuvos piliečių pavardės

turi būti rašomos tokios, kokios oficialiai vartojamos. Įrašyti jas dar ir lenkiškomis raidėmis - reiškia tam pačiam žmogui sukurti papildomą kitą pavardę. Net vienos raidės pakeitimas, teisininkų požiūriu, laikomas jau kita pavarde. Nesvarbu, kur bus toji pavardė įrašyta, ji vis tiek įneš didelę painiavą. Nebent prie lenkiškai įrašytos pavardės būtų nurodoma, kad tai panašiai skambanti užsieniečio pavardė. Bet kam to reikia? Juk tai pasas, o ne pavardės kilmės tyrimas. Tokio tyrinėjimo elementai pase visai nereikalingi.

Norint lenkiškomis raidėmis užrašytą pavardę padaryti galiojančią, reikia įvesti į visuotinę vartoseną: į visas bankų sąskaitas, visokios rūšies kvitus, atsiskaitymus, sutartis ir t. t. Tai susiję su labai didelėmis išlaidomis, kurias apmokėti pačiam pavardės turėtojiui neįmanoma. Lenkų valdžia reikalaujama visų taip formuluoja, kad visos tos išlaidos kristų ant Lietuvos valstybės, o tai, be abejo, labai pakenktų Lietuvos ekonomikai. Lenkijoje su savo piliečiais taip nedaroma, o aiškiai pasakoma: nori keisti pavardę, teks pačiam mokėti visas su tuo susijusias išlaidas.

Gerbkime Lietuvos nacionalinių mažumų tautinę savimonę. Tačiau nedrauskiame jiems ieškoti savo ištakų. Tai būtų netgi nehumaniška.

Valstybių – Europos Sąjungos narių, JAV, Kanados ir kitų demokratinių valstybių Vyriausybėms Pasaulio bendruomenei, visiems geros valios žmonėms

2014-03-02

Rusija, šturkščiai nusižengdama tarptautinėms normoms, įsiveržė į suverenios Ukrainos teritoriją. Iki šiol tęsdama savo imperines ambicijas, Rusija, po Moldovos ir Gruzijos teritorijų okupacijos, neva gin-dama rusakalbių teises, šiomis dienomis pažeidė Ukrainos teritorinį vientisumą. Rusijos šarvuočiai ir kita karinė technika šturkščiai šeiminkauja jai nepriklausančioje žemėje. Kreipiamės į pasaulio visuomenę, ragindami sustabdyti prasidėjusią Ukrainos okupaciją.

1994 m. buvo pasirašytas Budapešto memorandumas, kuriuo Ukraina atsisakė trečiojo pagal dydį branduolinio arsenalo pasaulyje. Mainais į tai Jungtinės Amerikos Valstijos, Didžioji Britanija ir Rusijos Federacija garantavo Ukrainos nepriklausomybę ir vientisumą.

Jau keletą dienų Rusijos kariuomenė vykdo Krymo okupaciją. Rusija paskelbė apie rusakalbių gyventojų teisių apsaugą, kurie, neva, Kryme persekiojami. Toks tvirtinimas – visiškai absurdas. Įvardindama Krymą „nuo amžių rusų žeme“ Rusija klaidina pasaulio visuomenę. Sunku tikėtis, kad Rusija nežino istorinės tiesos, kad tai jau ne pirma Krymo teritorijos okupacija, nes 1784 m. Rusijos imperija aneksavo ir prijungė Krymo chanatą, kuriame amžiais

gyveno Krymo totoriai – tikrieji šios žemės šeiminkai.

1944 m. gegužės 18 d. Sovietų diktatoriaus Stalino įsakymu visa Krymo totorių tauta buvo deportuota į Vidurinę Aziją ir Sibirą. Po Krymo totorių prievartinio iškeldinimo į jų vietą masiškai pradėjo keltis gyventojai iš Rusijos gilumos. 1954 m. Krymas buvo įjungtas į Ukrainos TSR sudėtį. Po Ukrainos valstybingumo atstatymo 1991 m. Krymas autonomijos teisėmis įėjo į Ukrainos sudėtį. Krymo totoriai, sugrįžę į savo Tėvyne, pareiškė norą gyventi nepriklausomoje Ukrainoje.

Mes, Lietuvos piliečiai, atstovaujantys įvairioms tautinėms bendrijoms, gerai žinome tikrąją Kremliaus sufabrikuotų tvirtinimų vertę, todėl kreipiamės į Europos Sąjungos, JAV, Kanados ir kitų demokratinių valstybių Vyriausybes, pasaulio bendruomenę ir visus geros valios žmones, ragindami sustabdyti prasidėjusią visateisės JT narės, nepriklausomos Ukrainos okupaciją.

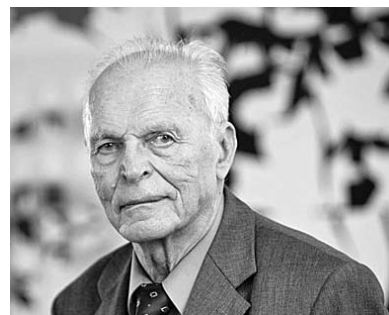
Dr. doc. Adas Jakubauskas
Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas

Krymo totorių Medžliso atstovas Lietuvoje

Mahiras Gamzajevs

Nukelta į 13 p.

A. Sakalas. LLRA pakvietimas į valdančiąją koaliciją - politinė klaida

Aloyzas Sakalas

Pagal apibrėžimą rezervatas (lot. reservatum) – teritorija, kur gamtos turtų apsaugos ir didinimo, mokslo tikslais saugomas visas gamtos kompleksas, draudžiama bet kokia žmogaus ūkinė veikla.

Lietuvoje yra tik trys tokie unikalių gamtos rezervatai: Čepkelių, Kamanų ir Viešvilės. Bet egzistuoja ir dar vienas rezervatų tipas – tautiniai rezervatai. Pavyzdžiui mums čia galėtų būti JAV indėnų rezervatai.

Indėnų rezervatas – speciali JAV teritorija, kontroliuojama indėnų bendruomenės. Indėnų rezervatai turi savivaldą – ten gyvenanti bendruomenė renka savo valdžios atstovus, reguliuoja mokesčius, leidžia įstatymus. Bendruomenės turi savo teisėsaugos institucijas. Rezervatuose veikia federaliniai įstatymai ir bendruomenės įstatymai, o valstijos, kurioje yra rezervatas, teisė negalioja.

Pasirodo, kad ir Lietuvoje yra toks rezervatas, kurio administracinis centras yra Šalči-

ninkuose. Sąlyginai jį pavadinkime Lietuvos lenkų rezervatu (toliau-LLR). Šiame rezervate veikia ES įstatymai ir bendruomenės įstatymai, o Valstybės (Lietuvos), kurioje yra šis rezervatas, teisė negalioja. Ten negalioja Konstitucijos 10 straipsnis, kuris tvirtina, jog „Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedalijama į jokių valstybinių darinius.“ Ir mėginama dalį Lietuvos teritorijos padaryti autonomine.

Ten niekas nepaiso ir Konstitucijos 14 straipsnio, kuriame pasakyta, kad „valstybinė kalba - lietuvių“, todėl gatvių ir gyvenviečių pavadinimai rašomi lenkų kalba.

Negalioja ir Konstitucijos 15 straipsnis: „Valstybės vėliavos spalvos - geltona, žalia, raudona. Valstybės herbas - baltas Vytis raudoname lauke. Valstybės herbą, vėliavą ir jų naudojimą nustato įstatymai.“ Todėl per valstybines šventes ten gali neiškelti lietuviškos trispalvės ne tik eiliniai rezervato gyventojai, bet ir Energetikos viceministrė p. Renata Cytacka.

Ten nepaisoma ir Konstitucijos 16 straipsnio, kuriame parašyta, jog „Valstybės himnas - Vinco Kudirkos „Tautiška giesmė“, kuri prasideda žodžiais „Lietuva tėvynė mūsų“, o ne „jeszcze polska nie zginela“.

Ten netoleruojamas ir Konstitucijos 5 straipsnis, kuriame sakoma, jog „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas.“ Todėl rezervato gyventojai gali nebaudžiami vadinti Respublikos Prezidentę melage ir

Nukelta į 14 p.

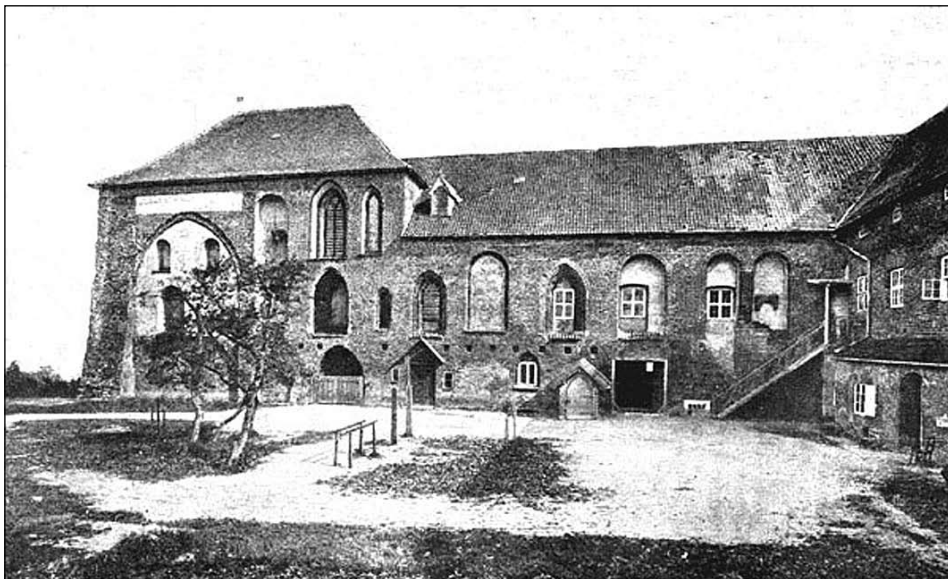
Kristijono Donelaičio „Metų“ rankraščio grįžimas

Dar 1977 m. Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (UNESCO) K. Donelaičio poemą „Metai“ įtraukė į pasaulinį literatūros šedevrų sąrašą. Šiemet LR Seimas ir Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija 2014-uosius paskelbė vieno iš originaliausių Šviečia-mojo amžiaus Europos rašytojų Kristijono Donelaičio metais. K. Donelaičio 300-ųjų gimimo metinių minėjimo programoje dalyvauja ir dalyvaus įvairių sričių kultūros ir meno atstovai.

Jau greitai septyniasdešimt metų, kai šis brangus lietuviams K. Donelaičio rankraštis saugiai guli Lietuvoje, šiuo metu Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Kas buvo tie, kurie sugrąžino Lietuvai šį neįkainojamą paveldą? Visų pirma juos siejo Vilniaus universitetas ir praeitis – Tauragės mokytojų seminarija, kai 1927 metais čia dėstytojo istorijos, psichologijos, logikos ir gimnastikos mokytojas Povilas Pakarklis (1902–1955) ir ją lankė mokinys Jonas Kruopas (1908–1975), kilęs iš Sakalinės kaimo, Gaurės valsčiaus, 1928 m. baigęs Tauragės mokytojų seminariją. Tiesa, kai tai įvyko, jie jau buvo žinomi Lietuvos mokslininkai.

Po Antrojo pasaulinio karo, rūpindamasis Lietuvai svarbių rankraščių ir knygų likimu Rytprūsiuose teisės ir istorijos profesorius P. Pakarklis parengė Lietuvos Mokslų Akademijos organizaciniam komitetui dokumentą „Lietuvių tautos kultūrinės vertybės Vokietijoje“. Jame išvardytos svarbiausios Rytprūsių istaigos, kuriose prieš karą buvo saugomi Lietuvai svarbūs rankraščiai ir knygos. Tai Prūsijos valstybinis archyvas Karaliaučiuje, kuriame buvo laikomi Jurbarko XVI a., Tauragės ir Seirijų XVII–XVIII a., Suvalkijos, kuri po Lenkijos Lietuvos trečiojo padalijimo atiteko Prūsijai, dokumentai, M. Mažvydo, J. Bretkūno, L. Rėzos XVIII ir XVIII a. rankraščiai¹. 1945 m. rugsėjį Mokslų Akademijos mokslininko Povilo Pakarklio iniciatyva Karaliaučiaus apylinkėse buvo surengta archeografinė ekspedicija, į kurią jis pasikvietė ir mūsų kraštiečių, Vilniaus universiteto dėstytoją, kalbininką Joną Kruopą. SSRS Mokslų Akademijos delegacijoje, be šių dviejų lietuvių, dar buvo du asmenys iš Maskvos. SSRS liaudies gynybos komisariato Karaliaučiaus miesto valdybos komendanto majoro Pronino leidimas išduotas 1945 rugsėjo 7 d., vėliau pratestas iki 1945 m. sausio 15 d. Ekspedicijos tikslas – surasti Karaliaučiaus valstybiniame archyve saugotus Lietuvos istorijos ir lituanistikos dokumentus. Traukdamiesi nuo rusų kariuomenės, vokiečiai slėpė savo archyvus objektuose, esančiuose pakeliui iš Karaliaučiaus į Piliavą (Pillau, o dabar vad. Baltijskoje). P. Pakarklis nujautė, kur reikėtų ieškoti ir ekspedicijos dalyviai atvyko automobiliu į Laukstyčių (Lochstadt) pilį, dabar ta vietovė vadinasi Pavlovo. Prie Aistmarių, gražioje vietoje, XIII a. pastatyta Prūsų pilis buvo XIX a. restauruota, čia dirbo gintaro meistrai, veikė muziejus, ji buvo vertinama kaip senovinio paveldo statinys. Antrojo pasaulinio karo metu ši pilis buvo gerokai apgriauta. J. Paleckis knygoje „Dviejuose pasauliuose“ (p. 481) įdėjo tokį P. Pakarklio prisiminimą: „(...) požemių labirintuose užėjau nišą, užverstą knygų, o ant jų – jau aptrūnijęs Hitlerio kareivio lavonas, – pasakoją P. Pakarklis apie šį svarbų įvykį. – Tįso jis rankas išskėtęs. Prieinu arčiau, – matau – viena lavono ranka guli ant kažkokio rankraščio. Pasilenkiu ir savo akimis netikiu. Juk tai Donelaičio rankraštis, kurio aš net nesvajojau surasti...“

Ataskaitoje apie 1945–1947 m. mokslines išvykas Lietuvos istorijos šaltinių paieškai

Laukstyčių pilis 1930 m.

Klaipėdos, Šilutės, Pagėgių ir Kaliningrado apskrityse, saugomoje Mokslų Akademijos T. Vrublevskio bibliotekoje, P. Pakarklis pasakoja, kad jie į Laukstyčių pilį įėjo per sovietinių karių patrankos sviedinio išmuštą skylę. Tamsiuose kambariuose gulėję vokiečių karių lavonai, apsikaisę granatomis, „apie 20 nukirstų galvų“. Ekspedicijos dalyviai pasišviesdami degtukais apžiūrino visus pilies kampečius. Radę duobę, pilną rankraščių, kuri vokiečių buvusi užmūryta, bet išrausta sovietų patrankos sviedinio. „Užsidedę degtuką, pastebėjau (...) rankraščių ryšulėlį. Šliauždamas tą ryšulį pritraukiau į šviesesnę vietą ir ėmiau žiūrėti...“² Tuomet Laukstyčių pilyje P. Pakarklio vadovaujama ekspedicija rado šalia Martyno Liudviko Gedimino Rėzos rankraščių ir K. Donelaičio rankraščius „Pavasario linksmybės“, „Vasaros darbai“. Be kitų senovinių dokumentų lietuvių kalba, rasti du K. Donelaičio laišakai, rašyti perpus jaunesniam Valtarkiemio kunigui Johanui Gotfriedui Jordanui 1777 birželio 10 d. lietuvių kalba ir tų pačių metų rugpjūčio 16 d. kitas – vokiečių kalba. Kaip žinia, jis buvo pirmasis K. Donelaičio „Metų“ paveldėtojas, rankraštį gavęs iš K. Donelaičio našlės Anos Reginos (1715–1795).

Dar per keturias profesorius P. Pakarklio vadovaujamas ekspedicijas iki 1947 m. į Vilnių parvežta 5 tonos įvairių vertingų leidinių: M. L. Rėzos dainos, M. Pretorijaus „Prūsijos įdomybių“ rankraštis, J. Bretkūno „Postilė“ ir kitos.

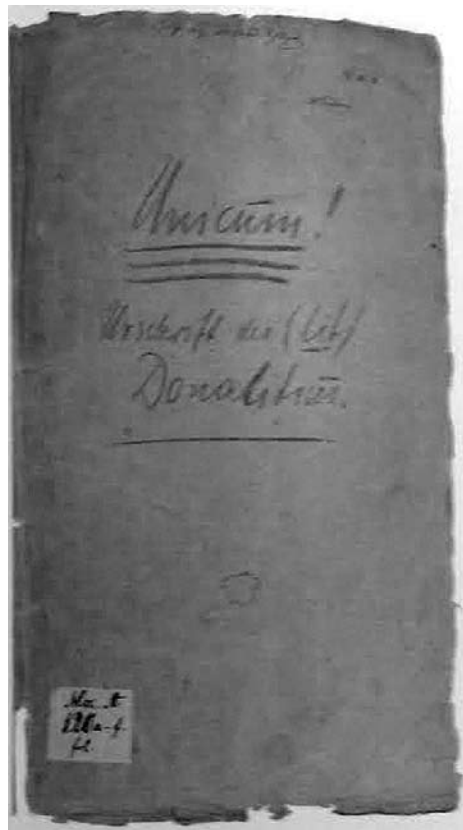
Tauragės B. Baltrušaitytės bibliotekoje saugomas P. Pakarklio sudarytas, po jo mirties redaguotas akademiko Konstantino Jablonskio didžiulis leidinys „Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams“ (1960), kurį bibliotekai dovanavo iš savo asmeninės bibliotekos Tauragės garbės pilietė kraštotyrininkė Alma Mizgirienė. Čia pateikti Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo I, kaip jis lietuviškai vadinosi – Pričkaus Viliaus įsakymai, potvarkiai, Prūsijos vyriausybės XVII–XIX a. įsakai, išversti į lietuvių kalbą.

Mūsų kraštiečiai leksikografas Jonas Kruopas buvo įsitikinęs, kad „kelis įsakus yra išvertęs K. Donelaitis. Donelaitiškai skamba dokumentas Nr. 46 (p. 245–276). Tai gromata (ir pamokinimas) būrams apie ganyklas, pievas, gerą pašarą, gyvulių ganymą, ganyklų tvorų tvėrimą. K. Donelaičio verstas „Trumpas parodas“ (Nr. 47, p. 277–291). „Parode“ (patarime) kalbama apie rauples (raupus) ir kaip kovoti su jomis.

Patarimai išdėstyti gražia, vaizdinga ir palyginti gryna kalba, panašia į K. Donelaičio „Metų“ kalbą³. Šiame leidinyje yra (Nr. 10, p. 84–86) „Karališka Gromata, jog ne wiens nig pirmos dienos paukslėkio meneses to meto rokujant, toliaus Wyžias ant sawo koju drystu turrėti“. 1724 m. rugpjūčio 1 d. Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo I įsakas draudė avėti vyžas, buvo privaloma avėti tik Prūsijoje pagamintas kurpes, neklusnieji būsia nuplakti rykštėmis – „ant subinės plaktas buti“.

Kaip savotiškas protestas, lietuvių tradicijų puoselėjimas, raginimas neatsisakyti lietuviško iš liepų karnų pinto apavo iškyla K. Donelaičio kūrinys „Metai“, net ir veiksmaus vyksta Vyžlaukio valsčiuje. Donelaitis poemoje „Metai“ rašė tai, ką matė savo aplinkoje. Gimė Lazdynėliuose, Gumbinės parapijoje, darbščioje laisvo ūkininko šeimoje, kurioje augo 4 sūnūs ir 3 dukros. Nors anksti miręs, K. Donelaičio tėvas perdavė savo sūnums polinkį į mechanikos darbus (auksakalystė, kalvystė, muzikos instrumentai). K. Donelaitis būdamas aštuoniolikos metų Karaliaučiuje lankė Knypavos (Kneiphof) katedros mokyklą, gyveno beturčių prieglaudoje, vėliau 1736–1740 m. studijavo Karaliaučiaus universitete teologiją ir kalbas, lankė Lietuvių kalbos seminarą. Visą tą laiką gyveno vargingai, bet tvirtai žinojo, kad taps kunigu, juk nešiojo pirmojo Prūsijos vyskupo Kristijono vardą. Trumpai mokytojaves Štalupėnuose, čia radęs sau žmoną Anną Reginą Ohlefant, net trisdešimt septyneriems metams tapo Tolminkiemio parapijos klebonu. Parapija buvo mišri, tad pamaldas laikė lietuvių ir vokiečių kalbomis. Klebonas puikiai pažinojo Tolminkiemio parapijos, kuriai priklausė 36 kaimai, žmones, jų būdo bruožus. K. Donelaitis buvo gerai žinomas ir gerbiamas savo amžininkų. „Karaliaučiaus universiteto profesorius Danielis Arnoldtas (1706–1775), kilęs iš Karaliaučiaus, studijavęs ten ir Halėje, vokiečių kalba išleistoje knygoje „Trumpos žinios apie visus nuo reformacijos Rytų prūsijos liuteronų bažnyčiose buvusius pastorius“ pateikia ir K. Donelaičio biografiją⁴. Nepaisant to, K. Donelaičio poema nebuvo išspausdinta jam gyvam esant, to meto standartais tai buvo per daug drąsus kūrinys. 104-ųjų K. Donelaičio gimimo metinių proga epas „Metai“ pirmą kartą buvo išspausdintas 1818 m. Karaliaučiaus universiteto profesorius L. M. Rėzos. Jo dėka kūrinys suskirstytas į keturias dalis ir gavo pavadinimą „Metai“. Įnoringos istorijos tėkmėje „Metų“ rankraštis keliavo per rankas: K. Donelaičio našlė juos perdavė kunigui J. Jordanui, du poeto rankraščiai „Rudenio gėrybės“ ir „Žiemos rūpesčiai“ žuvo per 1812 metų karą, bet liko Gerviškenų kunigo Johano Friedricho Hohlfeldto nuorašas. Vėliau po L. M. Rėzos mirties 1840 m. vėl 104 metus gulėjo Karaliaučiaus slaptajame archyve, kol 1945 m. netoli Karaliaučiaus Laukstyčių pilyje šiuos rankraščius pavyko atrasti Lietuvos mokslininkams P. Pakarkliui ir J. Kruopui.

Povilas Pakarklis buvo gerai susipažinęs su Karaliaučiaus archyve saugomais dokumentais. Baigęs studijas Lietuvos

Donelaičio rankraščio viršelį

universiteto Teologijos-filosofijos fakultete, „1927 m. pradėjo dirbti Tauragės mokytojų seminarijoje, rinko medžiagą skalvių genties klausimais, parašė 1934 m. vasario 28 d. „Lietuvos aide“ straipsnį „Dėl Tauragės apskrities gyventojų tautybės žiloje senovėje „Ne kuršiai, bet žemaičiai“⁵. 1927 m. vasarą praleido Karaliaučiaus universitete, kur rinko medžiagą apie lietuvių Rytprūsių krašte. Vėliau visa tai sugulė į monografiją „Popiežiai – lietuvių tautos priešai“ (1948). Tauragės B. Baltrušaitytės viešoji biblioteka saugo vieną iš pirmųjų P. Pakarklio knygų „Mažoji Lietuva vokiečių mokslo šviesoje“ (1935), kurią pavyko gauti šių eilučių autorei tik 2010 m. iš LNB M. Mažvydo mainų-rezervinio fondo. Dar 1944 m. profesorius P. Pakarklis tapo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso katedros vedėju.

Kodėl iš visų mokslininkų P. Pakarklis į pirmąją ekspediciją po Rytprūsių kraštą pasirinko būtent J. Kruopą? Tuo metu Jonas Kruopas Vilniaus universitete dėstė lietuvių kalbos istoriją. Faktiškai nuo 1945 m. organizavo Lietuvių kalbos katedros darbus, nors oficialiai šios katedros vedėju buvo senųjų raštų tyrinėtojas, ypač studija apie Martyno Mažvydo kalbos slavizmus⁶. 1952 m. J. Kruopas apgynė kandidatinę disertaciją „1598 m. Merklio Petkevičiaus katekizmo leksika“. Svariai prisidėjo prie svarbių lietuvių raštijos paminklų skelbimo: „Pirmoji lietuviška knyga“ (1947), „Pirmoji lietuvių kalbos gramatika. 1653 metai“ (1957) ir kitų. Jo didžiausias nuopelnas lietuvių kalbotyrai – „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“.

Sovietiniai kariai 1945 m. susprogdino Laukstyčių pilį, menančią senuosius prūsų laikus, ieškant dingusio gintaro kambario. Jau mirę ir šie du mokslininkai, parvežę į Lietuvą tokį svarbų rankraštį. O Kristijonas Donelaitis „Metuose“ sako:

Vaikeliai,
Daug prisidirbė bei visur viernai triūsineje,
Tuo giesmėmis saldžiomis linksmai pasidžiaugtų...

¹Marcinkevičius J. Lituanikos paieškos Rytų Prūsijoje ir Klaipėdos krašte po Antrojo pasaulinio karo // Knygotyra, 2000, Nr.36, p. 186-187.

²www.mab.lt/Donelaitis/kuryba.html.

³Kruopas J. Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams // Rinktiniai raštai. – V., 1998, p. 441.

⁴Gineitis L. Apšvietos amžiaus derlius // Prūsiskasis patriotizmas ir lietuvių literatūra. – V., 1995, p.82.

⁵Pakarklis P. Raštai. – V., 1987, p. 523,533.

⁶Kruopas J. Žodyninės slavybės M.Mažvydo raštų kalboje // Senoji lietuviška knyga/red. V.Mykolaitis, K., 1947, p. 217-256.

Parengė Daiva KINIULIENĖ, Tauragės savivaldybės Birutės Baltrušaitytės viešosios bibliotekos skyriaus vedėja

AUTORIŲ DĖMESIUI!

Dėkojame visiems, kurie „Vorutai“ siunčia savo sukurtus rašinius, ir primename, kad rašiniai turėtų būti ne didesni kaip 7 000 simbolių (spaudos ženklų), iliustracijos ir nuotraukos siunčiamos jpg, tiff formatu. Tokiu adresu: el. p. vorutosfondas@voruta.lt. Siunčiami straipsniai turi atitikti kalbos kultūros reikalavimus, t. y. suredaguoti, nuotraukos ir iliustracijos turi būti kokybiškos ir turėti metrikas, t. y. reikia nurodyti, kas yra tose nuotraukose, kas nuotraukų autoriai bei šaltiniai. Be to, citatos, išnašos, panaudota literatūra turi atitikti bibliografinių išnašų bei nuorodų sudarymo reikalavimus. Kitiems laikraščiams siųsti straipsniai yra nepriimami.

Redakcija

Kun. Vincas Bobinas

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Tėsinys. Pradžia Nr. 4

Kazitiškio pradinės mokyklos vedėjas E. Dau... (toliau parašas neįskaitomas) 1943 m. vasario 22 d. kurijai rašė, kad mokslo metų pradžioje atvykęs į Kazitiškį ir turėjęs garbės pažinti kleboną Bobiną, kurio „elgesiai visai nesiderina su dvasiškio misija“. Klebonas savo despotiškumu ir žiauriu elgesiu atbaidė daugelį parapijiečių. „Ir jie kelia savo ašarotas akis į skausmingą Kristaus veidą, o lūpos šnabžda: „Viešpatie, nejaugi jau mus apleidi?“ Viena parapijiečių prašymą iš parašus rinkusių žmonių klebonas atėmė jėga ir „išdidžiai pareiškė iš sakyklos, kad kol norėsiąs, tol Kazitiškyje būsiąs“. Išskeldinti Bobiną parapijiečiai prašė ir 1943 m. vasario 28 d. skunde.

Kurijos kancleris 1943 m. kovo 31 d. išsiuntė Bobinui raštą dėl Petro Bugelio iš Rupinskų kaimo siūsto ir kovo 6 d. kurijoje gauto skundo. Pasirašę 24 asmenys prašė Bobiną iškelti kitur, nes nuo jo kenčia visa Kazitiškio parapija. Klebonas viešai keikiasi, pasakoja nešvankius anekdotus, girtauja, nors per pamokslus garsiai šaukia prieš naminės degtinės gėrimą. Tačiau klebono ipročius žinantiems parapijiečiams pamokslai nedaro jokio įspūdžio. Jau daugiau kaip 10 metų klebonas laiko tą pačią tarnaitę, kuri 1942 metais susirgo kažkokia įtartina liga. Vengdamas gydytojų, klebonas išvežė ją pas savo seseris. Parapijos reikalai visai apleisti, bažnyčioje visur nešvara. Šiokiadieniais mišių dažnai nebūna, vargonai tyli. Klebonas atsisako važiuoti pas ligonius. Jis kone su visais pykstasi, riejas, net mušasi, o paskui po teismus trankosi. Prašoma „duoti mums kunigą gera, energingą ir tikrą lietuvį, kuris galėtų tinkamai aptarnauti mūsų dvasiškus sielų reikalus ir kultūringai suburti apie bažnyčią visą parapiją ir skiepyti Dievo bei mūsų tėvynės Lietuvos, Marijos žemės, mintis“.

Po kurijos kanclerio 1943 m. gegužės 26 d. pakartotinio priminimo atsakyti į kovo 31 d. raštą, V. Bobinas aiškinosi kurijos birželio 1 d. gautame rašte. Prisiminė „neužtarnautą išpėjimą“ – kurijos 1942 m. spalio 1 d. rašta ir, anot jo, psichiškai nesveikos neurastenikės Jauraitės skundą. Kai dėl kurijos 1943 m. kovo 31 d. rašte jam primetamų septynių priekaištų, jo parapijiečių tariamų skundų, tai juos inspiravo ir redagavo trijulė: buvęs vargonininkas Adomėnas, prie bolševikų metęs vargonininkavimą, o dabar kerštaujantis, kad jo atgal nepriima; Adomėno prikalbintas mokyklos vedėjas, vyrą pametusios ir bolševijon išbėgusios rusės komunistės sūnus – poetas, redaktorius; trečiasis trijulės asmuo – tai žinomas Kazitiškio apylinkės plėšikas, girtuoklis ir anarchistas Valadka. Adomėno žmona ir vaikai parašus rinkę net Švedriškės ir Vidiškių parapijose.

Iš tikrųjų, 1942 m. lapkričio 20 d. skundą Jo Ekscelencijai arkivyskupui parašė Kazitiškio pradinės mokyklos mokytoja Pranė Jauraitė. Skundėsi, kad klebonas neleidžia jai gyventi špitolėje, ir prašė, kai „rašysit laišką klebonui Bobinui, tai tik išbarkit gerai, kad nedavė neleido gyventi į špitolę, kuri tuščia stovi, niekas nenaudoja“. „Pavojingoj vietoj“, mokyklos pastate, kur kitame kambaryje įsikūrė 22 metų mokyklos vedėjas, mokytoja gyventi nenorėjo, „kad žmonės nepasipiktintų, nes nevedęs vedėjas ir aš“. Išeiti iš mokyklos jai per sapną liepęs kažkoks balsas. „Nelaiminga aš patekus į Kazitiškį, ... pavojinga, kad nenustotčiau aš tos brangios panystės skaistybės, kurią aš iki šiol išsaugojau“, – guodėsi per 40-mečių persiritusi moteris. Kaip „Ryto“ draugijos mokytoja, P. Jauraitė kelerius metus, bent 1925–1929 m., dirbusi Pažemiškio (Ignalinos r.), Kabelių (Varėnos r.), Kaziulių (Šalčininkų r.) kaimuose.

Kunigas Pranas Bieliauskas knygoje „Dienoraštis. 1920–1957“ P. Jauraitę vadina savo auklėtine. Rinkdamas liaudies dainas Daugėlišio parapijoje 1941 m. kovą, P. Bieliauskas kelioms dienoms apsisusto pas Jauraitę Driškūnų kaime. Mokytoja tėvams buvo įtaisusi neblogus namus, kuriuose du kambarius pasiliko sau. Pasidirbdino karštą ir pasistatė gale lovos. P. Bieliauskas savo auklėtinę 1954 m. lapkritį buvo sutikęs Vilniuje. Ta sakė, kad dirbti kolūkyje jai jau per sunku, kažkokioje Vilniaus įstaigoje susitarusi dėl sargės vietos. Paklausta, ar dar turinti tą daiktą (karštą), atsakė, kad jame tėvą palaidojusi.

1944 m. rudenį sergantį V. Bobiną Kazitiškyje laikinai pavadavo arkivyskupo R. Jalbžykovskio paskirtas kun. Vladas Gimžauskas (vėliau Švenčionių dekanas). Jis rugsėjo 24 d. surašė bažnyčios inventorių. Pasak jo ir kitų žinių, dvarininkai Belikavičiai 1745 m. pastatydino Kazitiškyje pirmąją bažnyčią ir įkurdino prie jos vienuolius bazilijonus. Nauja medinė bažnyčia pastatyta 1861 m., kurią rusų valdžia 1864 m. buvo uždariusi. Pseudogotikinė mūrinė bažnyčia baigta statyti 1908 m. Ją 1909 m. liepos 16 d. pašventino Žemaičių vyskupas Gasparas Cirtautas. Išardžius medinę bažnyčią, iš jos suresta klebonija. Parapijos teises Kazitiškis gavo 1919 m. Bažnytkaimį 1920 m. lapkričio 5 d. užėmė lenkai. Seniau bažnyčiai priklausė 40 ha žemės. Parapijoje dar buvusi koplyčia Grybėnų kaimo kapinėse. Prieš Antrąjį pasaulinį karą bažnyčią kun. Bobinas truputį atnaujino, iš vidaus šviesiai išdažęs jos sienas. Remonto 1944 m. reikėjo klebonijai. Buvo sugriuvusi ir šventoriaus tvora. Visus bažnyčios dokumentus 1941 m. atėmė sovietai. Nežinia kur dingo bažnyčios antspaudai.

Inventorių Rimšės bažnyčios antspaudu patvirtino Rimšės klebonas, garbės kanaunin-

kas Petras Mankus. (P. Mankus, iki 1940 m. Mankauskas, vadino save ir Rimšės dekanu, nors oficialiai Rimšės dekanato niekada nebuvo; kalbamu metu Kazitiškio, Rimšės, Dūkšto ir dar kelios Lietuvos parapijos formaliai priklausė Breslaujos dekanatui, todėl kun. Mankų tikrą vadinti Breslaujos dekanu; 1946 m. gegužės 22 d. įsteigtas Dūkšto dekanatas, atskyrus jį nuo Baltarusijoje likusios Breslaujos, ir Rimšės klebonas kun. Mankus buvo Dūkšto dekanas.)

Vilniaus šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios klebonas Juozas Dubietis 1945 m. vasario 20 d. pranešė arkivyskupui Mečislovui Reiniui, kad vasario 19 d. mirė buvęs Kazitiškio klebonas Vincas Bobinas. Gyvenęs jis Šilo g. 5 pas Mykolą Vaišnių. Iš jo namų į Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčią velionis išneštas vasario 21 d. 15.30 val., o kitą dieną 10 val. turėjo vykti pamaldos ir laidotuvės.

Deja, trūksta žinių, kada V. Bobinas paliko Kazitiškį, ką beveik 60-metis kunigas veikė Vilniuje ir kur palaidotas. Tokios informacijos nerasta ir Vilniaus arkivyskupijos kurijos archyve. Galbūt ligotas klebonas 1944 m. rudenį išvažiavo gydytis į Vilnių ir į savo parapiją daugiau nebegrižo?

Šaltiniai

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos rankraštynas: fondas 67, bylos 208/1, 281/1, 281/2; f. 318, b. 108, 3031, 3129, 3955, 4329, 7300, 9054, 9660, 14621, 15664, 15673, 20427, 21181, 21209, 21435, 21677, 22107, 22799, 26035, 28164; f. 342, b. 18120

Lietuvos valstybės istorijos archyvas, fondas 432, apyrašas 1, byla 213

Bieliauskas P. Dienoraštis. 1920–1957. Vilnius, 2012

Kviklys B. Lietuvos bažnyčios, t. V. Vilniaus arkivyskupija, d. II. Chicago, 1986.

Pabaiga

Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos tarybos

Memorandumas

Dėl buvusių tremtinių ir politinių kalinių žeminimo

Tiems, kurie neišmoko Naujausiųjų laikų Lietuvos istorijos ar prarado istorinę atmintį

2014-02-22 Kaunas

Gvidas RUTKAUSKAS, LPKTS tarybos pirmininkas

Valdančioji kairiųjų partijų koalicija, pasižadėjusi dar šiais metais pradėti kompensuoti per krizę sumažintas pensijas, apsižiūrėjo, kad biudžete nėra pinigų.

Labai keista, kad pakelti minimalią algą iki tūkstančio litų ir padidinti politikų, aukštų valdininkų ir statutinių darbuotojų atlyginimus iki prieškrizinio lygio pinigų iš biudžeto ir „vidinių resursų“ atsirado, bet pensijoms kompensuoti jų nėra.

Dar keisčiau, kad ketinama trūkstantų lėšų ieškoti mažinant nuo okupacijų Nukentėjusių asmenų valstybines pensijas, arba mažinant jų gavėjų skaičių. Kitaip sakant, atimti iš buvusių tremtinių pensijas ir padalyti jas visiems pensininkams. Vėl teisėjų, prokurorų ir kitų pareigūnų santykinai dideles valstybines pensijas mažinti nesiūloma.

Tokie išpuoliai prieš buvusius tremtinius ir Laisvės kovų dalyvius (toliau – tremtiniai) kartojasi kiekvieną socialdemokratų valdymo kadenciją. Ir su realiomis pasekmėmis – tremtinių socialinės apsaugos lygis vis žeminamas, kol sulyginamas su eiliniais pensininkais. Anksčiau iniciatoriumi būdavo Algirdas Sysas, dabar juo tapo Bronius Bradauskas. Jų šūkis – „Visiems sunku, visiems reikia dalinti po lygiai arba, kad „tremtiniai jau ir taip daug gavo“. Tremtinius tokie žodžiai labai žeidžia ir žemina. Lyg jie „apvalgo“ visus Lietuvos senelius ir vargšus. Nesiginčijame, kad visiems reikia, tačiau manome, kad ne visų nuopelnai valstybei yra lygūs. Juk kalbama ne apie uždirbtas „Sodros“, o apie valstybines pensijas, skiriamas už nuopelnus. Kai reikėjo atkurti ir įtvirtinti valstybės nepriklausomybę, tremtiniai stovėjo pirmose gretose Baltijos kelyje, Televizijos bokšto ir Seimo gynyboje. Dauguma tų „visų“ rūpinosi savo asmeniniais reikalais.

Akivaizdu, kad išpuoliai prieš buvusius tremtinius, kaip per mėnulio pilnatį, nuolat pasikartoja valstybinių švenčių ir trėmimų sukakčių minėjimų progomis. Gal norima sumenkinti ar pažeminti tremtinius, pagerbtus Seimo iškilminguose posėdžiuose, sąskrydžiuose Ariogaloje ar kitų iškilmių metu.

Tremtiniai nenori ko nors skriausti. Todėl LPKTS ne kartą siūlė visoms buvusioms Lietuvos valdžioms tartis su Rusija, SSRS teisių ir pareigų perėmėja, ir reikalauti, kad ši mokėtų Rusijos šiaurines pensijas tremtiniais už jų vergišką priverstinį ir praktiškai neapmokėtą darbą Rusijos Federacijos teritorijoje ir jos įmonėse. Kad atlygintų už sužalojimus ir sugadintą sveikatą darbe, kalėjimuose, lageriuose.

Valdžios atsakymas buvo toks: „Mes su Rusija dėl jūsų nesipyksime. Kiekvienos valstybės reikalas pasirūpinti savo piliečiais“, arba visiška tylą... Tremtiniais nesuprantama, kodėl dėl dujų kainų ar eksporto ribojimų su Rusija pyktis galima, o dėl tremtinių pensijų negalima?

Lietuvos valdžia pati prisiėmė visą tremtinių socialinės apsaugos našta. Įsipareigojimus teks vykdyti, kitaip Konstitucinis Teismas vis tiek privers mokėti jau paskirtas pensijas.

Tremtinius labai įskaudino neteisingi Seimo nario B. Bradausko pasvarstymai vasario 13 dieną „Žinių radijo“ laidoje „Atviras pokalbis“. Eglė Samoškaite „Delfi“ portale cituoja ir komentuoja B. Bradauską. Jis teigė, kad pensijų kompensavimui per kelerius metus prireiks 443 milijonų litų. Vien tremtinių pensijoms esą reikia 300 milijonų litų per metus. (Mes manome, kad tokią sumą sudaro visos valstybinės pensijos, ne tik tremtinių, bet ir teisėjų, prokurorų, statutinių darbuoto-

jų bei kariškių.) Nors lėšų galima rasti iš kitų šaltinių, bet politikas siūlo pirmiausia svastyti galimybę peržiūrėti valstybinių pensijų gavėjus ir gal atsisakyti tremtinių pensijų. „Mokame įrašytiems į tremtinių sąrašus, bet neištremtiems, tremtyje gimusiems vaikams. Koks skirtumas kur gimti – Lietuvoje ar Sibire. Mokame perkeltiems Lietuvoje iš vienos vietovės į kitą. Mokame partizanų rėmėjams, pagal „chebros“ paliudijimus. Kiti Sibire gyveno geriau nei Lietuvoje. Visi mokslus baigė“. Tačiau B. Bradauskas pripažįsta, kad „Tiems, kurie tikrai buvo ištremti ir patyrė „stresą“ (!) – mokėti reikia“.

Praradusiems istorinę atmintį primename tremtinių pensijų ir lengvatų istoriją.

1990–1992 metais Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas nustatė, kad skaičiuojant darbo stažą pensijai gauti už tremtyje išbūtus metus įskaitomi treji metai, suteikiamas nemokamas važiavimas vietiniu visuomeniniu transportu, suteikiamos kainų lengvatų vaistams ir gydytojo siuntimu dvi savaitės per metus nemokamo sanatorinio gydymo.

1992–1996 metais LDDP daugumos Seimas atsisakė trigubo darbo stažo įskaitymo ir įvedė nuo okupacijų Nukentėjusių asmenų valstybines pensijas, berods, 90 litų per mėnesį. Nustatė, kad tremties stažas vaikams skaičiuojamas tik nuo 14 metų amžiaus. Panaikino nemokamo važiavimo visuomeniniu transportu lengvatą ir nustatė 50 procentų lengvatą, kaip ir visiems pensininkams. Neliko lengvatų vaistams ir sanatoriniam gydymui.

Per 1998 metų Rusijos ekonominę krizę ir 2008–2012 metų pasaulinę krizę tremtinių pensijos ir lengvatų buvo mažinamos ir ribojamos. Praktiškai iki šiol visos lengvatų liko tos pačios kaip ir visų pensininkų,

išskyrus tremtinių pensijas, kurias dabar ketinama naikinti. Liko tik priekaištai, kad „tremtiniai jau ir taip daug gavo“. Mūsų žiniomis, Lietuvos valstybės socialinė parama tremtiniais yra mažiausia iš visų Baltijos šalių.

Verta politikams priminti, kad ne vien tremtiniai gauna Nukentėjusių asmenų valstybines pensijas. Jas gauna Antrojo pasaulinio karo veteranai. Jų buvo apie 10 tūkstančių (tarp jų du tūkstančiai buvusių strībų ir kagėbistų), po 10 tūkstančių „afganistaniečių“ ir „černobyliciečių“ bei karo veteranų ir dar keletas kitų mažesnių žmonių grupių. Gali būti, kad tremtiniai sudaro tik apie pusę Nukentėjusių asmenų valstybines pensijas gaunančių žmonių. Tad ar verta „visus šunis karti“ tik ant tremtinių?

Mūsų siūlymai:

1 Socialdemokratų partija turi politiškai įvertinti Seimo nario Broniaus Bradausko viešą pasisakymą per vasario 13 dienos „Žinių radijo“ laidą „Atviras pokalbis“, kurioje jis įžeidinėjo ir žemino buvusius tremtinius, ir ipareigoti jį viešai atsiprašyti.

2. Generalinė prokuratūra turėtų tirti klausimą dėl baudžiamosios atsakomybės už B. Bradausko viešą išreikštą sovietinio genocido menkinimą.

3. Seimas turėtų pakeisti įstatymą ir visus Nukentėjusių asmenų valstybines pensijas gaunančius žmones suskirstyti į dvi grupes: a) tuos, kurie nukentėjo kovodami dėl Lietuvos laisvės ar priešinosi okupanto savivalei; b) tuos, kurie nukentėjo, vykdydami okupanto valdžios įsakymus. Pirmieji būtų Laisvės kovų dalyviai ir buvę tremtiniai. Antrieji – karo veteranai, „afganistaniečiai“, „černobyliciai“ ir kiti. Tokiu būdu būtų išvengta nuolatinių šių grupių susipriešinimo.

A. Butkus, V. Butkienė. Kitaip nei lietuviai, latviai nepatyrė žeminimo ar kalbos ignoravimo

A. Butkus, V. Butkienė. Kitaip nei lietuviai, latviai nepatyrė žeminimo ar kalbos ignoravimo

Lietuviai ir latviai – dvi vienintelės likusios baltų tautos su dviem vienintelėmis valstybinėmis baltų kalbomis. Šį statusą kalbos gavo XX a. pradžioje, susikūrus nacionalinėms Lietuvos ir Latvijos respublikoms.

Tačiau lietuviams iki šiol problemiška atrodo jų etninė savivoka – dėl jos atsiradimo laiko ir pačios sąvokos tebevyksta istorikų, kalbininkų ir etnologų diskusijos, kuriose mėginama skaidyti lietuvio savimonę į baltiškąją (lietuviškąją) ir slaviškąją (baltarusiškąją, lenkiškąją). Toks lietuvio savimonės skaidymas ir blaškymasis neišvengiamai atsiliepia visuomenės konsolidacijai bei santykiams su kaimyninėmis slavų tautomis, kurios lietuvių savimonės silpnumą naudoja savo politiniams tikslams.

Latviai tokio dvejinimosi išvengė, tad jų bendruomenė atrodo sutelktesnė ir atsparesnė dabartiniam slavų ideologiniam spaudimui. Latvijoje nėra nė vieno latvio istoriko ar politologo, palaikančio slaviškąją ar germaniškąją šalies istorijos interpretaciją. Lietuvoje, deja, turime ir politikų, ir istorikų lietuvių, pateisinančių ir platinančių rusiškąją ar lenkiškąją imperinę-aneksinę istorijos versiją. Čia mėginsime panagrinėti šių skirtumų atsiradimo priežastis, sugretinę lietuvių ir latvių istorinę patirtį.

Istorinės sąlygos

Nepaisant to, kad Lietuva nuo XIII a. turėjo valstybingumą, oficialioji jos raštų kalba per visą laikotarpį buvo rusėnų, vėliau, nuo XVII a. pabaigos – lenkų, XIX a. – rusų. Latviai savos valstybės sukurti nespėjo – nuo XIII a. jų teritorijoje įsitvirtino okupantai vokiečiai, tad oficialiaja buvo tapusi vokiečių kalba. Nuo XVIII a. pradžios Rusijos imperijai pradėjus plėsti savo valdas Baltijos regione, čia oficialiaja tapo rusų kalba.

Nuo XVII a., vokiečių ir švedų valdomose latvių žemėse galutinai įsitvirtinus protestantizmui, latvių valstiečių kultūrinis ir ekonominis lygis tolydžio gerėjo ir atitinkamai tolydžio ėmė skirtis nuo vis labiau atsiliekančių LDK ir Latgalos valstiečių (Latgalą 1569-1772 m. administravo Abiejų Tautų Respublika). Lietuvos atveju tai galima palyginti su Mažosios Lietuvos ir LDK situacija. XX a. tie skirtumai ryškiausiai pasijuto po Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos (1923): memelenderiai lietuvininkai nė iš tolo nenorėjo tapatintis su kultūriškai atsilikusiais aplenkėjusiais atvykėliais žemaičiais ar Kauno valdininkais.

Visuomenės luomai ir kalba

XIII a. pradžioje baltų gentys jau turėjo luominę struktūrą, kurią liudija ir to meto kronikos (plg. Latvis, 1991: 37-38). Ilgainiui nusistovėjo tokia luominė piramidė: valdovas arba sritinis kunigaikštis, jo aplinka (gimainčiai), kariai, valstiečiai. Suvienijus kelias kunigaikštystes ar, Lietuvos atveju, sukūrus valstybę, luominė piramidė ėgavo tokias dalis: valdovas, didikai (magnatai), bajorai, valstiečiai.

Dėl karų su vokiečiais šiaurės baltai XIII a. neteko diduomenės: dalis jos žuvo, dalis pasitraukė į Lietuvą, dalis tapo laisvaisiais valstiečiais (vad. *kuršu kōniņi* „kuršių karaliukai“; plačiau žr. Butkus, 1995: 20). Nuo XIV a. į ištuštėjusias Livonijos Žiemgalos ir Kuršo sritis kėlėsi ar buvo keliami mažiausiai karuose nukentėję latgaliai, išplatinę ten savo kalbą, kurią veikė ir likusią vietinių kalbų ypatumai. II tūkstantmečio viduryje šiaurės kuršiai ir žiemgaliai galutinai sulatvėjo.

Etninėje Lietuvoje situacija buvo kiek kitokia. Luominė piramidė išliko, tačiau nuo XIV a. pabaigos, t. y. po Krėvos unijos, diduomenė ėmė darytis dvikalbė: šalia gimtosios lietuvių pradėta vartoti ir lenkų kalbą, kuri ilgainiui tapo aukštesniojo luomo kalba. Lingvistinis lenkėjimas vyko lėtai, luomine piramide žemyn.

Tačiau pilietinė savimonė išliko lietuviška. Tai ryškiausiai rodo Lietuvos diduomenės ginčai su lenkais Liublino seimų metu 1569 m., Lenkijai spaudžiant Lietuvą dėl unijos. Pati unija buvo pasirašyta tik iš antro karto, Lenkijai atplėšus nuo Lietuvos Ukrainą, o Lietuvai išsireikalavus, kad tai būtų ne LDK prijungimo prie Lenkijos, bet susijungimo su ja unija, net pavadinime (Abiejų Tautų Respublika) prabėžiant, jog Lietuvos bajorija savęs lenkais nelaikia.

Anų laikų etninės Lietuvos visuomenę buvo galima apibūdinti taip: dvi kalbos – vienas etnosas (Butkus, 2011: 99). Kad lietuvių kalba diduomenės buvo plačiai vartojama, liudija to laikotarpio dokumentai. Vytautas laiške (1420) imperatoriui Zigmantui net mėgina etimologi-

zuoti Lietuvos kraštavardžius, apeliuodamas į lietuvių kalbą (čia ir kitur paryškinta mūsų – A. B., V. B.):

/.../ Sed quod terra Samaytarum est terra inferior ad terram Lythwanię, ideo Szomoyth vocatur, quod in lythwamico terra inferior interpretatur. Samoyte vero Lythwaniam appellant Aux tote, quod est terra superior respectu terre Samaytarum. Samagitte quoque homines se Lythwanos ab antiquis temporibus et nunquam Samaytas appellant, et proper talem ydemptitatem (sic) in titulo nostro de Samagicia non scribimus, quia totum unim est, terra una et homines uni. /.../

/.../ Bet kadangi Žemaičių žemė yra žemiau negu Lietuvos žemė, todėl ir vadinama Žemaitija, nes taip lietuviškai yra vadinama žemesnė žemė. O žemaičiai Lietuvą vadina Aukštaitija, t. y. iš Žemaičių žiūrint, aukštesnė žemė. Taip pat Žemaitijos žmonės nuo senų laikų save vadino lietuviais ir niekada žemaičiais, ir dėl tokio tapatumo (sic) savo rašte mes nerašome apie Žemaitiją, nes viskas yra viena, vienas kraštas ir tie patys žmonės. /.../ (BRMŠ, I: 528–529).

Savo ruožtu lenkų istorikas J. Długošas (XV a. vidurys) rašo:

Lithuani /.../ ibi primum oppidum Wilno, quod et in hanc diem caput genti est, /.../ condidere. /.../ Sermo hic Latinus modica varietate distinctus, qui iam ex commercio gentium vicinarum, ad proprietatem vocabulorum Slavonitarum defluxit.

Lietuviai */.../* ten įkūrė pirmąjį miestą Vilnių, kuris ir šiandien (~1460–1480 m. – A. B., V. B.) yra svarbiausias to krašto miestas. */.../* Jų kalba yra šiek tiek pakeista **lotynų** kalba, kuri, jiems prekiaujant su kaimynų gentimis, patyrė slavų kalbos žodžių įtaką. (BRMŠ, I: 558; 578–579).

Būtent gyvas lietuvių kalbos vartojimas ir kitataučių raštininkų pastebėtos jos leksinės paralelės su lotynų kalba leido atsirasti legendai apie lietuvių diduomenės kilmę iš romėnų. Kelių variantų legenda iš pradžių buvusi žodinė, tačiau netruko būti užfiksuota ir metraščiuose, o XVI a. išsirutuliojo į palemoniškąją ir buvo perrašoma iš vienu istorijos knygų į kitas, modifikuojama, kol XVIII a. pabaigoje pradėta kritikuoti (žr. Jurginis, 1971: 118), o XIX a., atsiradus lyginamajam-istoriniam kalbotyros metodui, buvo galutinai kalbininkų paneigta, lotynų ir lietuvių kalbų leksikos paraleles aiškinant kaip šių kalbų kilmės iš tos pačios indoeuropiečių prokalbės rezultata.

Tačiau mums svarbu ne pati legenda, o jos grindimas lietuvių ir lotynų kalbų panašumu. Pats grindimas rodo, kad lietuvių kalba diduomenės buvo vartojama greta lenkų kalbos dar XVI–XVII a. Štai kaip tai pateikė Mykolas Lietuvis (Michalo Lituanus), tuometinis Lietuvos didžiojo kunigaikščio kanceliarijos sekretorius, savo lotyniškai parašytame traktate „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“ (De moribus tartarorum, lituanorum et moscorum, 1550):

/.../ idioma Ruthenum alienum sit a nobis Lituanis, hoc est, Italianis, Italico sanguine oriundis. Quod ita esse liquet ex sermone nostro semilatio, et ex ritibus Romanorum vetustis /.../ Etenim et ignis, et vnda, aer, sol, mensis, dies, noctis, /.../ deus, vir, deuir, i.e. leuir, nepotis, neptis, tu /.../ juvenis, /.../ linum, /.../ iugum, /.../ tractus, /.../ quatuor /.../ et pleraque alia, idem significant Lituaano sermone quod et Latino. Deuenerant vero in haec loca maiones nostri, milites et ciues Romani /.../

*/.../ rutėnų kalba svetima mums, lietuviams, t. y. italams, kilusiems iš italų kraujo. Kad taip yra, aišku iš mūsų pusiau lotyniškos kalbos ir iš senų romėniškų papročių /.../ Juk ir **ignis** (ugnis) ir **unda** (vanduo), **aer** (oras), **sol** (saulė), **mensis** (mėnuo), **dies** (diena), **noctis** (naktis), /.../ **deus** (dievas), **vir** (vyras), **devir**, t. y. **levir** (dieveris), **nepotis** (nepuotis ‘anūkas’), **neptis** (‘anūkė’), **tu** (tu), /.../ **dentes** (dantys), **gentes** (gentys), /.../ **juvenis** (jaunas), /.../ **linum** (linas), /.../ **jugum** (jungas), /.../ **tractus** (trauktas), /.../ **quatuor** (keturi) /.../ ir daugelis kitų žodžių lietuvių kalba reiškia tą patį kaip ir lotynų. Iš tikrųjų į šias vietas atkeliavo mūsų proseniai, Romos piliečiai ir kareiviai /.../ (BRMŠ II: 402, 404).*

Tuo metu šie argumentai atrodė tokie svarūs, kad jais neabejojo net priešišškai lietuviams nusiteikę istorikai ir visuomenės veikėjai.

Lietuvos diduomenės dvikalbystę liudija ir Mikalojaus Daukšos „Postilės“ (1599) garsioji prakalba, parašyta lenkiškai ir skirta lenkėjančiai bajorijai. Nepaisant lenkėjimo ir bažnytinio lenkinimo, lietuvių kalba iš viešojo gyvenimo traukėsi lėtai. Tai rodo ir Konstantino Sirvydo trikalbio lenkų-lotynų-lietuvių kalbų žodyno populiaramas – per šimtmetį išėjo net penki jo leidimai (pirmasis – 1620 m., penktasis – 1713 m.), taip pat įvairios dedikacijos bei valdovų potvarkiai, leisti ir lietuvių kalba.

Iš XVI a. pabaigos ir vėlesnių laikų yra išlikę albumų su svečių įrašais. Buvo madinga rašyti įvairiomis kalbomis, tarp jų ir lietuvių.

Be to, Lietuvoje plito XVI-XVII a. Europoje populiarī poezijos forma – makaronikas, kai lotyniškas tekstas pajvairinamas tautinės kalbos žodžiais arba lotyniška leksika morfoligizuojama kitos kalbos galūnėmis (Lūžys, 2012: 39). Yra išlikęs šmaikštus hegzametris Petro Roizijaus XVI a. tekstas lietuvių kalba su sąmoningais lenkiškais intarpais, pvz., „Jeigu koks goščius ježdžios kada nors po lietuviškus kaimus / Ar jis per Vilnių keliautu, ar gautų iš ten wyježdžioti / Tas su savim niechaj ir ržano chlebo, ir bialo / Vežasi ratus; bausis be vežimo išvykti jest bładas“ (ištrauka cituota iš Lūžys, 2012: 40).

Lietuvių kalbos gyvą vartoseną įrodo bajorijai skirti lietuviški atsišaukimai per 1794, 1831 ir 1863 m. sukilimus. Be to, pradėjus XIX a. užrašinėti lietuvių valstiečių tautosaką, buvo užrašytos ir lietuvių senosios karo dainos. Pasak prof. Z. Kiaupos, jas valstiečiai galėję išmokti tik iš lietuviakalbių bajorų, nes patys valstiečiai į karą nevykdavę – tai buvusi tik bajorų prievolė.

Lenkiškoji arogancija vs. vokiškoji tolerancija

Lietuvos diduomenės lingvistinį, o XIX a. – ir mentalitetinį lenkėjimą skatino demonstratyvi lenkų (net bažnyčios hierarchų!) arogancija lietuvių, jų kalbos ir etnokultūros atžvilgiu – lietuvių kalba buvo viešai vadinama chamiška, net pagoniška, todėl netinkanti krikščionybei, krikščioniškomis maldoms ir giesmėms. XIX a. antrojoje pusėje, pradėjus lenkėti ir lietuvių valstiečiams (Buchowski, 2012: 33), ši lenkiškoji arogancija bažnyčiose prasiverždavo net smurto prieš lietuvius pavidalu (Merkys, 2006: 418-422, Buchowski, 2012: 90-91), o XX a. pradžioje ji transformavosi į atvirą šovininistinę neapykantą lietuviškumui (plg. Buchowski, 2012: 107-108), kurios apogėjus buvo Lenkijos karinė agresija prieš Lietuvą 1919-1920 m.

Latviai, krikščionėje protestantiškos vokiškos kultūros aplinkoje, nepatyrė žeminimo ar kalbos ignoravimo. Latvių ir vokiečių priešprieša buvo tik socialinė, ne lingvistinė ar konfesinė, todėl latviai kultūrėje kaip latviai, o lietuvių ir latgaliečių valstiečių kultūrėjimo išankstinė sąlyga buvo lenkų kalba ir lenkiška savimonė. Vokiečiai pastoriai patys mokėsi latvių kalbos, kad galėtų ne tik laikyti pamaldas latviškai, bet ir leisti knygas latvių kalba ir taip stiprinti krikščioniškąją latvių valstiečių savimonę. Vokiečių rūpinimasis valstiečių švietimu netruko duoti vaisių – valstiečių raštinguma tolydžio didėjo, o XIX a. pabaigoje Rusijos „vokiškosios“ gubernijos buvo raštingiausios visoje imperijoje – raštingumas čia siekė 90–95 proc.

Todėl nenuostabu, kad ir latvių tautinis atgimimas prasidėjo anksčiau už lietuvių – dar XIX a. viduryje. Nepaskutinį vaidmenį čia turėjo ir ankstyvas baudžiavos panaikinimas „vokiškose“ Rusijos gubernijose: Kuršo (Kurliandijos) gubernijoje ji panaikinta 1817 m., Vidžemės (Lifliandijos) gubernijoje – 1819 m. Be to, būdama lingvistiškai monolitiška, latvių tauta savo kalbą laikė vienu svarbiausių tautiškumo požymių. Lietuviai XIX a. pabaigoje ėmė sirgti identiteto šizofrenija, nes paveldėtasis bilingvizmas jau vertė rinktis tautybę pagal vartojamąją kalbą – lietuvių ar lenkų. Įtakos turėjo ir kultūriniai prioritetai bei per šimtmečius lenkų įvarytas lietuviškas neįsivertėsimumo jausmas. Yra žinoma atvejų, kai XIX a. pabaigoje į Rygą suplūdę lietuviai darbininkai dėdavosi lenkais, gėdydamiesi prisipažinti esą lietuviai.

Himnai – XIX a. kultūrinės situacijos atspindžiai

Lietuvos ir Latvijos himnų atsiradimo laikas bei pretekstas panašūs: abu sukurti XIX a. pabaigoje kaip iškilmingos giesmės (1) . Latviškasis himnas trumpas – vos du posmai, todėl kiekvienas giedamas po du kartus. Mat trumpas buvo ir reikalavimų sąrašas: tekste nėra didelių imperatyvų, vienintelis prašymas yra Dievui, kad šis laimintų Latviją ir leistų joje visiems šokti iš laimės (2) . Potekstė būtų tokia: gerai taip, kaip dabar, tegul visada taip ir būna, kad tik niekas netrukdytų išlaikyti šios idilės.

Lietuvoje XIX a. pabaigoje idilės tikrai nebuvo. Tebegaliojo spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas (iš latvių šią nelaimę patyrė tik katalikai latgaliai, tuo metu priklausę Vitebsko gubernijai), lietuviškasis švietimas buvo pagrindyje, visuomenė tamsi, susipriešinusi net tautiniu pagrindu (žr. aukščiau), o dalis jos vis dar neapsisprendusi. Teberuseno neužgesusios turėto valstybingumo ambicijos. Vienintelė atrama ir orientyras – romantikų išaukštinta Lietuvos praeitis. Todėl Vincui Kudirkai troškimų, siekiamybių ir reikalavimų sąrašas išėjo

kur kas ilgesnis ir įvairesnis. Susidaro įspūdis, kad V. Kudirka tą sąrašą būtų dar tęsęs, jei ne giesmės rėmai.

Išvados

1. Lietuvių ir latvių tautinis sąmonėjimas XIX a. buvo skirtingas dėl nevienodos luominės šių tautų struktūros praeityje. Latvių tauta, nuo XIV a. likusi tik valstiečių tauta, formuojantis nacijoms buvo konsoliduotesnė, nes vienijosi ir sąmonėjo tik latvių kalbos ir etnokultūros pagrindu. Vokiečių kultūros fonas latvių europėjimo ir tautinės savimonės formavimosi ne tik nevaržė, bet net skatino. Per 700 vokiečių valdymo metų niekur Latvijoje neatsirado germanizuotų arealų.

2. Lietuvių visuomenė ilgą laiką išliko luominė, todėl nebuvo konsoliduota socialiniu pagrindu. Be to, nuo XVII a. aukštesniesiems sluoksniams tapus dvikalbiams ir pirmenybę suteikus lenkų kalbai, atsirado prielaidų ir lietuviškąją savimonę ilgainiui pakeisti lenkiškąja, slopinti lietuvių žemesniųjų sluoksnių europėjimą bei nacijos formavimąsi. Lietuvių kalbinis dvilypumas (*dvi kalbos – viena tauta*) XIX a. pabaigoje lėmė tautos skilimą, kai, formuojantis nacijoms, atsirado iki tol nebūta kalbos sąsaja su tautybe.

3. Lenkakalbiai litvinai daugeliu atvejų rinkosi lenkiškąjį identitetą ir Lenkijos valstybinius (t. y. imperinius) prioritetus. Lietuvių tautinė inteligentija XIX a. pabaigoje orientavosi į lietuvių kalbą ir į nacionalinės valstybės siekius, kurie tam tikra prasme tęsė antiunijines LDK diduomenės nuostatas.

4. Dėl tokio šizofreniško tautos ar individo susidvejimo (plg. neutralią ir universalią „tuteišio“ savivoką) lėčiau stiprėjo lietuvių bendrinės kalbos statusas ir jos prestižas. Kad ir kaip paradoksalu, lietuvių kalbos prestižą ir lietuviškąją savimonę tolydžio stiprino Lenkijos įvykdyta agresija prieš Lietuvą 1920 m. spalį ir keliolika metų trukusi Vilniaus netektis.

5. Latvių tauta tokios kolizijos išvengė, nes latvių kalba visą laiką buvo siejama su latviškuoju identitetu. Todėl ir latvių atgimimas XIX a. viduryje rėmėsi daugiausia latvių kalbos ir tautosakos sureikšminimu, būdingu ir dabatinei Latvijos kultūros politikai.

6. Dėl didesnio tautinio konsoliduotumo Latvija ir jos įstatymų bazė, įskaitant ir Valstybinės kalbos įstatymo priežiūrą, tautinių mažumų švietimo standartus, labiau atitinka nacionalinės valstybės kriterijus. Lietuvos vidaus politika šiuo aspektu yra netvirta, kontroversiška, tebedraskoma paveldėtų prieštaravimų, todėl ir Lenkija Lietuvai tradiciškai taiko visiškai kitokią santykių politiką negu Latvijai, piktnaudžiaudama Lietuvos neryžtingumu ir politikų bei politologų vidaus ginčais dėl kriterijų ir prioritetų.

LITERATŪRA

BRMŠ I – Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai I (1996). Sudarė N. Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
BRMŠ II – Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai II (2001). Sudarė N. Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
Buchowski, K. (2012). Litvomanai ir polonizuotojai. Vilnius: Baltos lankos.
Butkus, A. (1995). Latviai. Kaunas: Aesti.
Butkus, A. (2011). Baltų tautinio sąmonėjimo skirtumai ir jų įtaka dabarties politikai / Lituanistica, Nr. 1 (83). Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 93–103.
Jurginis, J. (1971). Legendos apie lietuvių kilmę. Vilnius: Vaga.
Latvis, H.; Vartbergė, H. (1991). Livonijos kronikos. Vertė J. Jurginis. Vilnius: Moksas.
Lūžys, S. (2012). Daugiakalbystė LDK: realijos, politika, žaidimai / Darnioji daugiakalbystė, Nr. 1, Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 31–42.
LVA – Latvijas vēstures atlants. (1998). Rīga: Jāņa sēta.
Merkys, V. (2006). Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918 m. Vilnius: Versus aureus.
Straipsnis parengtas pagal pranešimą, skaitytą tarp-tautinėje konferencijoje „Daugiakalbystė ir kalbų studijos aukštajame moksle“ (Kaunas, VDU, 2011 12 08-10).

Alvydas BUTKUS, Violeta BUTKIENĖ,
K. Vanago nuotr.
Šaltinis: www.delfi.lt, www.alkas.lt

Kodėl nepatiko Mažoji Lietuva

Vytautas ŠILAS, Vilnius

Vytautas Šilas

Ši rašinį rašau atsiliepdamas į šių metų „Vorutos“ 2 ir 3 numeriuose išspausdintą klaipėdiečio istoriko dr. Vasilijaus Safronovo straipsnį „Lietuvių regionas Prūsijoje: jį ženklusios sąvokos ir jų vartojimo istorija“. Jame nagrinėjama, koku vardu vadinti Prūsijos hercogystės (kunigaikštystės, 1525–1701), vėliau Prūsijos karalystės (nuo 1701), nuo XVIII a. pabaigos Rytų Prūsijos teritorijoje gyvavusią autochtonų lietuvininkų žemę. Jaunas, ir sako perspektyvus, istorikas dr. V. Safronovas, Vakarų Lietuvos ir Prūsijos istorijos ir archeologijos tyrimo centro (direktorė dr. Silva Pocytė) darbuotojas, rašo kad ją vardijo net aštuoni etniniai ir administraciniai pavadinimai. Savo rašinyje jis pateikė „argumentus“, kodėl įvardinimui netinka Mažosios Lietuvos vardas. Kurį iš istorinių vardu derėtų vartoti dabar, jis teigia nesiekęs patarti.

Anot V. Safronovo, nors Mažosios Lietuvos vardas ir labai senas, net iš XVI amžiaus, Rytprūsiuose gyventai lietuvių teritorijai vardyti jis imtas vartoti tik nuo XVIII a. vidurio. Kiti vardai (pvz., Lietuviškieji valsčiai – nuo XVII a. pradžios, Prūsų Lietuva – nuo XVII–XVIII a. sandūros) esą senesni ir, supraskite, būtų tinkamesni. Iš tikrųjų nuo XVI–XVIII a. oficialiai vartoti tiksliai Mažosios Lietuvos, Prūsų (ne Prūsijos), Lietuvos provincijos ir tiesiog Lietuvos pavadinimai. V. Safronovas neteisus tapatindamas Lietuvos provinciją su Lietuvos departamentu, kuris apėmė ne tik didumą Mažosios Lietuvos (mažesnioji, vakarinė dalis, įėjo į Rytų Prūsijos departamentą), bet ir Mozūriją.

Mažosios Lietuvos vardas, ėmęs plisti lietuvininkų veikėjų J. Vanagaičio, M. Jankaus (ir kitų – V.Š.) aplinkoje, propagavo mitologizuotą ir anachronistinę dviejų Lietuvų idėją. Anot jų būta „vienos Lietuvos dėl svetimųjų suskilusios į dvi dalis – į didžiąją ir mažąją“, o Lietuvos valstybė sukurta ne iš visų tai valstybei turinčių priklausyti žemių. Taip V. Safronovas leidžia

suprasti, kad tokia nuostata suponuoja teritorines pretenzijas.

Mažosios Lietuvos vardui pirmenybę teikęs publicistas Vincas Vileišis, anot V. Safronovo, „vyriausybės užsakymu“ (!?) 1935 m. parengęs knygą „Tautiniai santykiai Mažajoje Lietuvoje“. Ji vartojęs aušrininkas Jonas Šliupas, archyvininkas Bronius Kviklys ir kiti. „Enciklopedine nuostata“ ši vardą pavertė „vienas žmogus“ – istorikas dr. Algirdas Matulevičius, jau sovietinėje istoriografijoje nevertotą vardą, gražines ir mokslinę apyvartą ir kitas sritis. Priminsiu, kad ši vardą visai lietuvininkų žemei (Klaipėdos ir Karaliaučiaus kraštai) vartojo įvairių sričių tarpukario istorikai: Zenonas Ivinskis, Juozas Jakštas, Adolfas Šapoka. Mažosios Lietuvos vardas buvo savas išeivijos lietuvininkams politikams ir tyrinėtojams Martynui Brakui, Martynui Gelžiniui, Erdmonui Simonaičiui ir kitiems. Jį tebevartoja žymūs mūsų laikų mokslininkai: knygos ir spaudos tyrėjas prof. habil. dr. Domas Kaunas, kalbininkas akademikas Zigmąs Zinkevičius, istorikas prof. habil. dr. Edvardas Gudavičius, istorikė habil. dr. Ingė Lukšaitė, architektas ir kultūros istorikas dr. Napalys Kitkauskas, architekturologas dr. Martynas Purvinas, klaipėdiečiai prof. dr. Daiva Kšanienė, daktarai Albertas Juška ir Jurgis Mališauskas, taip pat žurnalistas Bernardas Aleknavičius ir kiti. Deja, Mažosios Lietuvos vardo vengia kai kurie Klaipėdos istorikai...

Kažkodėl V. Safronovas nutyli, kad Prūsijos ir Mažosios Lietuvos kartografijos tyrėjas Algirdas Antanas Gliožaitis kapitalinėje monografijoje „Mažosios Lietuvos žemė XVIII–XX amžių dokumentuose ir žemėlapiuose“ (2013) pateikė dešimtis senųjų vokiškų žemėlapių, kuriuose teritorijoje tarp Priegliaus ir Nemuno įrašytas Mažosios Lietuvos (*Klein Litauen*), Prūsų Lietuvos (*Preussisch-Litauen*). Beje, kai V. Safronovas pats rašė straipsnius į *Mažosios (!) Lietuvos enciklopediją* 4-tą tomą, turbūt suvokė, kur rašo.

Kodėl V. Safronovui nepatiko tai, kad, anot „radikalų“, *Mažoji Lietuva yra ne kas kita, o Klaipėdos kraštas kartu su Kaliningrado sritimi*? Kodėl jis tuo taip susirūpino? Pasak jo, terminas *Mažoji Lietuva taikomas įvardyti erdvei, į kurią radikalieji lietuvių sluoksniai ėmė projektuoti teritorines pretenzijas Kaliningrado sričiai*! *Tai demagogija! Mažoji Lietuva yra kraštas ne su rusiška Kaliningrado sritimi, o su lietuvišku (ilgainiui suvokietin-*

tu) Karaliaučiaus kraštu. Klaipėdos istoriko postringavimai baigiasi teiginiu, kad tik (!) Klaipėdos kraštas (terminas imtas vartoti 1919 m.) yra vienintelė etnografinio Prūsijos regiono dalis, kada nors priklausiusi Lietuvos valstybei. Ar galima jam taikyti Mažosios Lietuvos vardą, V. Safronovas nesako. Nesako jis ir kada likusi Mažosios Lietuvos pagrindinė dalis (Karaliaučiaus kraštas) buvo Rusijos valstybės dalis. Anot V. Safronovo, turite suprasti viena – domėtis ir rūpintis netgi baltišku paveldu Kaliningrado srityje mums nederėtų. Basta!

Kristijono Donelaičio jubiliejinių 300 metų išvakarėse V. Safronovo, šiaip jau neblogai parašyto, straipsnio citatų turėtų pakakti tam, kad susidarytume kitokią nei šio autoriaus poziciją. Naudodamasis proga, skaitytojui, taip pat ir straipsnio autoriui, priminsiu kelis iškalbius istorinius faktus. Lietuvininkų ir prūsų kraštą, tapusį vokiškos Prūsijos valstybės dalimi, XIII a. antroje pusėje užgrobė Vokiečių (Kryžiuočių) ordinas. Prieš tai pagrindines lietuvininkų žemes Skalvą ir Nadruvą 1253 m. Lietuvos valdovas Mindaugas buvo užrašęs kitam – Livonijos ordinui. Tai reiškė jas buvus Lietuvos valstybės valdžioje (istoriko prof. E. Gudavičiaus išvada)! Vėlesni Lietuvos valdovai Algirdas ir Kęstutis 1358 m. derybose su Šv. Romos imperijos imperatoriumi reikalavo grąžinti Lietuvai patrimonines (gimines!) Gediminaičių žemes Priegliaus baseine iki Alnos upės aukštupio ir Aismarių. Beje, 1416 m. Konstancos bažnyčios susirinkime šis Algirdo laikų reikalavimas buvo pakartotas. Lietuvininkų, nors vokiečių valdyto, krašto etniškumas yra neabejotinas. Jo vardo *Mažoji Lietuva* nei ideologiniais, nei politiniais ar konjunktūriniais pretekstais nederėtų atsisakyti. Prie šio vardo turėtų įprasti ir nuo lietuvių „radikalų“ V. Safronovo „giminių“ rusai – Kristijono Donelaičio metais važiuosime į jo Tolminkiemį, o ne į Čistytę Prūdus, stengsimės pamatyti, kiek čia liko Mažosios Lietuvos. Nors valdytojas pasikeitė, bet Donelaičio žemė liko ta pati!

Dabartiniais laikais Klaipėdos kraštui dėl suprantamų priežasčių tenka reprezentuoti visą Mažąją Lietuvą (ar tai daroma?), tačiau jis negali būti vadinamas visos Mažosios Lietuvos vardu. Tai tik nedidelė jos šiaurinė dalis. Istoriškai Mažoji Lietuva yra ne kas kita kaip Klaipėdos ir Karaliaučiaus kraštai kartu paėmus, o ne vienas iš jų. Per 1709–1711 m. Didįjį marą bei badą Lietuvos

provincijoje ir Labguvos apskrityje išmirė apie 53 proc. lietuvininkų. Dr. A. Matulevičiaus daugelio metų atliktais tyrimais, iki tol lietuviškiausių Klaipėdos, Ragainės, Tilžės ir Įsruties apskričių (sudarė Lietuvos provinciją) kaimuose per 90 proc. gyventojų buvo lietuvininkai. V. Safronovui vertėtų pagalvoti, ar kad dėl XVIII a. pirmoje pusėje įvykusios Didžiosios vokiškosios kolonizacijos, nuo XIX a. – germanizacijos Lietuvos provincijoje ilgainiui lietuvininkų skaičius nuolat mažėjo, turėtų reikšti, kad jie prarado teisę į savo protėvių kraštą?

Lietuviškumo neigimas apskritai yra būdingas šiam Klaipėdos istorikui. Iškalbus yra Lietuvos edukologijos universiteto leidydamame žurnale „Istorija. Mokslo darbai“ (2009, 76 tomas) išspausdintas jo straipsnis „Santykio su praeitimi bruožai Klaipėdos mieste XX–XXI a. sandūroje“. V. Safronovas „kovoja“ su istoriniais faktais ir mokslininkų tyrinėjimais. Nepatinka jam, kad muziejiniškai, paminkloaugininkai, kraštotyrininkai, visuomenininkai (Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“) *savinasi* vokišką kultūrą, *lituanizuoja* Klaipėdos krašto praeitį, *ieško lietuvių Klaipėdos praeityje*, nuolat teigia, kad *lietuviai yra tikrieji Klaipėdos krašto šeimininkai; legitimuoja Klaipėdos krašto priklausomybę Lietuvai; postuluoja kanoną Prūsų lietuvių esant Mažosios Lietuvos šeimininkais; aktualizuoja lietuvišką Klaipėdos krašto praeitį; reprodukuoja nacionalistinius mitus*. Tokie nacionalistiniai mąstymai, V. Safronovo teigimu, sietini ir su Kristijono Donelaičio ir Martyno Mažvydo statulų statyba. Jaunas žmogus, V. Safronovas naudoja atgyvenusią marksistinę-lenininę terminiją: grupės, sluoksniai, nacionalistai, lietuviškasis nacionalizmas, nacionalistiniai mitai, Lietuvos režimas. Nepastebėti to negalima.

V. Safronovas pripažįsta, kad kai kurie Klaipėdos istorikai (tokie, kaip jis pats) jau du dešimtmečius bando *įvesti vokiškos praeities elementą*, tačiau visuomenė *žvelgia į praeitį pro nacionalistinių kategorijų akinius* ir jų (V. Safronovo bei jo bendraminčių) *profesionalios istoriografijos pastangos ne visų grupių yra priimamos*. Visuomenė atmeta ne viską kas vokiška, pvz., paminklo Bismarkui idėją. Atstatytas „Taravos Anikės“ paminklas yra geras to pavyzdys. Galbūt Safronovas pasakys: stengiuosi rašyti ir kritikuoti objektyviai. Tačiau kam yra naudingas ir kam tarnauja toks tendencingas ir negatyvus „objektyvumas“, lietuviybės neigimas teatsako jo rašinių skaitytojas.

Lietuviški ir nelietuviški rašmenys

Hum. m. dr. Pranas KNIŪKŠTA, Vilnius

Pranas Kniūkšta

Ankstesnės vyriausybės Seimui buvo pateiktus įstatymo projektus, leidžiančius Lietuvos Respublikos piliečių vardus ir pavardes dokumentuose rašyti nelietuviškais rašmenimis. Seimas tuos projektus atmetė, nes jie neatitiko Lietuvos Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo sprendimų. Tad keista, kad dabartinės vyriausybės teisingumo ministras vėl kursto kalbas apie tokį šių vardu ir pavardžių rašymą ir vėl dėl to kreipėsi į Konstitucinį Teismą.

Konstitucijos straipsnis dėl valstybinės kalbos

nepasikeitė, reikia manyti, kad savo sprendimo nekeis ir Konstitucinis Teismas. Tad sumanyta eiti užuolankomis. Norima keisti pačios lietuvių kalbos suvokimą, – paskelbti, kad lietuvių kalba, taigi ir valstybinė lietuvių kalba, gali turėti nelietuviškų raidžių ir tokia „valstybine“ kalba vardus ir pavardes rašyti dokumentuose.

Kadangi grynųjų kalbos klausimų nei ministerijos, nei Konstitucinis Teismas nesprenžia, tokį valstybinės kalbos suvokimą norima išgauti iš Valstybinės lietuvių kalbos komisijos. Suprantama, kad Komisija tai daryti atsisako. Bet yra tokį „kalbos mokslą“ skleidžiančių politikų, apžvalgininkų ir kitokių veikėjų, šnekančių apie praplėstą lietuvių kalbos abėcėlę. Vieni į lietuvių kalbą ir jos abėcėlę siūlo įsileisti tris nelietuviškas raides – *x, w, Q(q)*, kiti tokių rašmenų priskaičiuoja visą tuziną ir dar daugiau.

Mėginama remtis Dabartinės lietuvių kalbos gramatika, kuri vienoje išnašėlėje pamini ir nelietuviškus rašmenis. Betgi ten pasakyta, kad jie pavartojami nelietuviškuose žodžiuose. Jų gali turėti simboliniai pavadinimai, prekių ženklai

ir nelietuviški asmenvardžiai, kuriuos galima laikyti savotiškais kitų kalbų citatomis. Vienas kitas taip parašytas žodis nereiškia, kad jų nelietuviškieji rašmenys yra įję į lietuvių kalbą ir jos abėcėlę. Kad Lietuvoje veikia *Swedbankas* ar kad Lietuvos pilietė vedė Lenkijos pilietis *Paweł Wardyn*, dėl to raidės *w* netrauksime į savo abėcėlę.

Į lietuvių kalbos abėcėlę įtrauktos tos raidės, kurios vartojamos lietuvių kalboje plačiai paplitusiuos tarptautiniuose žodžiuose ir lietuviškuose asmenvardžiuose. Tokios yra *f, h, ch*. Jų sulietuvėjimą rodo tokie žodžiai, kaip: *fabrikas, ferma, firma, formuoti, Feliksas, Frankonis; herbas, himnas, harmoningas, Henrikas; chemija, choras, chaotiškas, Chomicius, Chadaravičius*.

Rašmuo *w* lietuviška raide taptų tada, jei rašytume: *watmanas, weranda, werbuoti, Wiktoras, Wagnorius*. O jei į lietuvių abėcėlę įtrauktume raidę *x*, reikėtų rašyti: *indexas, exursija, maximalus, Alexas, Paxas*. O jei ten įsileistume raidę *Q (q)*, galėtume rašyti ir taip: *qbas, inqbatorius, Qbilius, Qčinskas*.

Kadangi su rašmenimis *x, w, q* rašome tik nelietuviškus įmonių pavadinimus ir užsieniečių asmenvardžius, šių raidžių negalima traukti į lietuvių kalbos abėcėlę.

Lietuvos Respublikos piliečių vardai ir pavardės dokumentuose rašomi tik lietuviškais rašmenimis, nes čia jie turi būti pateikiami valstybine kalba.

Jei Lietuvos piliečio vardas ir pavardė dokumentuose parašomi kitos kalbos rašmenimis, toji kita kalba vartojama kaip valstybinė. O to neleidžia Lietuvos Respublikos Konstitucija.

Papildomai reikia pasakyti dar vieną svarbų dalyką, – kad asmenvardžių rašymas valstybine kalba nepažeidžia vadinamosios žmogaus teisės ir vardą ir pavardę, paprastai sakant, teisės pasirinkti vardą ir pavardę. Nustatyta, kad ne lietuvių tautybės piliečių vardas ir pavardė rašomi pagal tarimą, t. y. pagal asmens gimtosios kalbos skambesį. Tikrąją vardo ir pavardės formą rodo šnekamoji kalba, užrašymas vienos ar kitos kalbos rašmenimis jų nekeičia.

Lietuvos valdžios pastangos telkti JAV lietuvius 1939.09.01–1940.06.15 okupacijos pavojaus akivaizdoje

Straipsnis parengtas 2013 m. gruodžio 13 d. tarptautinėje mokslinėje konferencijoje Vilniaus universitete skaityto pranešimo „Lietuvos valstybingumo branda ir trapumas 1918–1940 m.“ pagrindu

Prof. dr. Juozas SKIRIUS, Lietuvos edukologijos universitetas

Lietuvoje kartais pasigirsta nuomonių, kad 1939–1940 metais Lietuvos vyriausybė išdavė tautą, neinformuodama jos apie sudaromų sutarčių su SSRS, gresiančių pavojumi nepriklausomybei. Kartu nusigrėžė nuo tautos nekviessdama jos priešintis bolševikams. Tačiau kyla klausimas, ar tuo metu minėta pozicija yra pagrįsta, ar ji būtų apgynusi nepriklausomybę?

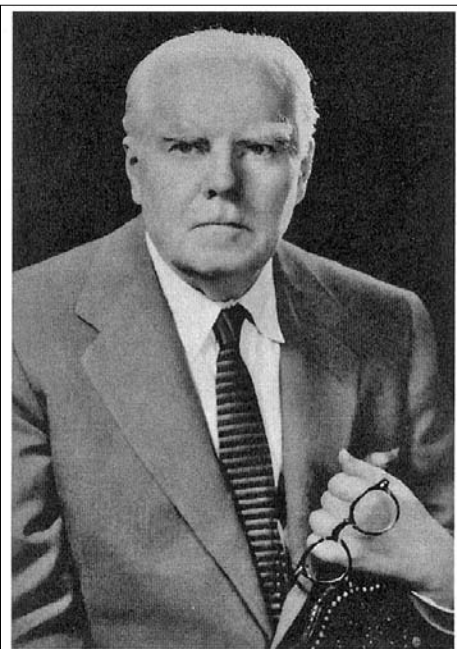
Kad Lietuvos vyriausybė suprato gresianti pavojų, kad ieškojo būdų, kaip jo išvengti, istorikams puikiai žinoma problema, ir analizuojant tą laikotarpį, ji aptariama. Šis straipsnis taip pat vienas iš bandymų kai ką patikslinti, paaiškinti Lietuvos vyriausybės pasirinkimo optimalumą bei laviravimą itin sudėtingomis sąlygomis remiantis Lietuvos valdžios santykiais su lietuvių išeivija Jungtinėse Amerikos Valstijose. Tiesiog įdomu pasekti to meto lietuvių diplomatų pozicijas JAV lietuvių atžvilgiu.

Kritiškais lietuvių tautai ir Lietuvos valstybei atvejais XX amžiuje (net ir XIX a. pabaigoje) svarbus vaidmuo tekdavo išeivijai. Tai buvo Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų metais, sovietmečiu, Atgimimo laikotarpiu XX a. pabaigoje. Antrojo pasaulinio karo pradžioje, esant sudėtingiems ir pavojingiems santykiams su SSRS, taip pat kreiptas didesnis Lietuvos valdžios dėmesys į išeiviją, visų pirma į gausią JAV lietuvių koloniją. Tuo laikotarpiu Lietuvoje buvo paplitęs požiūris, kad išeivijoje gyvena trečdalis tautos. Patys JAV lietuviai, labiau propagandinius sumetimais kalbėjo, kad jų yra apie milijoną. Tuo tarpu Lietuvos atstovai Amerikoje labiau linko prie pusės milijono. Bet ir tai mažai tautai yra labai skaitlinga ir svarbi (politiniu, propagandiniu, ekonominiu, kultūriniu požiūriais) jos diaspora užsienyje.

Būtina priminti, kad lietuvių visuomeninis-politinis gyvenimas išeivijoje, šiuo atveju JAV, buvo panašus kaip ir Lietuvoje. Išeiviai buvo susiskaldę į nuolat tarpusavyje konfrontuojančias ideologines sroves su savo organizacijomis ir spauda – tokias kaip katalikai (pagrindiniai leidiniai – dienraštis *Draugas*, savaitraščiai *Darbininkas* ir *Amerika*); tautininkai-sandariečiai (savaitraščiai *Dirva*, *Vienybė* ir *Sandara*), socialistai (dienraštis *Naujienos*, savaitraščiai *Keleivis* ir *Naujoji Gadynė*), komunistai (du dienraščiai *Vilnis* ir *Laisvė*, savaitraštis *Tiesa*). Be to, didžioji dalis išeivijos, išskyrus tautininkus, buvo nepalankiai (net ir priešišškai – komunistai ir socialistai) nusiteikę prieš tautinę Lietuvos vyriausybę, už demokratinių teisių suvaržymą, už Seimo paleidimą po 1926 m. gruodžio 17 d. karinio perversmo. Toks išeivijos nusiteikimas nieko gero nežadėjo Lietuvos vyriausybei. Todėl valdžia 1927–1940 metų laikotarpiu dėjo pastangas, konkrečiai įgyvendindama eilę sprendimų, kurie turėtų patraukti išeivijos dėmesį į Lietuvą, kad ši pradėtų teigiamai vertinti vyriausybę dėl jos nuveiktų darbų stiprinant valstybę ir jos ūkį. Išeivijos priartinimo prie Lietuvos procesas buvo, bet jis vystėsi lėtai, su pastebimu išeivijos lyderių atsargumu. Tai, be jokios abejonės, atsiliepė ir į bandymus visas patriotines išeivijos sroves sutelkti iškilus pavojui Lietuvos nepriklausomybei. To bandymo pirmąjį etapą ir pabandysime nušviesti.

1940 metais spalio 15 dieną JAV lietuvių spauda paskelbė žinią, kuri ypač sujudino užsienio lietuvių bendruomenę. Tą dieną JAV lietuvių katalikų, tautininkų-sandariečių ir socialistų atstovų delegacija Vašingtone priėmė pats JAV prezidentas F. Ruzveltas. Jis delegacijai pareiškė, jog Lietuvos nepriklausomybė nėra panaikinta, bet tik laikinai nuslopinta. Tokiu pareiškimu jis įsipareigojo, kaip buvo delegatų suprata, ateityje, po karo, remti Lietuvos nepriklausomybės atstatymą. Po priėmimo Baltuosiuose rūmuose delegacijos nariai tą pačią dieną Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone sudarė tarpusrovinį komitetą pavadintą *Lietuvai gelbėti taryba*, kuri, po ilgų svarstymų, 1941 metais gegužės 15 dieną pervadinta *Amerikos lietuvių taryba*, sutrumpintai ALT'as.

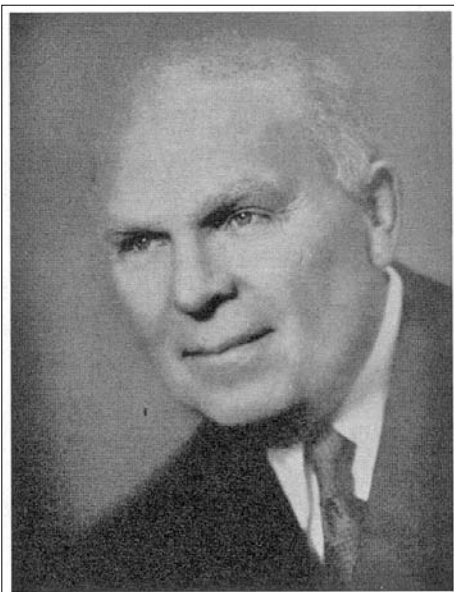
Tačiau kelias į ALT'o sudarymą buvo

Povilas Žadeikis

gana ilgas, sudėtingas, prieštaringas, tiesiog komplikutas. Dabar jau istorikams prieinami Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone ir konsulatų bei JAV lietuvių archyvai atskleidžia šios problemos pradžią, padeda suvokti kilusius sunkumus, su kuriais susidūrė žmonės, mėginę telkti susiskaldžiusią JAV lietuvių visuomenę ir tarpusavyje nedraugiškai nusiteikusius politinių organizacijų vadovus.

Kuo skubiausio JAV lietuvių sutelkimo idėja iškilo 1939 metais spalį Lietuvos valdžioje. Atkreiptas dėmesys į JAV lietuvių turėjo tikslą – per juos pasauliui pasakyti tikrą tiesą apie Lietuvos ir SSRS 1939 metų spalio 10 dienos sutartį. Šios iniciatyvos pamatu galima laikyti užsienio reikalų ministro Juozo Urbšio spalio 24-osios telegramą nr.815 Igaliojamam ministrui ir nepaprastajam pasiuntiniui Vašingtone Povilui Žadeikiui. Telegramoje jis įgalioja *akivaizdoje europinio karo ir naujos padėties Lietuvoje suburti geros valios Amerikos lietuvių į bendrą organą, kuris neatidėliotinai pradėtų rūpintis telkti lėšas ir darbuotis spaudoje*. Kodėl keliami tokie uždaviniai JAV lietuviams? Pirmiausia, Lietuvos diplomatai jau tuo metu pastebėjo vieną svarbų tarptautinį reiškinį – kai bolševikai perdavė Vilnių Lietuvai *pasaulis buvo nustebintas* tokio jų poelgio, t. y. buvo sudarytas lyg ir gero bendradarbiavimo tarp Lietuvos ir SSRS vaizdas. Be to, JAV visuomenė rusų igulų įsileidimą suprato kaip Baltijos valstybių savanorišką pasidavimą okupacijai. P. Žadeikis viename savo pranešime į Lietuvą pažymėjo, kad *rusų igulos Lietuvoje yra nenusikratomas šešėlis* (LCVA, f.383, ap. 7, b. 2285, l. 45). Kitaip sakant, tai didžiausias minusas bet kuriems argumentams, kalbant apie Lietuvos neutralumą ir pavojų nepriklausomybei. Bet ką nors atviriau ir oficialiai pareikšti šiais klausimais Lietuvos vyriausybės atstovams, diplomatomis nebuvo galima, nes tam kliudė spalio 10 d. sutartis su SSRS. Lietuvos vyriausybė nebuvo garantuota, jeigu bus pradėta krašte antisovietinė propaganda, kad SSRS vyriausybė laikysis sutarties ir nevykdys atviros agresijos. Viltys naiviai buvo dedamos į gerą Maskvos valią remiantis tarptautine teise. Tai, suprantama, trukdė aiškiau kalbėti tautai, užsieniui, išeivijai apie galimus pavojus Lietuvai. Lyg vilčių ir buvo, kad pasaulio demokratija greitai ginklu sutramdys nacių Vokietiją ir užkirs kelią kitoms autoritarinėms ir agresyvioms valstybėms kėsintis į mažesnių šalių nepriklausomybę. Lietuvos politiniuose sluoksniuose neoficialiai tuo metu, kaip rodo archyviniai dokumentai, buvo pabrėžiama, jog *pavojus Lietuvos nepriklausomai ateičiai yra visai realus*. Taigi tuo metu tariamą „Baltijos kraštų savanorišką pasidavimą okupacijai“ geriausiai galėjo paneigti ir tikrą esmę atskleisti lietuvių išeivija per savo organizacijas ir spaudą, bet tik bendromis sutelktomis jėgomis.

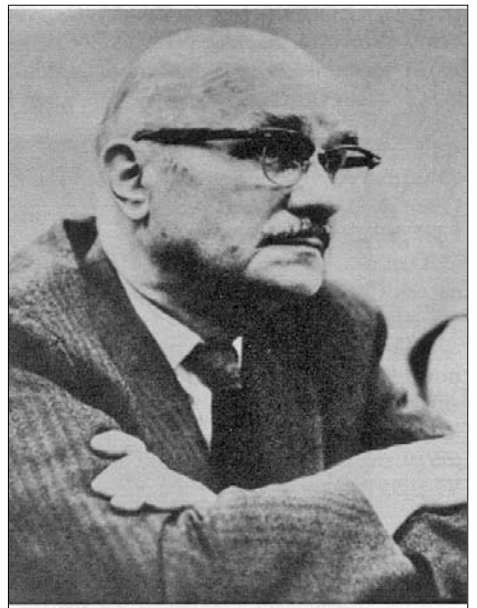

Rapolas Skipitis

Visiškai neatsitiktinai minėta J. Urbšio telegrama į JAV sutapo su 1939 metų spalio 23–28 dienomis prasidėjusiomis Lietuvos vyriausybės komisijos ir SSRS Karinės komisijos derybomis dėl rusų igulų įkurdinimo Lietuvoje. Tai pamažu stūmė Lietuvą į pavojų. Ir tai vertė diplomatus, anot P. Žadeikio, galvoti apie garantuotą paramą valstybės katastrofos atveju. O kas karo sąlygomis galėjo realiai paremti Lietuvos vyriausybę. Tik lietuviškoji išeivija. Todėl ir didžiausias dėmesys kreipiamas į išeiviją, kuri privalėjo būti pasiruošusi paremti Lietuvą propaganda, pinigais, gal net ir savanoriais.

Pirmieji bandymai spalį-lapkritį telkti lietuvius Amerikoje buvo nesėkmingi. Nors nemažai pastangų dėjo profesorius Kazys Pakštas, kuris buvo Lietuvos vyriausybės samdytas vesti propagandą tarp išeivių; Lietuvos konsulai, ypač Petras Daužvardis, vedė neoficialius pokalbius su išeivių organizacijų vadovais; ir pats pasiuntinys P. Žadeikis rašinėjo atsišaukimus į išeivių spaudą, kviesdamas visus bendram darbui. Pirmiausia, pati gausiausia ir geriausia organizuota lietuvių katalikų visuomenė laikėsi nebendradarbiavimo su kitomis srovėmis politikos. Net dalis tautininkų turėjo savotišką poziciją. Pavyzdžiui, 1940 metų sausio 13 dienos laikraštyje *Vienybė* vienas tautininkų veikėjas Jonas Valaitis rašė: *Lietuva turi savo politiką išlaviruoti, o mes Amerikos lietuviai turime savo problemų: sustiprėti ir sustiprinti savo pozicijas*. Ši pasisakymą P. Žadeikis įvertino taip: *Jeigu taip prasarita pozicijos žmonės, tai aišku, kaip galvoja opozicija* (LCVA, f. 383, ap. 7, b. 2233, l. 28). Kartu buvo leista suprasti, kad telkti JAV lietuvius bendram darbui nėra lengvas uždavinys. P. Žadeikis nurodė pagrindines priežastis, kurios kliudė išeivijos bendram veikimui – srovių antagonizmas, organizacijų ekonominis susilpnėjimas, nusivylimas iš 1918–1919 metų bendro veikimo (tada JAV lietuviai katalikai ir tautininkai buvo įkūrę bendrą Vykdomąjį komitetą), neužmiršti 1926 metų gruodžio 17 dienos karinio perversmo neigiami padariniai demokratijai, išeivijai neigiamą išpūdį darė, jog Lietuvos vyriausybė nenori mokėti savo karo skolų JAV vyriausybei. Ne paskutinėje vietoje buvo ir dideli atstumai tarp pačių lietuvių kolonijų (Iš konsulų konferencijos Vašingtone protokolo, p. 1).

1939 metų gruodžio 7 dienos pakartotina ir griežtesnė J. Urbšio telegrama nr.1006 P. Žadeikiui privertė jį gruodžio 9–10 dienomis sušaukti Vašingtone Lietuvos konsulų konferenciją, kurioje, be pasiuntinio P. Žadeikio, dalyvavo generalinis konsulas Niujorke Jonas Budrys, konsulas Čikagoje P. Daužvardis ir garbės konsulas Bostone Antanas Šalna. Jiems P. Žadeikis pasiūlė apsvarstyti JAV lietuvių *Bendro politinio organo* sudarymo būtinumą, galimybes ir metodus. Visi dalyviai bendrai sutarė: *mums bendro organo naudingumas ir reikalingumas*

Petras Povilas Daužvardis

yra neabejotinas ir todėl vertas didžiausių pastangų, nepaisant kaip sunkiai jis realizavimui pasiduos. Visiems dalyviams buvo aišku, kad šios idėjos realizavimas visų pirma priklauso nuo JAV lietuvių ir jų veikėjų požiūrio į bendrą veikimą. Kazio Pakšto laiške, atsiųstame konferencijos dalyviams, buvo rašoma: *jog katalikai yra visiškai įsitikinę, kad jie sudaro 65% visos lietuvių išeivijos Amerikoje ir kontroliuoja gal dar didesnę dalį visų kultūros įstaigų bei galimų pajamų...Taigi, jie bendrame organe norės sau šiek tiek tokios daugumos, kurios jiems gal nepripažins kitos mažesnės grupės. Tad jie vilčių neturėdami, ir nejudė iš vietos. Lūkuriuoja... Čia atsiskleidžia jau konkreti kliūtis iš lietuvių katalikiškosios srovės*.

Konferencijos dalyviai taip pat įvertino specifinę JAV lietuvių veikimo savybę, jog *jie nepriims jokie padaryto nutarimo ar sprendimo jiems nedalyvaujant*. P. Žadeikis, gerai pažindamas JAV lietuvius, iš esmės buvo priešiškas taktikai, kurios siekė Lietuvos vyriausybę užsienio lietuvių atžvilgiu. Savo 1940 metų sausio 15 dienos konfidencialiame laiške premjerui Antanui Merkiui aiškiai pažymėjo, kad *bet koks spaudimas iš Lietuvos pusės, bet koks bandymas paveikti pareigų ar prievolių priminimais (...) yra vengtinas ir atmestinas, nes vietoj gero atneštų keleriopą naudą* (LCVA, f.383, ap. 7, b. 2233, l.29). Taigi visiškai neatsitiktinai konferencijos dalyviai bendrai nutarė: *patys Amerikos lietuviai per savo vadus, draugijų viršininkus ar delegatus sprendžia bendrojo organo, tarybos ar komiteto neatidėliotinę sudarymą ir sudarymo būdą...* O Lietuvos atstovų uždavinys išaiškinti JAV lietuvių lyderiams šio reikalo svarbą ir įtakoti juos imtis iniciatyvos vienyti išeivijos patriotines sroves. Tenka tik apgailestauti, kad su šios konferencijos medžiaga Užsienio reikalų ministerijos vadovybė susipažino tik 1940 metais vasario 2 dieną (karo sąlygomis korespondencija iš JAV į Lietuvą pasiekdavo ilgiau kaip per mėnesį).

1940 metų pradžios dokumentuose pastebimas Lietuvos vyriausybės augantis susidomėjimas glaudesniais ryšiais su JAV lietuviams ir apskritai su išeivija. Sausio 10 dieną premjeras A. Merkys turėjo pasitarimus su JAV lietuviu Aleksandru Račkumi, buvusiu JAV lietuvių veikėju prof. Fabijonu Kemėšiu, Užsienio lietuviams remti draugijos pirmininku Rapolu Skipičiu ir ministru J. Urbšiu (LCVA, f. 383, ap. 7, b. 2173, l. 24–29). Užsienio reikalų ministro dalyvavimas leidžia manyti apie numatomą aktyvų išeivijos panaudojimą Lietuvos interesams tarptautiniu lygiu. Jau vasario 28 dieną Ministrų taryba nutarė sudaryti komisiją iš R. Skipičio, M. Kvyklio ir A. Račkaus rūpintis užsienio lietuvių reikalais, t. y. *derinti užsienio lietuvių tautinę veiklą, centralizuoti ją, taip pat nustatyti sistemingo užsienio lietuvių veikimo gaires* (*Ten pat*, l.14). Iš principo tai reiškė telkti išeiviją politinei veiklai remti Lietuvos nepriklausomybę.

Nepriklausomybę šventėme su mokslininkais

Vytautas RIMŠA, Svėdasiškių draugijos „Alaušas“ tarybos narys

Vilniaus anykštėnų sambūris (VAS), prieš metus pradėjęs antrąjį veiklos dešimtmetį, turi ir puoselėja keletą gražių tradicijų. Viena jų – Nepriklausomybės dienos bendri minėjimai, rengiami kasmet vasario mėnesį. Jų pagrindą sudaro keletą metų rengiami pokalbiai su mokslininkais apie mūsų šalies nepriklausomybės ištakas, raidą ir reikšmę. Tuo rūpinasi VAS pirmininkė Rita Virbalienė ir Janina Baublienė, Regina Smetonaitė bei kiti tarybos nariai.

Tradicinė Nepriklausomybės šventė šiemet įvyko vasario 8-ąją, šeštadienį. Kraštiečiai ir svečiai užpildė visą Signatarų namų salę, Vilniuje (Pilies g. 26). Minėjimas, kaip ir kiti iki tol, buvo pradėtas Lietuvos Respublikos himnu, kurį sugiedojome kartu su Vilniaus mokytojų namų vyrų chorą „Vytis“.

Dalykinei programai vadovavo, kraštiečiai, vienas iš Tautos namų santaros idėjos populiariintojas, o vėliau (nuo 1996 m.) ir Tarybos pirmininkas, buvęs VAS vadovas Antanas Gudelis. Jis supažindino kraštiečius su Tautos namų santaros idėjos raida ir tokiu pat pavadinimu dabar viekančios Tarybos siekiais bei rūpesčiais. Po to istorikai buvo pakviesti pristatyti savo pranešimus.

Pirmąjį jų skaitė jaunas ir perspektyvus, spėjęs pagarsėti Anykščiuose bei respublikoje mokslininkas – pedagogas, archeologas ir istorijos publicistas, Vilniaus edukologijos universiteto dėstytojas Tomas Baranauskas. Jis gvildeno Vasario 16-osios fenomeną ir pasekmes, plačiai aptarė Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos asmenybę, politiką ir prieštaringus, ypač – tarybinio bei pastarojo meto požiūriu, jo veiklos, spendimų ir poelgių conceptualius vertinimus. Be to, prelegentas atskleidė idomiuoju meto Lietuvos vidaus ir tarptautinio gyvenimo faktų.

Antrąjį pranešimą pristatė gerai žinomas tėviškėnas, ilgametis Pasaulio anykštėnų bendrijos pirmininkas ir dažnas VAS renginių svečias, Lietuvos Mokslų akademijos narys emeritas, prof. habil. dr. Antanas Tyla. Jis įdomiai aptarė Lietuvos nepriklausomybės idėjos priešaušrį ir ištakas. Tarp kitų politinių, ekonominių bei socialinių visuomenės gyvenimo įvykių, profesorius daug dėmesio skyrė 1917 m. Vilniaus konferencijos, kurioje dalyvavo dešimt Anykščių krašto atstovų ir Lietuvos Tarybos (į ją buvo išrinktas ir vienas anykštėnas – Steponas Kairys iš Kurklių vals-

čiaus), reikšmei. Abu pranešimai susilaukė deramo kraštiečių dėmesio ir palankaus vertinimo.

Renginio dalyvius su švente šiltai pasveikino 2011 m. buvęs Kauno anykštėnų draugijos steigimo iniciatyvinės grupės narys, vienas iš jos įsteigėjų, o nuo 2012 m. balandžio draugijos tarybos narys ir išdininkas Romas Pačinskas. Sveikinimo kalbą jis baigė šiai progai skirtu, nauju savo eilėraščiu.

Minėjimo programą praturtino koncertas, kurį surengė Vilniaus mokytojų namų vyrų choras „Vytis“ (vadovas Arūnas Pikšrys). 1975 m. jį ikūrė prof. Adolfas Krogertas, o vadovais yra buvę prof. Tadas Šumskas ir Raimondas Katinas. Dabar jo repertuare – lietuvių ir pasaulio tautų dainos, šiuolaikinės ir klasikinės pasaulietinės bei sakralinės muzikos kūriniai. Koncertavo Lietuvoje ir užsienyje, dalyvavo konkursuose ir muzikiniuose festivaluose Italijoje, Ispanijoje, Šveicarijoje, JAV ir kt. Dalyvavo keliuose operų pastatymuose ir pelnė apdovanojimų. 1985 m. jis pripažintas geriausiu vyrų chorą Lietuvoje.

Valandos trukmės koncerte anykštėnai klausėsi nepriklausomybės laikų kompozitorių, lietuvių liaudies tautinių bei patriotinių dainų, klasikos kūrinių. Klausytojai nepagailėjo plojimų, o šventės organizatorės Rita Virbalienė ir Regina Smetonaitė padovanojo kiekvienam dainininkui po kompaktinę plokštelę su svėdasiškio, aktoriaus Ferdinando Jakšio atliekamu dramaturgo Kosto Ostrausko monodramos „Vaižgantas“ irąšu, kuri išleista VAS ir Svėdasiškių draugijos „Alaušas“ rūpesčiu.

Pabaigoje buvo aptarti sambūrio organizaciniai klausimai. Pirmininkė Rita Virbalienė supažindino su numatomais VAS ir Pasaulio anykštėnų bendruomenės renginiais, kvietė juose dalyvauti, o šių eilučių autorius, Svėdasiškių draugijos „Alaušas“ leidinių sudarytojas, mokslinis redaktorius ir bendraautorius pristatė dvi naujas draugijos knygas: „Svėdasai: praeitis ir dabartis“ (2012, 1 t., 440 p.) bei „Svėdasiškių draugija Alaušas“: ištakos, istorija, veikla“ (2013, 126 p.).

Dalykinei programai išsekus, VAS pirmininkė Rita Virbalienė ir Tarybos narė Regina Smetonaitė padėjo pranešėjams ir kitiems programos dalyviams, apdovanodamos juos gėlėmis bei naujausiomis leidyklos „Perto Ofsetas“ knygomis.

Šventė baigėsi smagiu svečių ir kraštiečių

šurmuliui prie puoduko kavos ir bendrų sumuštinų stalo, paruošto kitoje rūmų salėje.

Pranešimą skaito kraštiečių archeologas, istorijos publicistas, Vilniaus edukologijos universiteto dėstytojas Tomas Baranauskas

Tautinis patriotinis vakaras paliko gražių prisiminimų.

Kalba prof. habil. dr. Antanas Tyla

Dainuoja Vilniaus mokytojų namų vyrų choras „Vytis“ (vadovas Arūnas Pikšrys)

Lietuvos išeivijos istorija

Lietuvos valdžios pastangos telkti JAV lietuvius 1939.09.01–1940.06.15 okupacijos pavojaus akivaizdoje

Straipsnis parengtas 2013 m. gruodžio 13 d. tarptautinėje mokslinėje konferencijoje Vilniaus universitete skaityto pranešimo „Lietuvos valstybingumo branda ir trapumas 1918–1940 m.“ pagrindu

Prof. dr. Juozas SKIRIUS, Lietuvos edukologijos universitetas

Atkelta iš 6 p.

Bet šiuo atveju svarbu pažymėti, kad konferencijos posėdžių protokole pastebima mintis, jog JAV lietuvių *Bendrasis politinis organas* realiai atsirasti gali tik tada, kai aiškiai iškilis pavojus Lietuvai. Vadinasi, rusų karinių igulų įkurdinimas Lietuvoje nesukėlė JAV lietuvių panikos ir jie tai, ko gero, nelaikė mirtinu pavojumi valstybės nepriklausomybei. Vadinasi, išeivijos srovių susitelkimas įmanomas tik įvykus Lietuvoje katastrofai. Tai patvirtino 1940-ųjų įvykiai – Lietuvos okupacija ir aneksija.

Kokį darbą telkiant JAV lietuvius galėjo realiai nuveikti Lietuvos atstovai. Pavyzdžiui, pasiuntinys P. Žadeikis siūlė Lietuvos vyriausybei sukoncentruoti dėmesį į galimas JAV lietuvių finansines aukas Vilniaus krašto gyventojams, Ginklų fondui, Klaipėdos tremtiniais, Šventosios uosto statybai, Lietuvos Raudonajam Kryžiui ir t. t. Šioje veikloje P. Žadeikis matė ne tik ekonominę naudą Lietuvai, bet per ją buvo skatinamas JAV lietuvių bendras veikimas, kreipiant juos į jų srovių bendradarbiavimą. Mat aukų rinkimas sąlygojo bendrų (be partinių įsitikinimų) komitetų atsiradimą didesnėse lietuvių kolonijose. Pavyzdžiui, 1940

metų kovą Čikagoje susidarė Vyriausiasis Vilniaus kraštui remti komitetas (LCVA, f.383, ap.3, b.85, l.266). Pasiuntinys kaip tik tokia forma matė realiausią kelią ir tikrus būdus telkti išeiviją Lietuvos reikalams. P. Žadeikis ir konsulai maksimaliai išnaudojo lietuvių kolonijų kvietimus atvažiuoti pasakyti kalbas pažymint Vilniaus atgavimą. Lietuvos URM vadovai, suprasdami atstovų vizitų po kolonijas reikšmę, nuo 1940 metų sausio 1 iki liepos 1 dienos leido be specialaus atsiklausimo lankyti lietuvių kolonijas, skiriant tam tikslui 5000 litų (LCVA, f.383, ap.3, b.244, l.67). Šias keliones Lietuvos atstovai išnaudojo ne tik Vilniaus klausimui nušviesti, bet ir aiškinti JAV lietuvių susitelkimo reikšmę Lietuvai. Be jokios abejonės tai turėjo teigiamos reikšmės palenkiant į savo pusę platesnes išeivijos mases. Bet vis dėlto *Bendrasis politinis organas* turėjo būti ir buvo kuriamas išeivijos lyderių iniciatyva. Juos nukreipti ta linkme, kaip buvo minėta, gana keblus reikalas.

Lietuvos atstovų pastangos (nuolatiniai pasikalbėjimai ir susirašinėjimai su JAV lietuvių veikėjais) pradėjo duoti tam tikrų teigiamų rezultatų. 1940 metais kovo 13

dieną P. Žadeikis rašė J. Urbšui į Kauną, jog katalikų, tautininkų-sandariečių ir socialistų vadai iš principo priitaria *Bendrojo politinio organo* idėjai. Pasiuntinio teigimu, toks organas laikui bėgant atsirastų, galėtų atsirasti greičiau, jei ne vidurinės srovės (tautininkų-sandariečių) susiskaldymas į keletą grupių su savo vadukais. Pirmiausia būtinas jų vidinis susitelkimas į vieną centrą. Kaip nurodė P. Žadeikis, vidurinės srovės, kaip vienintelės „pozicijos“, t. y. palankios tautinei Lietuvos vyriausybei, vaidmuo labai svarbus. Be jos *Bendrasis politinis organas* neįmanomas, nes katalikai su socialistais vieni politinio organo sudaryti negali (LCVA, f.656, ap. 1, b.608, l.118). O jeigu ir sudarys – tai bus opozicija Lietuvos vyriausybei. Giliu pasiuntinio įsitikinimu, pirmiausia turi susitarti katalikai su tautininkais, o po to prie jų dės ir socialistai. Tačiau aiškėjo, kad pačių tautininkų telkimas nukeliamas į 1940 metų rudenį.

Kita liūtis – srovių vadovų nesutarimai dėl atstovavimo *Bendrame politiniame organe* proporcijos. P. Žadeikis pradžioje bandė sudaryti iniciatyvinę grupę iš septynių asmenų

– trys katalikai, trys tautininkai-sandariečiai ir vienas bendru sutarimu (be socialistų). Katalikų lyderiai tam nepritarė ir reikalavo keturių vietų. Vėliau socialistai reikalavo lygybės su katalikais, o vidurinioji srovė – daugiau vietų negu nori turėti socialistai (*Ten pat*, l.88). Pakliuvęs į tokias skaičių kombinancijas, Lietuvos pasiuntinys padarė išvadą – tik ištikus Lietuvą nelaimei, toks *Bendras politinis organas* kaip nors susidarytu, o kol viskas „ramu“ – srovės nesusitaria, nes viena kitos bijo.

1940 metais birželio 15 dieną Raudonosios armijos įvedimas į Lietuvą sukėlė tarp JAV lietuvių nedvirprasmišką reakciją. Birželio 20 dieną Lietuvos vyriausybė gavo P. Žadeikio telegramą, kurioje lakoniškai buvo išdėstyta JAV lietuvių vadų pozicija: *Didžiai sujaudinti Lietuvos įvykiais Amerikos lietuviai. Pažadėdami savo paramą, reikalauja Krašto nepriklausomybės, Tautos suverenumo, ryžtingos apsaugos* (Lietuvos istorijos chrestomatija 1861–1990.03.11. Kaunas: Sviesa, 1993, p. 218). Taigi tik dabar prasidėjo realus JAV lietuvių srovių telkimas, kuriam idėjinius pagrindus padėjo ir atvedė prie bendros veiklos suvokimo mūsų aptartas laikotarpis.

„Būk sveikas, būk aktyvus“ projektas Eitminiškių vidurinėje mokykloje

Mokymosi
visą gyvenimą
programa

Renata ČESNYTĖ, vyr. lietuvių kalbos mokytoja

Nuolat skubėdami, retai susimąstome, ar gyvename sveikai. Daugelio žmonių supratimu, sveikas žmogus yra tas, kuris dažnai neserga ir nevartoja vaistų, tačiau sveikai gyventi - tai ne tik nevartoti medikamentų, bet ir sveikai maitintis, aktyviai leisti laisvalaikį. Suaugę pasiteisina, kad neturi laiko puoselėti sveikos gyvensenos igūdžių, nes per daug užimti, bei sugalvoja daugybę kitų priežasčių, kodėl neskiria dėmesio savo sveikatai. O vaikai ir paaugliai labiau linkę valgyti greitą maistą, traškučius, gerti energetinius gėrimus bei kitus menkaverčius produktus, kurie tikrai nesustiprina jų imuninės sistemos, bet, atvirkščiai, kenkia sveikatai, o kur dar daugybė praleistų valandų prie kompiuterio. Todėl suaugę turėtų daug daugiau dėmesio skirti vaikų sveikos gyvensenos igūdžių formavimui.

Labai džiaugiuosi, kad Eitminiškių vidurinėje mokykloje jau antrus metus vykdomas Comenius daugiašalės partnerystės projektas „Būk sveikas, būk aktyvus“ („Be healthy, be active“). Pirmaisiais projekto metais visos veiklos buvo skirtos sveikos mitybos igūdžių formavimui. Mokiniai išstius mokslo metus mokėsi, kaip reikia gaminti pagal sveikos gyvensenos principus, kokie produktai yra naudingi žmogaus organizmui ir kokio maisto reikėtų vengti, taip pat buvo organizuota nemažai įvairių renginių, kurių metu moksleiviai gamino maistą pagal projekto

partnerių iš Italijos, Rumunijos, Graikijos, Ispanijos ir Lenkijos pateiktus receptus. Antrieji projekto vykdymo metai skirti aktyviam laiko praleidimui: mokiniai bus ne tik supažindinti su įvairiais aktyvaus laisvalaikio praleidimo būdais, bet ir dalyvaus įvairiose sporto varžybose.

Šiuos mokslo metus pradėjome projekto partnerių susitikimu Lenkijoje, Krapkowie mieste. Į šią kelionę važiavo trys mokinės: Inesa Valentinovič, Daiva Mackevič, Gervilė Dagytė ir trys mokytojos: Svetlana Ščasnaja, Ieva Urniežiūtė, Olga Seliatyckaja. Nors kelionė į Krapkowie miestą buvo varginanti ir ilga, tačiau patirti išpūdžiai džiugino širdį. Šio projekto partnerių susitikimo metu daug dėmesio buvo skirta sportui. Mokiniai žaidė įvairiausių sportinių žaidimų, nagrinėjo svarbiausius šiuolaikinio sporto principus, teko net įveikti netrumpą kelionę į kalnus. Tačiau nebuvo pamiršta ir sveika mityba: mokiniai ruošė įvairius sveiko maisto valgius. Bendraudami su bendraamžiais iš įvairių Europos šalių, mūsų mokyklos mokinės ne tik patyrė daug teigiamų emocijų, bet ir pagilino žinias apie sveiką gyvenseną, turėjo galimybę lavinti anglų kalbos komunikacinius gebėjimus.

Taigi šie mokslo metai mūsų mokykloje bus labai aktyvūs. Mūsų laukia daugybė įvairių veiklų (teniso, futbolo, tinklinio varžybos ir kt.), kurios padės formuoti tei-

giamą požiūrį į sveiką gyvenseną, bei galbūt paskatins ne vieną mokinį, o gal ir mokytoją, pakeisti savo gyvenimo būdą.

Šis projektas finansuojamas remiant Europos Komisijai. Pranešimas atspindi tik autoriaus požiūrį, todėl Komisija negali būti

laikoma atsakinga už bet kokią jame pateikiamą informaciją naudojimą. Comenius paprogramė yra Mokymosi visą gyvenimą programos dalis, o šią programą Lietuvoje administruoja Švietimo mainų paramos fondas.

Muziejus laikraštys Nr. 9 (322)

Šventi paveikslėliai – mažos relikvijos

Vadinamieji „abrozdėliai“ arba šventi paveikslėliai – mažai tyrinėta kultūros sritis. Lietuvos muziejuose, bibliotekose yra kaupiami tokie paveikslėliai, jų turi ir kolekcininkai, tačiau jie nėra susisteminti, tyrinėti ir plačiau aprašyti. Mažo formato sakralūs paveikslėliai labiausiai suvokiami kaip „šventi ženklai“, kuriuose pavaizduotas šventųjų gyvenimas, vaizdėliai iš Biblijos ir buvo naudojami kaip įdėklai į maldaknyges. Juos platino kunigai atleidų metu, dovanodavo kalėdų metu, vaikams – Pirmosios Komunijos ir kitomis progomis, užsakydavo paveikslėlių savo parapijos, bažnyčios globėjo tema.

Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose yra sukaupta apie 150 šventų paveikslėlių. Žmonių išsaugoti kaip šventos relikvijos, kiek aptrinti, nučiupinėti ir apdriškę, dvelkia paprastumu ir išmintimi. Artėjant kovo 4-jai – Šv.

Kazimiero, Lietuvos globėjo dienai, apžvelgsiu kelis šventus paveikslėlius su jo atvaizdu. Jų muziejus turi per 10. Paveikslėliai, skirti šv. Kazimierui, atspindi Tėvynės meilę žodžiais: „Šv. Kazimierai, globok mūsų Tėvynę Lietuvą“. Vieną paveikslėlį su tokiu užrašu, išleistą 1947 m. kovo 7 d. Romoje, turi ir muziejus. 64 x 98 mm dydžio paveikslėlyje vaizduojamas karalaitis (remiantis tradicine ikonografija), jaunas, klūpantis, ilgaplaukis jaunuolis, vilkintis karališką mantiją. Kitoje paveikslėlio pusėje „Malda į šv. Kazimierą“. Kitame, išleistame bendrovės „Malda“ Kaune perlenktame paveikslėlyje vaizduojamas besimeldžiantis karalaitis Kazimieras ir žodžiai: „Šventasis Kazimierai, melsk Dievą už mus ir mūsų šalį!“ Vidinėje pusėje yra Šventojo Kazimiero litanija, o nugarinėje pusėje šv. Kazimiero gyvenimo aprašymas. Keturiuose paveiks-

Šventi paveikslėliai su Šventojo Kazimiero, Lietuvos globėjo atvaizdais. Lietuva, Italija, XX a.

liuose su šv. Kazimiero atvaizdu, spausdintuose Romoje apie 1957 m., yra kreipinys: „Šv. Kazimierai, melskis už mus!“ Nemažai šventų paveikslėlių yra su lenkų kalbos įrašais. Vienas tokių yra spalvotas, puoštas karpiniais, 78 x 113 mm dydžio paveikslėlis, spausdintas Vilniuje, 1907 m. spalio 26 d., kuriame šventasis pavaizduotas visu ūgiu, stovintis arkoje, virš jo galvos užrašas: „SW. KAZIMIERZ“, abipus arkos Lietuvos ir Lenkijos herbai. Kitame 70 x 125 mm dydžio paveikslėlyje vaizduojamas šv. Kazimieras sukurtas pagal paveikslą, priklausiusį Žemaičių vyskupui Antanui Tiškevičiui. Paveikslėlyje šv. Kazimiero figūra visu ūgiu iškilusi dangaus fone. Šv. Kazimieras vaizduojamas stovintis, vilkintis karališką mantiją. Iškeltoje dešinėje rankoje jis laiko lėliją – tyrumo ir nekaltumo simbolį, dešinėje – krucifiksą – tikėjimo simbolį. Po jo

kojomis pamintas skeptras, perversa karūna bei skydas (paminti žemiškos valdžios simboliai), taip pat matoma amūro figūra užrištomis akimis, įkūnįjančio kūniškosios meilės atsakymą. Kairėje įkomponuotas ant debesies priklausęs angelas, rankose laikantis karūną ir skeptrą. Tolumoje matosi Vilniaus panorama: Žemutinės pilies bei Vilniaus katedros su šv. Kazimiero koplyčia fragmentai, Aukštutinės pilies bokštai ir Trijų kryžių kalnas. Nugarinėje pusėje bažnytinė (lenkų k. *moldwa*) skirta šiam šventajam.

Tikiuosi, kad trumpa pažintis su šventais paveikslėliais, kuriuose atsispindi savita religingumo išraiška, šventųjų kultas, padės suvokti jų pobūdį ir reikšmę.

Muziejininkė Evelina Petrauskė

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštys Nr. 10 (323)

Atvirukai su valstybės simboliu – vėliava

Nepriklausomybės dešimtmečiai (1918-1940) yra atvirukų leidybos suklestėjimo metai Lietuvoje. Prieškario Lietuvoje buvo populiari kitoje vietovėje gyvenantiems artimiesiems, draugams, giminėms siųsti atvirukus su sveikinimais Kalėdų, Naujųjų Metų, Velykų, Vardo dienos ar kitomis progomis. Kariškiai, šauliai, valstybės tarnautojai sveikindavo vieni kitus Vasario 16-osios ar kitos valstybės šventės proga. Tam puikiai tiko atvirukai su valstybės simboliais, paminklais, atgimstančios Lietuvos miestų vaizdais.

Artėjant Kovo 11-ajai – Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienai, apžvelgsiu Trakų istorijos muziejuje rinkiniuose saugomus atvirukus su vienu iš valstybės simbolių – tautine vėliava. Lietuvos Respublikos valstybės vėliava yra tautinė vėliava, kurią sudaro trys lygios horizontalios juostos: viršutinė yra geltonos,

vidurinė – žalios, apatinė – raudonos spalvos. Iki XX a. pr. Lietuva neturėjo tokios vėliavos. Diskusija, kokia ji turėtų būti, prasidėjo 1905 m. lietuvių suvažiavimo Vilniuje išvakarėse. Jonas Basanavičius (1851-1927) pasiūlė tautine vėliava laikyti LDK vėliavą – raudonos spalvos audeklą su baltos spalvos raiteliu. Tada šiam siūlymui nebuvo pritarta.

Diskusijos dėl tautinės vėliavos buvo atnaujintos 1917 m. pradžioje ir buvo nuspręsta vėliavos spalvų ieškoti tautiniuose audiniuose. 1917 m. rugsėjo mėn. Vilniaus miesto teatro salė, kur vyko lietuvių konferencija, dailininko Antano Žmuidzinavičiaus (1876-1966) iniciatyva buvo papuošta raudonai žaliomis vėliavėlėmis. Tačiau

Atvirukai su tautine vėliava. Lietuva, XX a. 3-4 deš.

daugeliui konferencijos dalyvių jos nepatiko. Vėliavai parengti buvo sudaryta trijų asmenų komisija: Jonas Basanavičius, Antanas Žmuidzinavičius ir Tadas Daugirdas (1852-1919). Dailininko, archeologo T. Daugirdo siūlymu, raudonai žalią vėliavą nu-

trispalvė įrašyta ir į Lietuvos Respublikos konstitucijos tekstą.

Pristatome du atvirukus su tautinės vėliavos vaizdais, spausdintus XX a. 3-4 deš. Lietuvoje. Vienas jų, spalvotas, 90 x 140 mm dydžio, spausdintas D. Davido spaustuvelyje, Skuode. Atviruko viršuje, kanklių ir rūtų vainiko fone sukryžiuotos dvi: istorinė ir

tautinė Lietuvos vėliavos. Po jomis trieilis posmas, raginantis vyrus „petys gi į petį, na, vyrai kas gali“ darbu prikelti Lietuvą. Atviruko apačioje, ovale panoraminis gimtinės vaizdas – laukus ariantys ir sėjantys valstiečiai. Kitame atviruke pavaizduota besiplaikstanti tautinė trispalvė vėliava ir šūkis: „Tegyvuoja Lietuva!“

Tarpukario atvirukai padeda pažinti to laikmečio gyvenimą, papročius, patriotinius žmonių jausmus, kuriais jie džiugino vieni kitus. Tad belieka pasveikinti ir palinkėti Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienos išvakarėse mums visiems vienybės ir stiprybės! Su Kovo 11-ąja!

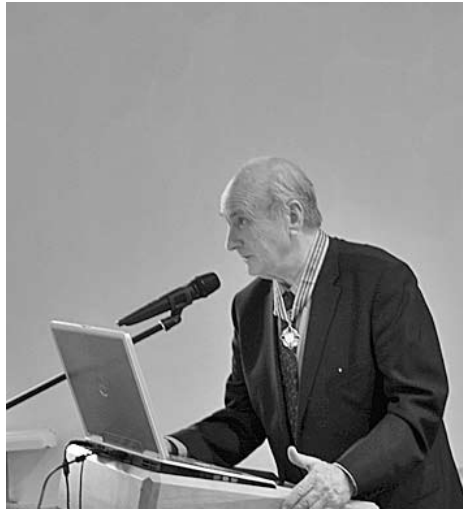
Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus vedėja Irena Senulienė

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvos

„RYTAS“ - ryto spinduliais spindi

Alfonsas KAIRYS, Lietuvos žurnalistų sąjungos narys

Algimantas Masaitis

Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ vėliava

Lankstukai skirti Alfonsui Petruliui ir Mykolui Lietuviui

Algimantas Masaitis

Atkurtos lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ veikla 2004–2012 metais

Knygos viršelis

Visuomeninė organizacija - tai piliečių ir (ar) užsieniečių, nuolat gyvenančių atitinkamoje valstybėje, savanoriškas susivienijimas, sudarytas bendriems narių poreikiams ir tikslams, kurie nėra priešingi valstybės Konstitucijai ir įstatymams, tenkinti bei įgyvendinti.

Tokia yra 2004 metais atkurta (ikurta 1912 m. Petrapilyje, 1913 - Lietuvoje) Lietuvių švietimo draugija „Rytas“, kuriai jau daugiau nei dešimtmetį pirmininkauja buvęs Marijampolio vidurinės mokyklos direktorius Algimantas Masaitis. Ji vienija žmones, dirbančius įvairiose pareigose ir jau „valstybės remiamus“ žmones - pensininkus, žmones, aukojančius savo brangias gyvenimo akimirkas ne pinigų vardan, o žadinant mokytojų, mokinių Tėvynės meilę, pasididžiavimą Gimtuoju kraštu, ginant tautinių santykių politiką daugiakalbėje aplinkoje.

Kaip ir 2012 - ieji, šie - 2013 - ieji - buvo skalsūs atliktais darbais. Apie tai kalbėta „Ryto“ draugijos valdybos posėdyje, įvykusiame 2013 m. vasario 13 d. Pirmiausiai, šnekėta apie praeitį, kurios pamiršti nevalia, nes, anot Algimanto Masaičio, „reikia pripažinti praeitį, kad galėtume eiti į ateitį“. Turėta galvoje Lietuvių draugijos veikla

nuo jos įsikūrimo iki šių dienų, veikla, skirta, lietuvybei puoselėti, lietuvišką žodį gerbti ir saugoti.

12 įvairių renginių, akcijų lydėjo 2013-uosius. Jau tradicine tapusi kasmetinė konferencija Pietryčių Lietuvos švietimo problemoms aptarti, Stanislovo Rapolionio premija geriausiai apie Pietryčių Lietuvą rašančiam autoriui (pastarųjų metų - laikraščio „Voruta“ vyriausiajam redaktoriui Juozui Vercinkevičiui, mokytojai Valentui Šiaudiniui), tėvynės pažinimo pamokos, dalyvaujant mokslininkams, meno kūrinių atlikėjams, lietuviškos dainos ir žodžio garsintojams; paminklinio akmens Vasario 16-osios signatarui kunigui, buv. Lietuvių švietimo draugijos pirmininkui Alfonsui Petruliui, atidengimas Maišiagaloje, tik ką atidengta atminimo lenta kun. prof. Alfonsui Kraujaliui Vilniuje, Tiltu g.12, parengiamieji darbai maišiagališkiui Mykolui Lietuviui (Michalo Litanus, tikrasis vardas Venclovas Mikalojaitis, apie 1490–1560) – LDL Renesanso publicistui ir politikui veikėjui, veikalo „Apie totorių, lietuvių ir maskvenų papročius“ autoriui įamžinti, saviveiklos klektyvų aprūpinimas tautiniais drabužiais, kasmetinės rugsėjo pirmosios dovanos – kuprinės ir

mokymosi reikmenys jose - pradinukams, Kalėdinės dovanėlės, Metų mokytojo konkursai, „Vilniaus jovarų“ festivaliai, Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pradėto projekto „Žiūri spektaklį – mokaisi mąstyti ir kalbėti taisyklingai lietuviškai“ tąsa (per 2006 – 2013 metus net 2370 Rytų Lietuvos moksleivių ir mokytojų žiūrėjo spektaklius Valstybiniame jaunimo, Lietuvos nacionaliniame dramos, „Lėlės“ teatruose) ir dar daug kitų darbų...

Draugijos valdybos narių - Jono Vasiliausko, Danguolės Sabienės, Nijolės Balčiūnienės, Valdo Kuzelio, Ramūno Maniūškos, Genovaitės Ručinskienės - nuomone, draugija atlieka grandiozinį, prasmingą, tiesiog neįkainojamą darbą: be jos sunkiau būtų sekęsis Rudaminos „Ryto“ gimnazijos renovavimas, kai kurių mokyklų pradinė klasių komplektavimas, naujų lietuviškų grupių atsiradimas vaikų darželiuose, tautiškojo pilietiškumo ugdymas...

Ir todėl „Ryto“ nariai laukiami Pietryčių Lietuvos mokyklose: jų laukia ir mokytojai, ir mokiniai, nes žino, kad kartu su jais ateina meilė kiekvienam, noras padėti, ieškojimas galimybių, kaip tai padaryti ir jų suradimas...

Tarmių metams pasibaigus

2014-02-21 d. Seimo Spaudos konferencijų salėje vyko Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto ir Etninės kultūros globos tarybos surengta diskusija „Tarmių metus užbaigus: nuveikti darbai ir lūkesčiai“. Diskusija skirta Tarptautinei gimtosios kalbos dienai paminėti ir Tarmių metų 2013 rezultatams apatarti. Per valandą trukusį renginį kalbėjo Tarmių metų iniciatorius tarmiškos kūrybos kūrėjas Algirdas Svidinskas, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto lietuvių kalbos katedros vedėjas prof. dr. Vytautas Kardelis, Lietuvių klavos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vadovė prof. dr. Danguolė Mikulėnienė, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė dr. Daiva Vaišnienė, Švietimo ir mokslo ministerijos vyresnioji specialistė Emilija Bugailiškienė.

Algirdas Svidinskas pranešime „Tarmių metų patirtys kultūrininko žvilgsniu“ sakė, kad „Tarmių metai buvo skirti atskleisti mūsų kalbos tarmių turtus, kad net šiais visuotinio „suanglėjimo“ laikais rastume savo šnekamajai kalbai sveikų tarmiškų papildų ir tuo puoselėtume sveiką savo bendrinės kalbos kamieną...“ Toliau pranešėjas kalbėjo apie tai, kaip buvo rengiama Tarmių metų programa ir kaip, anot jo, „aukščiausiąjame lygmenyje“ į ją nebuvo įsiklausyta, (...) todėl Tarmių metų veiksmas buvo padrikas“. Mažytina, kad Regionų metai nebus tokie.

„Tarmių metai lietuvių dialektologijos kontekste“ - tokia prof. dr. Vytauto Kardelio, Vilniaus Universiteto Filologijos fakulteto Lietuvių kalbos katedros vedėjo pranešimo tema. Kalbėta ir apie dialektologų ekspedicijas, kurioms valstybė skirianti vargas

lėšas (studento dienpinigiai yra vos 1 Lt 95 ct.), apie tai, kad kalbininkai glaudžiau bendrautų su visuomene ir papasakotų jai, kas yra tarmės ir kodėl jas reikia išsaugoti.

Dr. Daiva Vaišnienė, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė, pranešime „Dėl nykstančių tradicijų, papročių ir tarmių išsaugojimo“ pakomentavo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos suburtos Tarpinstitucinės darbo grupės parengtą raštą Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, kultūros ir mokslo komitetui „Dėl nykstančių tradicijų, papročių ir tarmių išsaugojimo“. Jame sakoma, kad LR Vyriausybei yra pateikti siūlymai:

1. Švietimo ir mokslo ministerijai parengti Lietuvių kalbos, kultūros ir pilietiškumo stiprinimo ir plėtros ilgalaikę programą (iki 2020 m.), į atnaujinamas bendrąsias ugdymo programas etninės kultūros ir tarmių pažinimą įtraukti kaip ugdomojo turinio dalį, skirti tikslinę paramą neformaliojo ugdymo projektams, susijusiems su gimtojo krašto kultūros, kalbos, tradicijų ir paveldo pažinimu bei tęstinumu.

2. Švietimo ir mokslo ministerijai, Kultūros ministerijai parengti nemokamų ir viešai prieinamų edukacinių priemonių, skirtų regionų savitumui, tarmėms ir tradicijoms pažinti ir išsaugoti.

3. Švietimo ir mokslo ministerijai, Kultūros ministerijai, Valstybinei lietuvių kalbos komisijai, Etninės kultūros globos tarybai 2014 m. numatyti priemonės, formuojančias lietuvių kalbai, tarmėms, ir kultūrai palankią viešąją nuomonę

Tarmių išsaugojimas turėtų būti savivaldybių, regionų aukštųjų mokyklų priorite-

Tarmių metų iniciatorius Algirdas Svidinskas, prof. dr. Danguolė Mikulėnienė ir LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto biuro vedėjas Kęstutis Kaminskas diskusijoje

tas. Reikia pasiekti, kad kiekvienai mokyklai būtų gimtosios kalbos - o ir tarmių - metai.

Prof. dr. Danguolė Mikulėnienė, Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vadovė, kalbėdama apie Tarmių metų pamokas: tarmių vertę ir savivertę, sakė, kad dabar tarmės gerokai pakitusias, kad formuojasi naujieji tarminiai dariniai, kad, ir tai labai džiugu, jaunimas vertina savo gimtąją tarmę geriau negu jų tėvai, kad reikia mylėti ne tik Tėvyne, bet ir savo gimtąją kalbą, tarmę.

Žurnalistas Alfonsas KAIRYS

Dėkojame

Skaitytojams, kurie atsiliepė į mūsų kvietimą ir skyrė lėšas sumokėti spaustuviės darbams

Baužių šeimai (Danutė Julijona Baužytė- Baginskienė, Jūra Marija Baužytė, Nijolė Angelė Baužytė, Juozas Vytautas Baužys), Vidūnui Ramšai

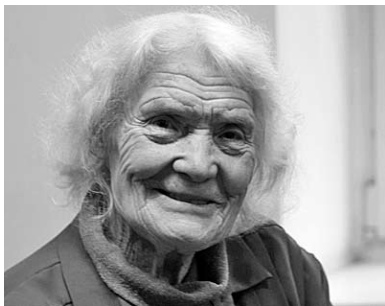
Redakcija

Voruta parduodama

- K400** Alytus, Jotvingių g. 10
- K422** Druskininkai, Eglės g.1
Kaunas, „Akademiniš knygynas“, VDU III rūmai, K. Donelaičio g. 52
- K236** Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g. sankryža
- K369** Klaipėda, Taikos pr. 101
- K436** Marijampolė, Stoties g. 2
- K466** Panevėžys, Savanorių a. 5
- K558** Šiauliai, Tilžės g. 109
- K78** Trakai, Vytauto g. 90
- B EMSI** Trakų Vokė, Trakų pl. 14 km
- K153** Ukmergė, Kęstučio a. 6
- K210** Utena, Aušros g. 30
- K45** Vilnius, Gedimino pr. 19
- K7** Vilnius, Gedimino pr. 31
- K6** Vilnius, Gedimino pr. 44
- K110** Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K8** Vilnius, Gynėjų g. 1
- K145** Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K44** Vilnius, Lelevelio g. 2
- K5** Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų stotis
- K572** Vilnius, Sodų g. 22
- K26** Vilnius, Sodų g. 22

Lietuvos bažnyčios istorija

Apie kunigą Praną Bieliauską ir jo Slabadą

Birutė ŽEMAITIENĖ, Utena–Ignalina*Birutė Žemaitienė*

Iprasta pirmiau susidomėti knygos viršeliu, autoriumi, pavadinimu, o tik po to – skaitai ir giliniesi.

Man šįsyk buvo kitaip – pirmiausia patraukė gražus irišimas, piešinys ant viršelio, o itin į akis krito autoriaus pavardė – „kun. Pranas Bieliauskas“. Net sušukau iš nuostabos gavusi knygą. Šią pavardę esu girdėjusi dar vaikystėje – mano Tėviškėje, lenkų okupuotame Vilniaus krašte buvo lietuviybės židinys (punktas). Ilgai žiūrėjau į nuotrauką, net priglaudžiau ją prie krūtinės, lyg išreikšdama pagarbą už didžiulį ir pavojingą darbą tuo laikotarpiu. Ėjau iš Šv. Mikalojaus bažnyčios (tai mano tradiciškai lankomi maldos namai) kupina pakilimo, kad galėsiu pasimelsti už Velionį, tiek jėgų ir pastangų padėjusį žadinant lietuviybę okupuotame krašte.

Šitaip prie knygos ir „prilipau“. Skaičiau kaip elementorių, mokslinį darbą, pamažu, lėtai, kartais pakartodama kelias eilutes, pastraipas, kartais – net ir garsiai. Pradėjau nuo titulinio knygos lapo, leidy-

klos, rėmėjų, turinio ir baigiau paskutiniu sakiniu – kas ir kur spausdino.

Skyriuje „Aš ir mano aplinka“ atgimė mano vaikystės pažįstamos vietos. Įdomūs Jiezno ir kitų vietovių vaizdingi ir įtaigūs aprašymai skaitant nukelia į tą vietovę, tarsi pats ten esi. Apie metrikų rašymą, jų tvarkymą, pavardes, kaimus, tiesiog smulkiai aprašyta žmonių gyvenimo vietos, gimimo datos, net šeimų sudėtis. O kaip patraukliai rašo apie savo Slabados kaimą. Skaičiau ir gerėjausi. Kiek šeimos narių, žemės, kokie trobesiai – įdomiausia etnografija. Pirkios, kaimynų tarpusavio santykiai su smulkmenomis, sutrumpintomis ar prailgintomis, net pravardėmis.

Kaip švelniai aprašo savo ir savo senelio susitikimą, parodydamas pagarbą senoliams. Ir dar viena detalė – seniau buvęs paprotys prisiliesti, pačiupinėti tikrinant daikto savybes – juk kunigo sutana buvo dar vadinama suknia, suknele. Savo tėvą vaizdžiai sulygino su Senojo Testamento Izaoku. O koks artumas su Tėvais – Jonu ir Konstancija Bieliauskais. Ir smalsiausias skaitytojas būtų užganėdintas. Tėvai sukūrė šeimą būdami jauni. Kokia buvusi dvasinga lietuviška šeima. Rytmetį pradėdavo malda; „gadzinkų“ – valandų giedojimas kartu su maisto ruošimu nuteikdavo vaikus dvasingam ryšiui. Vaikai buvo auklėjami darbu. Ūkio padargus, buities reikmenis, apavą (vyžas ir klumpes) Tėvas pats pasidarydavo, to mokė ir vaikus. Netgi trobesius su vaikais statėsi, juk pirkios tada būdavo dūminės, be grindų, žiemą kartu laikydavo ir gyvulius, netgi kiaules pirkioj šerė.

Su gilia širdgėla ir oriai rašo apie savo sesučių ir brolių netektis, nesvarbu, kokio amžiaus – kūdikiai ar jauni – išėjo Anapilin. Tarsi kaip priesakas mums, gyvenantiems šioje Žemėje, nepamiršti artimųjų ir tolimesnių.

Ir štai iš 10-ties vaikų liko keturi: Veronika, Domicelė, Elžbieta ir vienintelis sūnus – knygos autorius – Pranas. Vaikai buvo labai artimi. Mama iš maldaknygių mokė seseris rašto. Tik vieninteliui Pranui iš visos šeimos pavyko vargais negalais prasiveržti į mokslus. O koks gilus ir skausmingas atsisveikinimas su artimaisiais, išsiskyrimas su seserimis. Ryšys su jais – tik per laiškus, sunkiai surinktos maisto atsargos ir piniginės lėšos – visa tai įrodo, kaip sunku buvo siekti mokslo.

Idomiai aprašoma naktigonė (apie ką dabar galim tik paskaityti – to seniai nebėra), Kašonių dvaras, baudžiava, Alytaus–Kaišiadorių plento tiesimas, Jieznas ir jo apylinkės, ir įvairios parapijos. Kokie tikslūs pastebėjimai apie giesmes, chorus, giedojimą, bendravimą su vargonininkais, siekis tobulėti. Pėsčiomis aplankyti trisdešimt kilometrų spinduliu esantys parapijų chorai.

O perspektyvos mokytis buvo miglotos, tačiau atsirado žmonių, galėjusių ir norėjusių padėti – švenčioniškis kunigas M. Rudzis ir kiti kunigai, svainis Kazimieras Babilius. Gardinas, Maskva, Vilniaus kunigų seminarija. Lietuvių studentų – tik trupinėliai – 8, kartais – 2. Reikėjo didelės dvasinės ištvermės, prisitaikymo. Kiek

išgyventa pažeminimų, užgauliojimų dėl tautybės, tačiau tas tik grūdino lietuvišką dvasią. Atostogose, praleidžiamose įvairiose parapijose, susipažįstama su gyventojais, jų aplinka, besidomint apie lietuvių engimą, persekiojimus, norint nulietuvinti.

Pagaliau – šventinimai. Koks ypatingas pasiruošimas. Mažieji šventinimai – per juos klierikas turi tobulintis, kad pasiektų aukštesnius šventinimus. Laukimas iššventinimų, paskutinieji egzaminai, pagaliau – paskutiniai šventinimai ir Primicijos Jiezne.

Ši knyga man brangi ir todėl, kad joje radau žinomų kunigų pavardžių – Adomą Zarembą, Joną Burbą, Karolį Gumbaragį, o ypač – Krištapą Čibirą. Brangus kunigas ir P. Bieliauskas, kuris nors ir neilgai gyveno ir kunigavo Daugėliškyje. Iš tėvų esu girdėjusi, kad prie kunigo Kuzminsko buvo „labai lietuvis kunigas Bieliauskas“. Jis važinėjo po parapiją (slapta po lietuviybės punktus). Toks punktas buvo ir mano Tėvų namuose, vadinas, buvo ir pas mus, bet be sutanos, nes vežiodavo ūkininkai, kad niekas nesuprastų ką veža – vienas atveža, o kitas veža toliau. Aš tada buvau dar vaikas, o tokiems niekas nieko neaiškindavo, kad kam nors neprasitartų. Prieš kurį laiką aplankiau jo kapą Valkininkuose, nes ten greta ilsisi ir mano giminaitis – kunigas Nikodemas Abaravičius.

P-S Esu dėkinga rėmėjams. Ypač „Vorutos“ vyr. redaktoriui Juozui Vercin-kevičiui. Jei ne jie knygos nebūtų. Skęstų dulkėse vertinga medžiaga.

Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvosSPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Vlado Mongirdo (1877–1960) darbų bibliografinis sąrašas

Ramunė JARMALAVIČIUTĖ, Trakų VB Aukštadvario filialo vedėja*Mongirdų herbas**Bronislovas Malevskis**Vladas Mongirdas**Mongirdų šeima. Iš kairės: Vladas Mongirdas, Elena Konstancija Mongirdienė, Tadas Mongirdas, Marija Lechovič Malevskia (sėdi). 1932 m.**Vlado Mongirdo kapas Kėdainiuose*

1. [Mongirdas, Vladas]. Liudo Giros dokumentų fondas: [Dr. Vlado Mongirdo laišškai Valstybės teatro vadovui Liudui Girai]. – Rankraštis. – Aukštadvaris, 1924. XI. 22–1926. II. 6. – 5 lapai, 4 laiškai.

2. Antano Žmuidzinavičiaus rankraščių fondas. 125: [Laiškai Antanui Žmuidzinavičiui]. – 1933.XI.11–1945.VII.24. – 2 lap., 2 lšk.

3. Apuokas (Vladas Mongirdas). Kovoje už laisvę: (drama trijuose veiksmuose). – Londonas, 1904. – 20 p. (*kontrafakcija*)

4. Apuokas [Mongirdas Vl.]. Audra: Vaizdelis // Darbininkų balsas. – 1902, Nr. 7, p. 10–11.

5. Apuokas [Mongirdas Vl.]. Džiaugsmas! Vaizdelis apie buržuazinį nacionalizmą // Darbininkų balsas. – 1904, Nr. 4, p. 113–115.

6. Apuokas [Mongirdas Vl.]. Kalynys: Vaizdelis // Darbininkų balsas. – 1904, Nr. 4, p. 44–45.

7. Apuokas [Mongirdas Vl.]. Mano pinigai: (Po skanių pietų): Lietuvos dvarininko svajonės: Vaizdelis // Darbininkų balsas. – 1902, Nr. 4, p. 15–17.

8. Apuokas [Mongirdas Vl.]. Mūsų didžiavyriai: Intelligentų „patriotizmas“. Satyra // Varpas. – 1905, Nr. 11, p. 129–131.

9. Apuokas [Mongirdas Vl.]. Ponų pamokslas: Eilėraštis // Darbininkų balsas. – 1902, Nr. 7, p. 27.

10. Apuokas [Mongirdas, Vladas]. „Jau 5 menesiai kaip mus miestelį apleido gydytojas lietuvis...“ [Grinkiškis] // Ukinikas. – 1896, Nr. 2, p. 15.

11. Apuokas [Mongirdas, Vladas]. Kalėjime: „Vėl diena praslinko...“ // Spindulys.

– 1904, gruod. 1 (Nr. 11), p. 4.

12. Apuokas [Mongirdas, Vladas]. Nusimauk kepurę! apie 1848 m. revoliucinius įvykius Berlyne] // Spindulys. – 1904, lapkr. 3 (Nr. 7), p. 1; lapkr. 10 (Nr. 8), p. 1.

13. Apuokas [Mongirdas, Vladas]. Ponų pamokslas: [eilėraštis] // Spindulys. – 1904, lapkr. 24 (Nr. 10), p. 3.

14. Apuokas [Mongirdas, Vladas]. Streikas: [eilėraštis] // Spindulys. – 1904, lapkr. 24 (Nr. 10), p. 1.

15. Iš istorijos / sutaisė varguolių bičiuliai: [Augustinas Janulaitis, Vladas Mongirdas, Jonas Biliūnas]. – 1905. – 63 p. – (Tėvynės mylėtojų draugystė).

16. Mongirdas Vl. Forelių žuvininkystė Aukštadvaryje // Krivulė. – 1924, Nr. 11, p. 22–23.

17. Mongirdas, Vl. / Apuokas. Streikas:

[eilėraštis] // Darbininkų balsas, 1902, Nr. 6, p. 8.

18. Mongirdas, Vladas. Apie vidurių šiltinę, kruvinąją ir kolerą. Trumpi praktiški patarimai dezinfektoriams. – Kaunas, 1919. – 12 p.

19. Mongirdas, Vladas. Iš prieškarinio Trakijoj gyvenimo atsiminimų // Aukštadvaris. – Vilnius: Tėviškės pažinimo fondas, 2002. – P. 183–187. (Orig. *Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius: F. 267–3748*)

20. Mongirdas, Vladas. Kovoje už laisvę: (drama trijuose veiksmuose). – Londone: [published by J. Lizdeika], 1904. – 20 p.

21. Mongirdas, Vladas. Plungė–Telšiai // Lietuvos žinios. – 1909, rugpj. 8 (21), p. 2.

22. Mongirdas, Vladas. Ponų samokslas. Streikas. Nauji metai: [eilėraščiai] // Aušta rytas, aušta naujas. – Vilnius, 1977. – P. 181–183.

Lenkų pagrindis Lietuvoje 1939-1940 metais: endekų veikla

Dr. Arūnas BUBNYS, Vilnius

1939 m. rudenį, Lietuvai atgavus dalį Vilniaus krašto, Vilniuje ėmė masiškai steigti slaptos lenkų organizacijos, kurių tikslas buvo Lenkijos valstybės atkūrimas su prieškarinėmis sienomis. Tokių organizacijų ir grupių Vilniuje įsisteigė kelios dešimtys. Lenkų pagrindis lietuvius laikė okupantais, tokiais pat kaip vokiečiai ir sovietai, tik silpnesniais ir mažiau pavojingais. Vis dėlto Lietuvos valdymo laikotarpiu (iki 1940 m. sovietinės okupacijos) lenkų pagrindžio organizacijos ginkluotos kovos ir diversijų prieš Lietuvos valdžios įstaigas ir pareigūnus nevykdė. Svarbiausios lenkų pagrindžio organizacijų veiklos kryptys buvo naujų narių verbavimas, slaptų laikraščių leidimas ir platinimas, ginklų kaupimas ir žvalgyba. Nemažai slaptų organizacijų įsisteigė partiniu principu (buvę įvairių lenkų partijų nariai steigė slaptas organizacijas). Vis dėlto aktyviausiai į pagrindžio veiklą įsitraukė buvę Lenkijos kariuomenės kariškiai (ypatingai papėgę iš internuotųjų stovyklų ir kilę iš kitų Lenkijos regionų) ir jaunimas (moksleiviai, studentai ir kt.). Šiame straipsnyje apžvelgsime endekiškos pakraipos organizacijų veiklą.

Prieš Antrąjį pasaulinį karą tautiniai demokratai (Narodowa demokracja, Stronnictwo Narodowe, ND, endekai) Vilniuje turėjo didelę įtaką. Čia veikė keliolika endekiškų organizacijų. Ypač didelę jų įtaką buvo studentams ir moksleiviams. Lenkijos istorikas L. Tomaševskis mini karinę endekų organizaciją „*Karinė kovojančios tautos organizacija*“ („*Organizacja Wojskowa Narodu Walczącego*“, OOWN). Ši organizacija pripažino svarbiausios lenkų pagrindžio organizacijos – „Ginkluotos kovos sąjungos“ (Związek Walki Zbrojnej, ZWZ) viršenybę. 1941 m. pabaigoje OOWN buvo galutinai įjungta į ZWZ¹. Nėra smulkių duomenų apie šios endekų organizacijos struktūrą, narių skaičių ir vadovybę. Žinoma tik, jog OOWN įsisteigė 1939 m. rugsėjo–spalio mėnesiais. Lenkijos istoriko P. Niwinskio teigimu, slaptą endekų veiklą iniciavo žinomi Vilniaus SN veikėjai laikraščio „*Dziennik Wileński*“ redaktorius Piotras Kownackis (Piotr Kownacki) ir Witoldas Swierzewskis (Witold Swierzewski). Karinei endekų organizacijai esą vadovavo kpt. Modestas Gramzas (Modest Gramz). Atrodo, kad P. Kownackio ir W. Swierzewskio vadovaujama endekų grupė neturėjo ryšio su OOWN organizacija². Tikėtina, kad OOWN (vėliau ONW) vadovavo pardavėjas A. Rimaševskis (Antoni Rymaszewski, „Andrzej“, „Tolek“), gyvenęs Jasna g. nr. 45 (dabar D. Poškos gatvė Žvėryne)³. A. Rimaševskis sovietų saugumo buvo suimtas 1940 m. rugpjūčio mėnesi. Tardymo metu jis paliudijo, kad į pagrindinę organizaciją 1939 m. spalio mėn. ji užverbavo Narcizas Kulikovskis. Pastarasis gyveno Gardine, 1939 m. dalyvavo kare su Vokietija ir po to persikėlė gyventi į Vilnių. 1940 m. pradžioje N. Kulikovskis mėgino su Anglijos konsulatu Kaune darbuotojų pagalba išvykti į Prancūziją, tačiau nėra žinoma, ar jam tai pavyko padaryti⁴. A. Rimaševskis į slaptą organizaciją verbavo naujus narius ir duodavo jiems įvairias užduotis. Jis ypatingai stengėsi įtraukti į pagrindžio veiklą pažįstamus, lenkiško patriotizmo ir nacionalizmo dvasia išauklėtus jaunuolius. A. Rimaševskio įsitikinimu lenkams su Anglijos ir Prancūzijos pagalba pavyks atkurti nepriklausomybę. A. Rimaševskis ragino aktyviai kovoti ir su Lietuvos valdžia ir su sovietais. A. Rimaševskis taip pat prisaiklindavo į ONW priimtus naujus narius⁵. Priešaiškoje buvo pasižadama tėvynės Lenkijos interesus visuomet laikyti aukštesniais už asmeninius interesus, būti drausmingu ONW nariu, bet kokiomis aplinkybėmis neišduoti organizacijos paslapčių ir jos narių, negailint jėgų vykdyti įsipareigojimus, kovoti už laisvę ir šlovę, už tautą ir šalį, tegul Dievas man padeda⁶. Berods, 1940 m. pavasarį A. Rimaševskis lietuvių saugumo policijos buvo suimtas, bet po to paleistas į laisvę. Po išleidimo į laisvę A. Rimaševskis savo pagrindinę veiklą iš esmės sustabdė⁷.

Susovietinto Valstybės saugumo policijos departamentu duomenimis, 1940 m. birželio pabaigoje–liepos pradžioje Vilniaus endekai vadinosi „*Kovojančios tautos organizacija*“ („*Organizacja Narodu Walczącego*“; kituose dokumentuose ji vadinama „*Kovojančios tautos stovykla*“, „*Oboz narodu walczącego*“). Tai, turbūt, buvo ta pati L. Tomaševskio minima OOWN. 1940 m. liepos 3 d. Valstybės saugumo policijos biuletenyje rašoma, kad „*Kovojančios tautos organizacija*“ remiasi šešiukių sistema. ONW turi savo smogiamąsias grupes (bo-

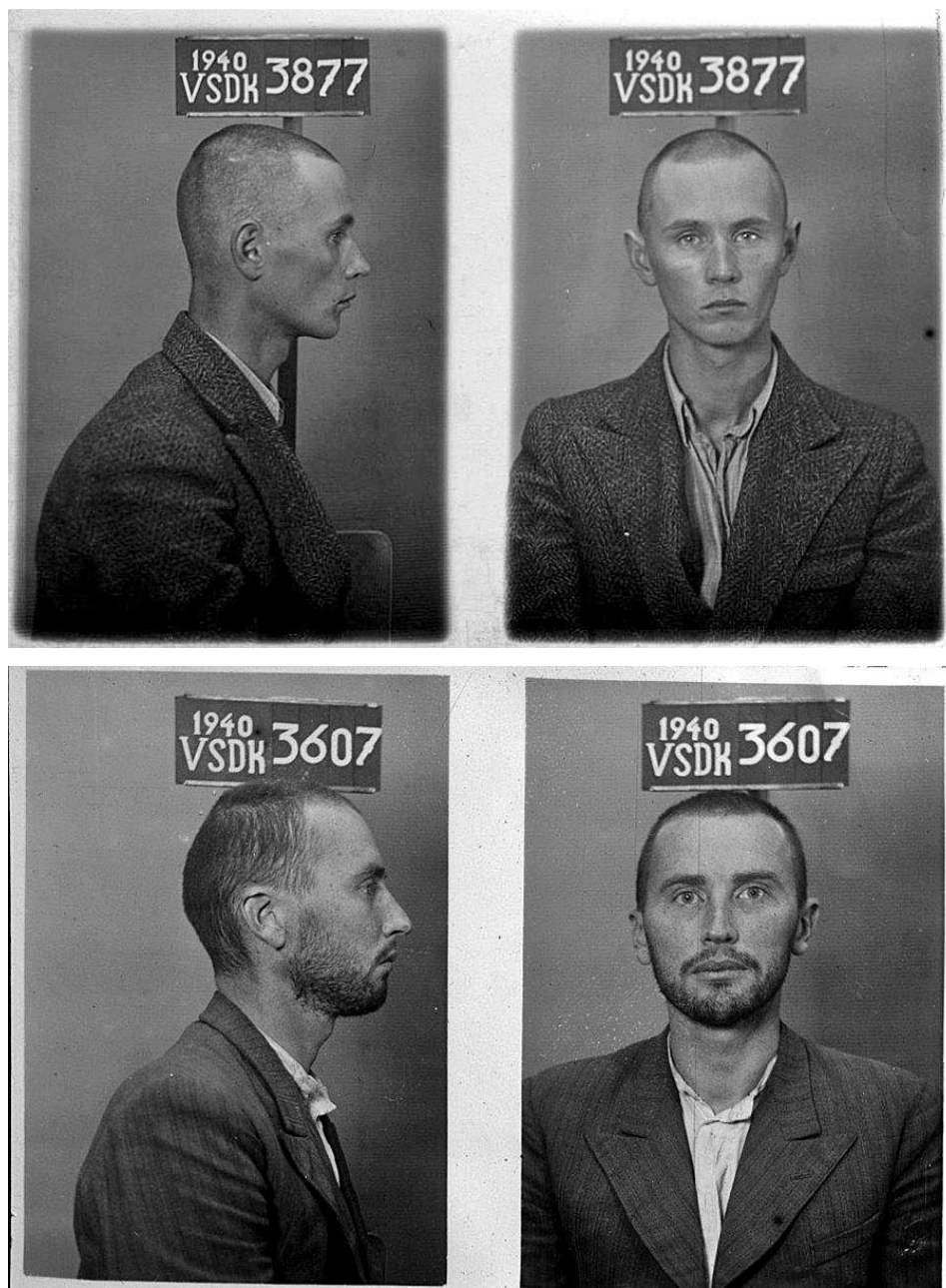
jówka). Smogikai buvo ginkluoti pistoletais ir granatomis. Be to, organizacija turi trumpųjų bangų radijo siųstuvą ir leidžia laikraštėlį „*Tautininkas*“ („*Narodowiec*“). ONW yra finansiškai pajėgi organizacija, ją ypač remia kunigai ir pasiturintys lenkai. Šiuo metu endekai slepia savo tikruosius tikslus ir stengiasi demonstruoti lojalumą komunistinei valdžiai. Jie ketina įkurti lenkų komunistų partiją ir po jos priedanga kovoti dėl lenkiškumo, mažinti lietuvių įtaką Vilniuje⁸. ONW prieš 1939 m. Kaledas taip pat išleido vieną „*Kovojančios tautos*“ („*Narod walczący*“) laikraščio numerį⁹. ONW esą taip pat išleido kelis šapirografu spausdinto laikraščio „*Aukso ragas*“ („*Złoty Rog*“) numerius¹⁰. ONW buvo suskirstyta teritoriniu principu. Organizacijos grupės buvo steigiamos įvairiuose Vilniaus miesto rajonuose: Žvėryne, Naujininkuose (Nowy Świat), Antakalnyje. Žvėryno grupės vadovu iš pradžių buvo Teodoras Vasilevskis, vėliau Eduardas Šumskis. Pastarojo vadovaujamoje grupėje buvo apie 20 narių. E. Šumskis organizavo vairuotojų kursų ir slaptų laikraščių platinimą. ONW vadovybės posėdžiai buvo rengiami A. Rimaševskio bute ir kitų organizacijos narių butuose. Pasitarimų metu buvo skaitomos paskaitos, aptariami politiniai ir kariniai klausimai, susipažinama su ginklais¹¹. Naujininkų rajono grupės vadovu esą buvo Kazimieras Oleščukas¹². Kiekvieno rajono grupė buvo suskirstyta į šešiukes, kurios turėjo savo vadovus. Žvėryno rajone šešiukių vadovais buvo Jaroslavas Dragelis (kitur rašo Dragenis), Vitoldas Mackievičius, Mečislavas Andruškevičius ir Leonas (?) Lenkovskis. Visi organizacijos nariai duodavo priesaiką, gaudavo užduotis rinkti ginklus ir mokytis jais naudotis. ONW nariai taip pat sekė Lietuvos saugumo, vėliau NKVD pastatą, siekdami išsiaiškinti, kokie asmenys jį lanko. Pagal ONW narių priesaiką išdavikai turėjo būti baudžiami mirtimi. Organizacijos nariai jau buvo numatę likviduoti kai kuriuos, jų nuomone saugumui skundusius asmenis¹³. ONW bandė plėsti savo veiklą ir į provinciją, ji buvo įsteigusi savo skyrius Rūdiškėse ir Lentvaryje¹⁴.

Yra žinoma, jog kai kuriuos slaptaip spaudai skirtus straipsnius redagavo ONW narys Zbignevas Žaba. A. Rimaševskio prašymu jis taip pat parašė keletą straipsnių nelegaliems laikraščiams ir atsišaukimams. Jie buvo nukreipti prieš Lietuvos valstybę¹⁵. „*Narodowiec*“ laikraštėlis buvo ypatingai priešiškas Lietuvai ir laikėsi prieškarinių sovietinių endekų pažiūrų. Pirmasis numeris išėjo 1940 m. sausio 15 d. Laikraščio paantraštėje buvo žodžiai: „*Viena idėja – viena organizacija – viena vadovybė*“. Leidinį planuota leisti kas dvi savaitės. Pirmasis 4 puslapių numeris buvo rašytas mašinėle ir padaugintas rotatoriumi, čia paskelbtas straipsnis „*Lenkai lietuvių okupacijoje*“. Jame aprašomi tikri ir tariami lenkų persekiojimai buvusioje „*Kauno Lietuvoje*“ ir Lietuvai atitekusiam Vilniaus krašte. Dėl 1939 m. gruodžio 15 d. pradėto Lietuvos pasų išdavimo rašoma: „*Pasuose bus rašoma tautybė – taigi, reikia žiūrėti, kad lietuviai reikiamoje vietoje neįrašytų lietuvių tautybės, nes kiekvienas lenkas, kuris pakeis savo tautybę, bus laikomas renegatu ir bus visam laikui išbrauktas iš lenkų visuomenės. Nereikia stengtis įsigyti Lietuvos pilietybės. Lenkai, kurie gaus Lietuvos pilietybę, turės atlikti privalomą tarnybą lietuvių kariuomenėje, o jų vaikai turės lankyti tik lietuviškas mokyklas, nes, priešingu atveju, bus baudžiami*“¹⁶.

Trečias „*Narodowiec*“ numeris buvo išleistas 1940 m. kovo 10 d.¹⁷

Prieš gegužės 1 d. ONW pradėjo platinti savo atsišaukimus. Juose lenkai buvo raginami nepasiduoti komunistų ir žydų agitacijai ar boikotuoti šią šventę. Lenkai privalo švesti savo nacionalinę šventę – Gegužės 3-iają. Atsišaukime, be kita ko, rašoma: „*[...] dar pora žodžių apie gegužės 3-iają: antilietuviški ekscesai nuves tik į kalėjimus, kaip kad tai buvo lapkričio 11 d., todėl pakaks tą dieną nieko nedirbti ir nueiti į bažnyčią, o ne kelti riaušes. Kai ateis laikas mušti, tai mušime, bet provokuoti gali tik stipresnis, poz., Anglija radijo pagalba vokiečius. Esame silpni, tat turime smūgi kirsti visa jėga nejučiomis ir iš pasalių taip, kaip vokiečiai, bet ne nurodinėti, kada tai turės įvykti*“¹⁸.

1940 m. balandžio 15 d. išleistas penktas „*Narodowiec*“ numeris paskelbė atsišaukimą „*Tautiečiai!*“. Jame lenkai taip pat buvo raginami boikotuoti gegužės 1-ąją: „*Lenkiškasis Vilnius gegužės 1 d. sutiks išmirusiomis gatvėmis ir laidotuvių nuotaika. Nepadėsim mūsų kurstytojams. Lenkas lenkui brolis*“¹⁹. Šeštas „*Narodowiec*“ numeris buvo išleistas 1940 m. gegužės 1 d. Straipsnyje „*Tikėjimas pergale*“ buvo reiškia-

A. Rimaševskis (A. Rymaszewski)

mas įsitikinimas, kad lenkų tauta karą galiausiai baigs nugalėtoja. Lenkų tautos ateitį esą lems ne Hitlerio ir Stalino įsakymai bei dekretai, ir ne „lietuvių okupantų“ įsakymai. Vilnius buvo, yra ir bus lenkišku Wilno, nors kai kam norisi jį pavadinti Vilniumi. Dabartiniai „ponai“ ir „nugalėtojai“ turės palikti lenkiškas žemes greičiau negu jas užėmė²⁰. Šiame numeryje taip pat buvo atspausdintas straipsnis „*Dvi šventės*“ – apie gegužės 1-ą ir gegužės 3-ią. Pirmąją šventę lenkai raginami boikotuoti nes tai yra socialistinė ir internacionalinė šventė – „*teglų žydai ir aiškūs komunistai vaikščioja gatvėmis*“. Dėl lenkų nacionalinės šventės – gegužės 3-sios lenkai raginami vengti išsišokimų ir kaupti jėgas rimtoms dalykams. Esą nereikia leisti išprovokuojamiems atviromis demonstracijomis ir vengti nereikalingų susidūrimų. Aktyviai veikti reikės tuomet, kai bus gautas aiškus emigracinės Lenkijos vyriausybės Prancūzijoje įsakymas. Gegužės 3-ią užtenka nueiti į bažnyčią, o po to grįžti prie kasdieninio darbo²¹.

Septintajame „*Narodowiec*“ numeryje (1940 m. gegužės 18 d.) buvo išspausdintas straipsnis „*Karo tikslai*“. Jame rašoma apie būsimas Lenkijos valstybės sienas: „*Turime gauti tokį plotą ir sienas, kurios mums garantuos besąlyginį saugumą*“.

Tam tikslui pasiekti nėra reikalo griebti svetimą turtą. Jei vakaruose pareikalausime visos Aukštutinės Silezijos ir Opolės iki Odros, jei į atstatytos lenkų valstybės ribas įeis visi tie Poznanės ir Pamario plotai, kurie po 1919 m. buvo vokiečių okupacijoje, tai juk tai bus tik amžinųjų lenkiškųjų žemių grąžinimas, kurios buvo savo laiku vokiečių pasisavintos.

Tačiau pirmiausia turi būti likviduota ir į Lenkiją inkorporuota Rytų Prūsija, tas rytinis germanizmo puolamasis bastionas, tas baisus polipas gyvame lenkų tautos kūne, kuris 700 metų gyveno Lenkijos sąskaita.

Tik šių istorinių Lenkijos plotų vakaruose ir šiaurėje prijungimas užtikrins Lenkijai valstybinę ir ūkinę būitį.

Taip pat ir rytuose neturime ko prarasti, bet tik atgauti. [...] Jei šiandien sunku kalbėti apie Lenkijos atstatymą ribose iki pirmo padalijimo, tai bet kuriuo atveju, rytų Lenkijos sienos linija, pabrėžta didžiojo

lenko – Romano Dmowski^{22*} – ir toliau lieka tuo kelrodžiu, kuriuo vadovaujasi Lenkijos valstybinė mintis. Pagaliau, jau 1919 m. šioje, būtent, riboje stovėjo Lenkijos kareivis ir, jei ne lenkų valstybės vadovų klaidos, tikriausiai tas sienas išlaikytumėm“²³. Yra žinių, jog „*Narodowiec*“ buvo leidžiamas ir sovietinės okupacijos pradžioje. Šio laikraščio 10 numeris buvo išleistas 1940 m. liepos pradžioje²⁴. 1940 m. rugsėjo 15 d. buvo išleistas 13-as „*Narodowiec*“ numeris. Laikraštelyje daugiausia dėmesio buvo skiriama brutaliai sovietizacijos politikai Lietuvoje ir lenkų represijoms²⁵. Endekams artimos jaunimo ir moksleivių grupės leido ir platino slaptus laikraštėlius „*Młodzież w walce*“ („Jaunimas kovojė“) ir „*Wszehpolak*“. A. Mickevičiaus gimnazijos moksleivis Vaclovas Gniadkovskis suredagavo du laikraščio „*Młodzież w walce*“ numerius. Laikraštėlius mašinėle spausdino Jadvyga Survilovna, rotatoriumi spausdino technikos mokyklos moksleivis Kochanskis²⁶. V. Gniadkovskis savo pažįstamiems duodavo skaityti „*Narodowiec*“ ir „*Wszehpolak*“ laikraštėlius. Šiuos laikraštėlius aktyviai platino Gniadkovskio pažįstamas Juzefas Zajončkovskis²⁷. 1940 m. rudenį NKVD suėmė kelis minėtų laikraščių leidėjus ir platintojus. Pirmas laikraštėlio „*Młodzież w walce*“ numeris buvo išleistas 1940 m. rugsėjo 25 d. Laikraščio paantraštė skelbė, kad tai yra tautinio lenkų jaunimo laikraštis. Laikraštis agitavo lenkų jaunimą, ypač buvusiuosius harcerus (boiskautus) aktyviai įsijungti į pagrindžio veiklą dėl Lenkijos valstybės atkūrimo. Nors Lietuvos valstybė tuomet sovietų jau buvo okupuota ir įjungta į Sovietų Sąjungos sudėtį, laikraštėlis šią padėtį vadino sovietų lietuvių okupacija. Laikraščiai buvo būdingi ir antisemitiniai bruožai. Ragindamas nestoti lenkų moksleivius į komjaunimą ir kitas sovietines organizacijas, laikraščio redaktorius žydus vadino didžiausiais tėvynės išdavikais²⁸.

Sovietų saugumas ONW vadovus (A. Rimaševskį, T. Vasilevskį, E. Šumskį ir kt.) suėmė 1940 m. rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais. Suimtieji buvo uždaryti į Vilniaus kalėjimą Nr. 2 ir kelis mėnesius tardomi. Kaltinamoji išvada jiems

Lietuvos okupacijų istorija

Geopolitikos spąstuose, arba Neutralumo bejėgiškumas

Vladas TURČINAVIČIUS, Vilnius

I 1939-ųjų rugpjūčio–spalio istorijos įvykius, ypač i Lietuvos tragišką likimą, pravartu nuolat žvelgti kitaip, nei mums anksčiau istoriografijoje suformuotu raskursu. Žvelkime Lietuvos žvilgsniu: ar iš tikrųjų Lietuvai buvo toks pragaištingas Molotovo-Ribbentropo rugpjūčio 23-iosios paktas ir jo slapstasis protokolas? Kiek slapstasis protokolas buvo palankus Lietuvai, o kiek buvo piktas vokiečių aktas prieš Lietuvą – kaip ji iškraipė mūsų lenkofilai ir antinacinė užsienio propaganda, turėtume pasiaiškinti. Objektiviai žiūrint protokolas nieko nepriimtino Lietuvai nenumatė, tik užtikrino Lietuvos saugumą nuo Rytų bolševikų pavojaus bei sudarė galimybę įgyvendinti lietuvių tautos lūkesčius dėl savo istorinės sostinės – Vilniaus su visomis etnografinėmis lietuviškomis Pietryčių Lietuvos žemėmis. Teisiškai šis paktas nevaržė Lietuvos Vyriausybės politikos, buvo privalomas tik ji pasirašiusioms valstybėms. Manytina, kad šio pakto papildomas, rugsėjo 28-osios slapstasis protokolas Lietuvos likimui buvo žudančiai lemtingas. Stebėtina, kad dabarties istorikų straipsniuose jis beveik nutylimas.

Laisvas požiūris į praeitį įmanomas tik išlaisvėjusiose visuomenėse, todėl brandi istorinė kultūra ir pilietinė visuomenė žengia lygia gret.¹ – rašo vokiečių istorikas Karl Schlogel.

Čia pateiksiu citatų ir įžvalgų vado-vaudamasis tik laisvu požiūriu i praeitį ir nenuslėpdamas svarbių įvykių nuo dabarties laisvėjančios visuomenės. Manau, kad dėstomi samprotavimai remiantis principu „kas būtų, jeigu būtų“ padeda i istoriją žvelgti iš poliparadigmos, o ne remtis viena kažkieno suformuota nuomone, ir toks nagrinėjimas padeda tautos atstovams ateityje nedaryti klaidų. Žodžiu, aplinkui vykstant karui, vykdyti neutralumo politiką, kurią vykdė Prezidentas Antanas Smetona yra absurdiška, reikia vykdyti vadinamą „real politik.“ Juolab kad Lietuvos didieji kaimynai nesiskaitė su šiuo neutralumu ir todėl jis netapo gelbėjimosi priemone, o buvo tik savęs ir tautos apgaule. Tokia Lietuvos atsakingų asmenų anuomet vykdoma politika privedė prie didžiulių Lietuvos aukų, o procentais net didesnių žmogiškųjų netekčių negu šalių, kurios aktyviai dalyvavo kare. Ši politika užtraukė didžiulę negarbę valstybei, kai ji nepasipriešino okupacijai, o to pasekmes savo propagandai naudoja ir dabartiniai kaimynai.

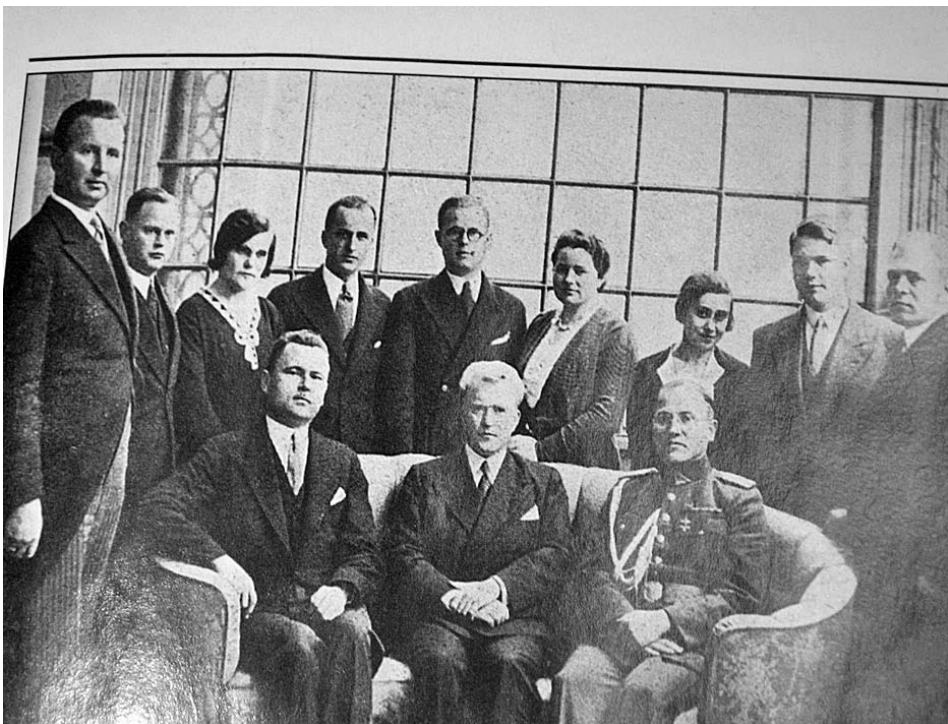
Grįžkime i tragiškų 1939-ųjų priešaušrį. Jau 1935–1938 m. Prezidentas Smetona pokalbiuose su Ministru Pirmininku Juozu Tūbeliu, o vėliau ir visuomenėje bei spaudoje buvo aptarinėjama, su kuria kaimyne Lietuvai, netekus nepriklausomybės, susieti savo gyvenimai. Prezidentas aiškiai pasisakė, kad lietuvių tautai „geresnė išeitis būtų atsidurti rusų, o ne lenkų ar vokiečių valdžioje. [...] Mat jis manė, kad viena, mes su rusais esame įpratę gyventi ir sugyventi, antra, būdami aukštesnės kultūros, mes daug lengviau atsispirtume nutautinimo pavojui,² – rašo Prezidento Smetonos adjutantas Vaclovas Šliogeris. Stasio Lozoraičio paskyrimas užsienio reikalų ministru taip pat susijęs su Vakarų viešosios nuomonės apie Sovietų šalį, kaip būsimą nacių Vokietijos priešininkę ir galimą Anglijos ir Prancūzijos sąjungininkę, pasikeitimu. 1934 m. organizuojama Lietuvos žurnalistų pažintinė kelionė i Stalino komunistinę citadelę, o jau 1935 m. ministro Stasio Lozoraičio iniciatyva Vytauto Didžiojo universiteto profesorių grupė lankosi Sovietų Sąjungoje, kurią ypač palankiai priima Maskvoje, Leningrade ir Kijeve. Šių delegacijų nariai, analogiškai Britanijos ir Prancūzijos intelektualams, turėdami tikslą keisti Lietuvos viešąją nuomonę apie komunistinę šalį, spaudoje rašo liaupses sovietų tvarkai. 1936 m. taip pat suaktyvinama Draugijos SSRS tautų kultūrai pažinti veikla, kuri buvo Lietuvos užsienio reikalų ministerijos šefuojama ir finansuojama. Netenka stebėtis, kad i kultūrinio bolševizmo propagandą Lietuvai buvo žiūrima pro pirštus, ir net i Valstybės saugumo departamento pranešimus nebuvo reaguojama, matyt, atsiliepiant i Prezidento nuomonę, bet tai tampa aiškiau, kai pažvelgi i bendrą D. Britanijos ir Prancūzijos intelektualų žavėjimąsi Sovietų Sąjungos komunizmu ir jo panegirikos sklaidą Vakarų spaudoje.

Kaip tik artėjant dviejų vanagų, nacių Vokietijos ir bolševikinės Sovietų Sąjungos kaktomušai, 1939 m. rugpjūčio 22 d. Sovietų Sąjungos derybose su D. Britanija ir Prancūzija Stalinas reikalavo suteikti karinę „pagalbą“ Baltijos valstybėms bei siūlė Raudonąją armiją pritraukti net prie vakarinių Lenkijos sienų ir tokiu būdu tramdyti Hitlerio apetitus ir su tuo sutiko Prancūzijos karinė delegacija, bet tą pačią dieną i Maskvą atvykęs Joachim von Ribbentropas jau rugpjūčio 23 d. pasirašo paktą su Molotovu ir Stalino strategija – nukreipti Hitlerio kariauną i Vakarų valstybes pradėjo veikti. Po Anglijos suteiktų garantijų Lenkijai ir netiesiogiai Lietuvai (1939 m. rugpjūčio 25 d. jų sutartyje, parengtoje dar balandžio mėn., savavališkai, nesuderinus su Lietuvos vyriausybe, buvo įtraukta neva Lenkijos ginama ir Lietuva), Vokietijai tapo aišku, kad britų imperija nepritars Hitlerio planui, kad Rytų Europa atitektų Didžiajai Vokietijai, o Anglijai būtų garantuojamos jos užjūrio valdos.

Stebėtinas D. Britanijos elgesys, kai 1939 m. rugsėjo 1 d. Vokietija užpuolė Lenkiją, jau rugsėjo 3 d. ji ir Prancūzija, lyg gelbėdamos Lenkiją, paskelbė karą Vokietijos Reichui, tačiau jokių karinių veiksmų prie vakarinės Vokietijos sienos nevykdė. Juolab kad vokiečių Vakarų frontas buvo labai skylėtas – sudarytas iš blogai apmokytų rezervistų ir būtų reikėję tik kelių savačių vokiečiams sutriuškinti. O kai rugsėjo 17 d. jau Raudonoji armija užpuolė Lenkiją iš rytų, Anglija ir Prancūzija net nepaskelbė Sovietų Sąjungai karo. Tai rodo, kad Vakarų demokratinėms valstybėms svarbiausia buvo pasiekti nacių ir sovietų teritorijų suartėjimą bei jų karinį susidūrimą, o ne ginti Lenkiją.

Štai kaip D. Britanija „gynė“ Lietuvą: jau 1939 m. rugsėjo pradžioje Anglijos pasiuntinys Kaune Tomas Hildebrantas Prestonas turėjo savo vyriausybės notą, skelbiančią karą Lietuvai, jeigu ši būtų ėjusi atsiimti savo sostinės – Vilniaus (pažymėtina, kad rugsėjo 17 d. Raudonajai armijai užpuolus Lenkiją, britai jiems karo nepaskelbė, o Lietuvai būtų skelbė?) – vis tas Anglijos noras strategiškai svarbią Lietuvos teritoriją išsaugoti Lenkijai, o šią pasidalijus didiesiems kaimynams, regis, jau – Raudonajai armijai. Didžioji Britanija buvo lojali Stalino kariaunos atsi-radimui Lietuvoje 1939 ir 1940 metais, nors sutartyje su Lenkija buvo įsipareigojusi ginti ir Lietuvą. Tačiau Vilniaus krašto atsiėmimas nereiškė jokio Lietuvos agresyvumo Lenkijos atžvilgiu, o tik neteisybės Lietuvai atstatymas, kurią 1920–1923 m. sukūrė Lenkija ir Antantės valstybės.

Tokia buvo geopolitinė situacija aplink Lietuvą, o Prezidentas Smetona vykdė neutralumo politiką, o kur ji nuvedė dauguma žinome, tačiau galėjo būti ir kitaip. Pažvelkime i Antrojo pasaulinio karo priešaušrį: dar 1923 m. Sovietų Sąjunga ir Vokietija pateikė notas Tautų Lygai prieštaraudamos Antantės valstybėms dėl Pietryčių Lietuvos su sostine Vilniumi priskyrimo Lenkijai (nenaudosiu okupantų primesto pavadinimo „Vilniaus kraštas“). Šios nuomonės abi laikėsi visą tarpukarį ir tai patvirtindavo vėlesnės sutartys su Lietuva. Vokietija pirmoji pripažino Lietuvos nepriklausomybę (1918 03 23) ir jos palankumas Lietuvai tęsėsi iki Klaipėdos nacių grupės teismo (1934) ir tik 1937 m., paleidus nuteistuosius, santykiai vėl atšilo. Lietuvos teritorija su Vilniumi Vokietijai buvo svarbi savo strategine padėtimi išeinant i Baltijos šalis bei planuojamiems kariniams veiksams Sovietų Sąjungoje, taip pat triuškinant Lenkiją – Lietuva buvo laikoma kaip rezervinė teritorija apsupant Lenkiją. Todėl Vokietija ir stengėsi, kad rugpjūčio 23 d. pakte Lietuva su Vilniumi būtų palikta jos įtakos zonoje. Net prieš įteikdama 1939 m. kovo 20 d. Lietuvai ultimatumą dėl Klaipėdos, egzistavo sutarties projektas, kuriam buvo pritarusi Lietuvos vyriausybė, kad Vokietija už karinės pagalbos sutarties pasirašymą, Klaipėdos kraštą palieka Lietuvos priklausomybei, tačiau ypatingų galių turinčiam Stasiui Lozoraičiui (net jam nesant užsienio reikalų ministru, tuomet klausiu: kam jis atstovavo?) pasipriešinus, ši sutartis nebuvo įgyvendinta. Matome, kokia strategiškai svarbi Vokietijai buvo Lietuvos teritorija ir kodėl šiuo Vokietijos

Pasiuntinybės Berlyne personalas. Sėdi L. Dymša, ministeris V. Sidzikauskas, karo atašė K. Škirpa

palankumu Lietuvos vadovai nepasinaudojo. Čia iškyla klausimas: kieno politiką vykdė Lozoraitis, kai būdamas ministru, aišku ne be Prezidento pritarimo, nuvairavo Lietuvos politiką i gėdingą 1938 m. kovo 17 d. Lenkijos ultimatumą Lietuvai ir po to pasirašytą su Lenkija sutartį, kurioje Vilniaus klausimas nutylėtas. Kaip žinome, pats Lozoraitis, atlikęs Lietuvai „meškos paslaugą“, atsistatydino, tačiau Prezidentas Smetona atsistatydinimo nepriėmė ir jam ministro kėdėje dar teko dirbti iki 1938 m. gruodžio 5 dienos.

Molotovo-Ribbentropo rugpjūčio 23 d. pakto Slaptajame protokole Lietuva su Vilniumi ir Lenkijos okupuota Pietryčių Lietuvos visa teritorija buvo priskirta Vokietijos interesų zonai, o abi valstybės pripažįstancios „Vilniaus kraštą“ Lietuvai. Tai byloja Slaptojo protokolo pirmas punktas: „1) Tuo atveju jeigu srityse, priklausančiose Baltijos valstybėms (Suomijai, Estijai, Latvijai ir Lietuvai), įvyktų teritorinių bei politinių pertvarkymų, šiaurinė Lietuvos siena bus Vokietijos ir SSSR interesų sferos siena. Tuo atžvilgiu abi šalys pripažįsta Lietuvos interesus Vilniaus krašte.“

Antras protokolo punktas kalba apie tragišką Lenkijos likimą: „2) Tuo atveju jeigu teritorinių bei politinių pertvarkymų įvyktų Lenkijos valstybei priklausančiose srityse, Vokietijos ir SSSR įtakos sferas skirs linija, einanti maždaug Narevo, Vyslos ir Sano upėmis.

Klausimas, ar abiejų šalių interesų požiūriu yra pageidaujama išlaikyti nepriklausomos Lenkijos valstybę, ir kokios turėtų būti tos valstybės sienos, tegalės būti galutinai išspręstos tolimesnėj politinėj raidoj. Kiekvienu atveju abi vyriausybės ši klausimą spęs taikingo susitarimo keliu.“³

Štai kur galėtų būti priežastis, kodėl Lietuvos istorikai ši protokolą laiko labai pragaištingu Lietuvai, nes jie i ji žiūri Lenkijos žvilgsniu, vadinasi, kuria prolenkišką istoriografiją ir propagandą.

1939 m. balandžio 28 d. Hitleris pareiškia, kad nutraukias 1934-ųjų Pilsudskio-Hitlerio draugystės paktą ir santykiai tarp Lenkijos ir Vokietijos igauna agresyvų pobūdį, Europoje pakvimpa artėjančiu karu.

Kaip rutuliojosi 1939 m. rugpjūčio pabaigos įvykiai Lietuvoje? Užsienio reikalų ministras Urbšys dar nuo gegužės gydėsi Šveicarijoje, o grįžęs i Lietuvą rugpjūčio 29 d. išvyko i Kačerginę atostogauti. Užsienio reikalams vadovavo prolenkiškasis Kazys Bizauskas. Ambasadorius Vokietijoje Kazys Škirpa rugsėjo 1 d. i URM pasiuntė telegramą, kurioje siūlė „nedelsiant mobilizuoti ginkluotąsias pajėgas ir sutelkti kariuomenę i tinkamas neutralitetui ginti pozicijas“⁴. Kariuomenės vadas Stasys Raštikis irgi siūlęs paskelbti mobilizaciją, tačiau „Prezidentas tam siūlymui paprieštaravęs, nes ją paskelbus, susidarysias išpūdis, kad Lietuva atsiskaito neutralumo ir ruošias kariauti“⁵, – rašo Aleksandras Merkelis. Ši mobilizacija negalėjo turėti jokio agresyvaus tikslo, o galėjo būti skirta ginti neutralumą tuo atveju, jei

kuri iš kariaujančių šalių pultų viena kitą per Lietuvos teritoriją. Šiuo požiūriu Smetona pasielgė lengvapėdiškai ir neatsakingai, o tiksliau – vykdė prolenkišką politiką. Juolab kad kai karas tarp Vokietijos ir Lenkijos jau buvo prasidėjęs, iškilo klausimas dėl „Vilniaus krašto“, kurio gyventojų Lenkija jau negalėjo apginti nuo rusų ar vokiečių antplūdžio. Vilniaus likimu pirmasis susirūpino ambasadorius Maskvoje Ladas Natkevičius, rugsėjo 3 d. i URM atsuntęs telegramą: „Vilniaus rakto reikia ieškoti Berlyne.“⁶ Galima teigti, kad mūsų pasiuntiniui kažkas buvo žinoma iš Molotovo-Ribbentropo slaptojo protokolo, kuriame, kaip dabar žinome, Lietuva su visu „Vilniaus kraštu“ buvo priskirta Vokietijos įtakai.

Pasiuntinys Vokietijoje, Nepriklausomybės karų didvyris, pulkininkas Kazys Škirpa, rugsėjo 5 ir 8 d. atsiuntė l. e. p. užsienio reikalų ministru Kaziui Bizauskui pasiūlymus, kaip elgtis Vilniaus susigrąžinimo reikalu, kai Lenkija jau yra atsidūrusi ties katastrofa. „Lyg nujausdamas, kad priešininkai apšmeiš mano koncepciją Vilniui vaduoti primesdami man pasidavimą kokiai nors vokiečių įtakai ar net tai, kad tą savo planą pateikiau su svetimos šalies žinia, prieš jam pasiekiant Kauną sąmoningai su niekuo nesitariau, nei iš vokiečių, nei iš lietuvių“⁷, – rašo pasiuntinys Vokietijoje.

Čia verta pateikti keletą citatų iš Škirpos Vilniaus susigrąžinimo plano: „[...] Esm linkęs manyti, jog mūsų Vyriausybė vis dar neturi nuomonės, kaip pasielgti Vilniaus klausimu. Ši aplinkybė verčia mane, kaip Lietuvos pasiuntinį ir turintį šokią tokią karo patirtį, dar daugiau susirūpinti tuo, kad per ilgai galvodami nepraleistume progos sureguliuoti Vilniaus problemą taip, kaip tinka mums patiems. Bet jei vokiečiai, persekiodami atsitraukiančius iš Vilniaus–Gardino srities lenkus, atsiųstų i minėtą sritį nors keletą sustiprintų patrulių (jei šios srities neužimtume), [...] tuomet netektume laisvės išspręsti Vilniaus problemą taip, kaip mes patys norime. [...] Savarankiskam mūsų žygiui i Vilnių dabar yra palankios sąlygos, juolab kad iš Sovietų Rusijos ta kryptimi, atrodo, jokio kariuomenės koncentravimo kol kas nepastebėta. [...] Laikau savo pareiga pasiūlyti Vyriausybei baigti trypčioti vietoje bei diskutuoti ir pavesti ginkluotosioms pajėgoms pereiti administracijos liniją, kai tik bus gauta radijo žinia, jog vokiečiai apsupo Lenkijos sostinę, sutriuškinę Vyslos gynybos liniją ties Varšuva.“⁸

¹ K. Schlogel, Atminties vietos ir sluoksniai, *Kultūros barai*, 2009, nr. 2, p. 8.

² V. Šliogeris, A. Smetona ir Lietuvos užsienio politika 1934–1938 m., *Lietuvių tauta*, II, 1998, p. 335.

³ Rusų-vokiečių protokolas, Akten. – Bd. 7. S. 206–207.

⁴ K. Škirpa, Lietuvos nepriklausomybės sutemos, *Lietuvos kronika*, Chikago–Vilnius, 1996, p. 191.

⁵ *Ten pat*, p. 191.

⁶ *Ten pat*, p. 192.

⁷ *Ten pat*, p. 194.

⁸ *Ten pat*, p. 193.

Lietuvos okumacijų istorija

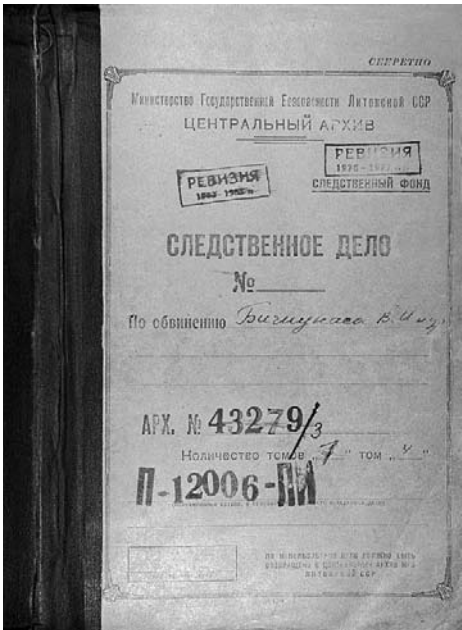
Paroda, skirta 1942–1943 m. Sverdlovsko lageryje sušaudytiems Lietuvos piliečiams

1942–1943 m. Sverdlovskė buvo sušaudyti 77 Lietuvos piliečiai, tarp kurių buvo ir aštuoni LR Vyriausybės nariai: P. Dovydaitis, P. Aravičius, V. V. Čarneckis, A. Endziulaitis, K. Jokantas, J. Papečkys, Z. P. Starkus ir J. Sutkus. 2013 metais LGGRTC Genocido aukų muziejus parengė parodą „Sušaudytoji vyriausybė“, skirtą minėtų ministrų atminimui pagerbti. Paroda taps nuolatine ekspozicijos dalimi ir bus eksponuojama Jekaterinburge.

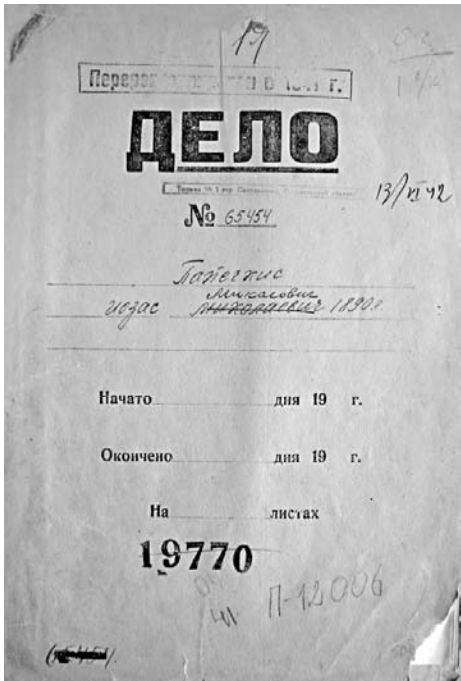
Tęsdamas įamžinimo darbus, LGGRTC Genocido aukų muziejus 2014 metais numatė parengti parodą, skirtą visiems 1942–1943 m. Sverdlovsko lageryje sušaudytiems Lietuvos piliečiams atminti.

Parodos rengėjai prašo atsiiepti artimuosius, likimo draugus, kurie galėtų suteikti informacijos apie sąrašą išvardintus žmones:

1. ADOMULIS KAZIMIERAS STASYS, BRONISLOVO (1906–1942 08 01);
2. AKSTINAS MORKUS, IGNO, (1895–1943 02 05);
3. ALEKNA-ALEKNAVIČIUS TADAS, VLADO (1899–1942 11 04);
4. ANDRIUŠKEVIČIUS IZIDORIUS, KOSTO (1905–1942 12 02);
5. ARAVIČIUS PETRAS, PRANO (1887–1942 08 25);
6. AREŠKEVIČIUS PETRAS, JONO (1901–1942 07 17);
7. BAČKUS JUOZAS, STASIO (1899–1942 11 21);
8. BAGDONAS-BAGDONAVIČIUS VALERIJONAS, BENEDIKTO (1909–1942 12 02);
9. BALVOČIUS VLADAS, APOLINARO (1897–1942 08 25);
10. BARYSAS JUOZAS, IGNO (1910–1942 07 17);
11. BELECKAS POVILAS, JONO (1903–1942 09 18);
12. BICIŪNAS VYTAUTAS, JONO (1893–1942 11 04);
13. BLOŽĖ JONAS, JURGIO (1894–1942 07 17);
14. BUKAITIS JUOZAS, IZIDORIAUS (1903–1942 07 23);
15. BURBULIS JONAS, PETRO (1904–1942 07 17);
16. CIRTAUTAS KAZIMIERAS, ALEKSO (1907–1942 12 02);
17. ČARNECKIS VALDEMARAS VYTAUTAS, ANTANO (1893–1942 11 04);
18. ČESONIS JURGIS, JURGIO (1918–1942 08 25);
19. DAUNORAS ADOLFAS, JONO (1903–1942 07 17);
20. DĖDELĖ ANTANAS, JURGIO (1896–1942 11 04);
21. DOVYDAITIS PRANAS, MOTIEJAUS (1886–1942 11 04);
22. ENDZIULAITIS ANTANAS, MYKOLO (1895–1942 12 02);
23. ENGLERIS VIKTORAS, JOSIFO (1876–1942 08 25);
24. GASIŪNAS KAZYS, BENEDIKTO (1914–1942 12 02);
25. GAUDEŠIS JONAS, TADO (1893–1942 11 21);
26. GEMBICKAS ANATOLIJUS SALICHAS, ALEKSANDRO (1893–1942 12 02);
27. GRAŽIŠAUSKAS VIKTORAS, SILVESTRO (1901–1942 11 21);
28. GREBLIAUSKAS ALBINAS, JUOZO (1907–1943 01 11);
29. IGNATAVIČIUS ALEKSANDRAS, VLADISLOVO (1896–1942 11 02);
30. JOKANTAS KAZIMIERAS, JONO (1880–1942 08 25);

31. JONIKA STASYS, DOMO (1906–1942 12 02);
32. JURGELYS MEČYS, KLEMENSO (1891–1942 12 02);
33. KACĖNAS OTONAS, JUOZO (1910–1942 11 04);
34. KALNĖNAS JONAS, KAZIMIERO (1901–1942 11 04);
35. KALNIETIS LIUDAS, ANTANO (1905–1942 12 02);
36. KALUŽEVIČIUS JUOZAS, JONO (1899–1942 12 02);
37. KANAUKA PETRAS, MOTIEJAUS (1900–1942 08 25);
38. KARVELIS STASYS, JONO (1911–1942 12 02);
39. KREGŽDĖ JURGIS, JONO (1905–1942 11 21);
40. KUBILIUS JURGIS (JURAS), PETRO (1890–1942 11 04);
41. KVIKLYS MEČISLOVAS, NIKODEMO (1902–1942 07 23);
42. LAPŠYS ADOLFAS, JUOZO (1899–1942 12 02);
43. LAUCIUS KAZYS, JONO (1906–1942 11 12);
44. LAURINAVIČIUS VINCAS, JUOZO (1907–1942 12 02);
45. LENKAUSKAS EDVARDAS, JONO (1903–1942 08 25);
46. MARTIŠIUS ANICETAS, JONO (1902–1942 11 02);
47. MASĖNAS-MASEVIČIUS KLEMENAS, JONO (1900–1942 11 21);
48. MATULEVIČIUS JULIUS, VINCO (1898–1942 12 02);
49. MIKALAJŪNAS STEPONAS, KOSTO (1898–1942 12 02);
50. MILIAUSKAS PETRAS, AUGUSTO (1907–1942 12 02);
51. MINDERIS MYKOLAS, JONO (1909–1942 08 25);
52. MITKUS ADOMAS, STASIO (1892–1942 08 25);
53. NAUJALIS VINCAS, JOKŪBO (1902–1942 07 17);
54. PAPEČKYS JUOZAS, MYKOLO (1890–1942 11 04);
55. PERELŠTEINAS GECELIS (GODAS), LEIZERIO (1889–1942 11 04);
56. PETRUŠKEVIČIUS ANTANAS, LAURYNOS (1896–1942 11 21);
57. PLESKAČIAUSKAS ALEKSANDRAS, ANTANO (1894–1942 08 25);
58. PLIUSKEVIČIUS VYTAUTAS, KAJETONO (1906–1942 12 02);

Lietuvos ypatingajame archyve saugomų sušaudytų asmenų bylų viršeliai

Lageris Sverdlovsko srityje. 1948 m.

59. PRANAIS ANTANAS, ANDRIAUS (1895–1942 11 04);
60. RALČENIS ALEKSANDRAS, SEMIONO (1907–1942 07 17);
61. RATKELIS VLADAS, JUOZO (1900–1942 09 18);
62. RIAUTAS STASYS, JUOZO (1906–1942 12 02);
63. RUZAS IPOLITAS, STEPONO (1907–1942 07 17);
64. SAPETKA ANTANAS, JONO (1901–1942 08 25);
65. SLABŠYS IGNAS, JONO (1899–1942 11 04);
66. STARKUS ZIGMAS PRANAS, SIMONO (1892–1942 08 25);
67. SUTKUS JONAS, ANTANO (1893–1942 12 10);
68. ŠILBAJORIS POVILAS, PRANO (1910–1942 11 04);
69. TAUKLIS JONAS, ANTANO (1900–1942 07 17);
70. TRIUKAS MARCELIJUS, JONO

- (1905–1942 07 17);
71. URBELIS ANTANAS, ALEKSANDRO (1895–1942 08 25);
72. URBONAVIČIUS-URBONAS ADOMAS, MYKOLO (1901–1942 12 02);
73. VASILIAUSKAS BALYS, PRANO (1902–1942 11 21);
74. VERBICKAS PETRAS, KAROLIO (1904–1942 12 02);
75. VERBYLA ANTANAS, JUOZO (1909–1942 07 17);
76. VILEIŠIS VINCAS, KAZIO (1909–1942 07 25);
77. ŽALTAUSKAS POVILAS, POVILO (1905–1943 01 11);

Su parodos rengėjais prašome susisiekti tel. (8~5) 266 15 30, 861481225, el.p. ramune.driaciunaite@genocid.lt

Ramunė DRIAUČIŪNAITĖ, LGGRTC Genocido aukų muziejaus Istorijos skyriaus vedėja

Valstybių – Europos Sąjungos narių, JAV, Kanados ir kitų demokratinių valstybių Vyriausybėms
Pasaulio bendruomenei, visiems geros valios žmonėms

2014-03-02

Atkelta iš 1 p.
Lietuvos azerbaidžniečių bendrijos pirmininkas
Prof. dr. Vladimiras Gražulis
Alijus Aleksandrovičius

Motiejus Jakubauskas
Jonas Ridzvanavičius
Fiodor Niunka
Gudų kultūros draugijos Lietuvoje pirmininkas

Galimas Sitdykovas
Imantas Melianas
Asociacijos „Lietuva – Azerbaidžanas“ prezidentas
Grigorijus Potašenko

Seitumeras Churlu
Elnara Mamutova (Churlu)
Jokūbas Kacas, Israelita
Nikodem Szczyglowski
Pro Leopolis misijos vadovas

Vienuolės: „Esame jaunos, nes visuomet išsimylėjusios“

Gabija KARLONAITĖ, Vilniaus universiteto žurnalistikos studentė, Senujų Trakų gyventoja

Turbūt niekam nėra naujiena, kad Trakų rajone, Senuosiuose Trakuose, jau ne pirmus metus veikia Šv. Jono apaštaliųjų seserų Viešpaties Apreiškimo vienuolynas. Senujų Trakų gyventojų nebestebina gatvėje, parduotuvėje ar viešajame transporte dažnai sutinkamos, abitas vilkinčios seserys. Žmonės sveikinas, persimeta vienu kitu žodžiu, o kartais, kai reikia moralinės pagalbos, nesibodi seserų ir apkabinti.

Pats vienuolynas yra ne tik tikinčiųjų, bet ir kultūros centras. Čia nuolatos atvyksta žmonės iš visos Lietuvos, ypač iš didmiesčių – Vilniaus ir Kauno. Deja, bet patys Senujų Trakų gyventojai čia lankosi retai, tuo tarpu vienuolės nesijaučia šios bendruomenės dalimi. „Reikia turėti drąsos, kad už eitum į vienuolyną, ypač jei nežinai ko šioje vietoje tikėtis“, – seserys svarstė menko vietinių susidomėjimo priežastis. Tad kyla klausimas – ko tikėtis ižengus į vienuolyną, kokios yra vienuolės? Apie save ir vienuolyną pasakoja pačios seserys.

Kaip atsidūrėte Senuosiuose Trakuose?

Kardinolas pasikvietė mus į Lietuvą, kad vienuolynas būtų dvasinės ramybės oazė. Šiai misijai buvo pasirinkta vieta Senuosiuose Trakuose dėl istorinės svarbos (vienuolynas mena dar Vytauto Didžiojo laikus) ir ramios, tylios aplinkos. 2010 m. pavasarį galutinai išsikūrė naujai restauruotame vienuolyne ir atvėrė duris lankytojams. Nuo to laiko vykdomė mums suteiktą kardinolo misiją – priimame žmones atsigaiivinti dvasiškai.

Papasakokite apie save. Kaip prisistatote bendruomenei?

Esame monastinės dvasios apaštalaujančios vienuolija. Tai reiškia, kad nemažai meldžiamės ir daug bendraujame su žmonėmis. Mūsų bendruomenė įkurta XX a. pabaigoje, ji yra dar labai jauna palyginti su kitomis. Laikomės griežtos dienotvarkės, drauge meldžiamės 5 kartus per dieną. Visos esame labai skirtingos ir kartais sunku gyventi po vienu stogu, bet mus vienija Dievas.

Daugelį domina kasdienis vienuolių gyvenimas. Kokia jūsų įprasta diena?

„Padiktuosiu dienotvarkę, rašyk“, – ryžtingai taria sesuo Marta.

6:00 Keliamės
6:15 Vidinė malda tyloje
7:00 Rytmetinės psalmės
7:30 Pusryčiai, Šv. Rašto skaitymas, asmeninės filosofijos ar teologijos studijos.

Apaštalinė veikla kai kurioms seserims (veikla vienuolyne, mokyklose, ligoninėse, kitose įstaigose. Pvz. sesuo Dominyka dirba mergaičių socializacijos centre, o sesuo Marta buvo tikybos mokytoja Senujų Trakų Kęstučio pagrindinėje mokykloje).

12:30 Dieninės psalmės
12:45 Pietūs
Apaštalinė veikla arba darbas vienuolyne

17:00 Vakarinės psalmės
18:00 Šv. Mišios Trakuose
19:00 Šv. Sakramento adoracija
20:00 Vakarienė
20:30 Naktinės psalmės
20:45 Didžioji tyla

Neįprasta, kad keletą darbų darančios vienuolės, nuolatos skubančios į traukinį, ir niekada neatsisakančios pabendrauti vienuolės dar ir laikosi griežtos dienotvarkės. Seserys pabrėžia, – „Niekada neturėjusios tokios pačios dienos: O žmonės mano, kad gyvename rutina!“, – pasakoja jos. Visuomenėje vyrauja požiūris, kad vienuolės uždarytos žmonės, kad būname vienuolyne ir nieko nedarome. Bet dažniausiai per dieną tiek prisilakstome, kad vos kojas vakare bepaveldame.

Kokių dar nuomonių esate girdėjusios apie save?

Daug, – kad mes „ufonautės“, šnekamės su „anuo“ pasauliu. Kartą girdėjau troleibuse, kai vaikas klausė mamos kas aš tokia, tai mama atsakė, kad ta, kuri pasakas seka.

Žmonės dažniausiai yra prislėgti sunkumų. Jie stabdo vienuolės tiesiog gatvėje, nori išsipasakoti arba tiesiog apkabinti. Dažnai sulaukiame skambučių net ir naktį, žmonės skambina prireikus moralinės pagalbos, išsipasakoja. O mes dar ir pasimeldžiame už tuos žmones.

„Viena moteriškė yra sakiusi, kad vienuolė tam ir yra, kad bet kas galėtų prieiti“, – toks paprastas požiūris verčia nusišypsoti.

Kokia prasmė laikytis griežtos dienotvarkės?

Mes nuolatos ieškome Dievo, patiriame atradimo džiaugsmą. Penkios maldos per dieną primena, kad gyvename dėl Dievo. Tai lyg išsimylėjimas, juk kiekvienam išsimylėjėliui norisi būti šalia mylimo žmogaus. Taip ir mums – norisi būti šalia mylimo Dievo. Tyla yra priemonė bendrauti su Dievu asmeniškai, o per žmones taip pat galima sutikti Dievą. Todėl dienotvarkėje turime laiko ir tylai, ir žmonėms.

Senujų Trakų vienuolės su autore Trakų bažnyčioje

Mes jaunos, nes nuolat išsimylėjusios. Daugeliui meilėje kyla sunkumų, mes irgi kovojame dėl meilės. Dažnai išsikiame klausimą: „Kodėl aš čia?“. Bet išgyvenus sunkumus, ryšys su Dievu, kaip ir išsimylėjusių žmonių ryšys, tik dar labiau sustiprėja.

Kokie žmonės atvažiuoja į vienuolyną? Ko jie čia ieško ir ką randa?

Čia lankosi labai skirtingi žmonės. Yra dvasiškai sveikų žmonių, kurie visuomet ieško, kelia sau klausimus, stengiasi tobulėti. Yra sužeistų, kuriuos į vienuolyną ateiti priverčia kraštutinumai, pavyzdžiui – anoniminiai alkoholikai. Arba žmonės, nerandantys gyvenimo kelio, tarkim neturintys antrosios gyvenimo pusės, tokio poreikio žmonėms organizuojame dvasinio formavimo veiklas – „Ateik, būk mano šviesa“. Po užsiėmimų žmonės pradeda labiau džiaugtis tuo ką turi, nes dažniausiai to nesupratimas ir trukdo susirasti antrąją pusę. Yra niekio nenorinčių žmonių grupė. Jie apsilanko vienuolyne tik dėl popierėlio, kuris yra reikalingas tuokiantis. Su tokiais lankytojais vienuolės rasti bendrą kalbą ir užmegzti dialogą yra sunkiausia, nes abi pusės nesupranta viena kitos.

Dominuojančios amžiaus grupės nėra, bet dažniausiai pas mus lankosi suaugę žmonės. Nors ir jaunimo apsilanko

nemažai. Pavyzdžiui, šiuos naujuosius metus sutikome vienuolyne su 70-čia jaunuoliu.

Atvyksta savarankiškos grupės, pavieniai žmonės, kurie jungiasi prie mūsų dienotvarkės arba turi savo programą. Dažnai sulaukiame ekskursijų grupių, kuriems tiesiog įdomu pamatyti kas ir kaip čia gyvena.

Kokiose veiklose kviečiate apsilankyti?

Yra labai įvairios veiklos, jaunimą turėtų sudominti: Izraelio šokio, kaligrafijos, žaidimų savaitgaliai, Naujųjų metų sutikimas sujungia jaunus žmones. Vyresniesiems organizuojame moterų, vyrų savaitgalius. Prieš liturgines šventes vyksta rekolekcijos.

Veiklų tvarkaraštį artimiausiu metu bus galima rasti internetinėje svetainėje (kuri šiuo metu dar yra koreguojama) – www.senujutrakuvienolynas.org.

Seserys nuoširdžiai laukia naujų lankytojų, ypač – Trakų rajono gyventojų. Apmadu, kad šalia gyvenantys trakečiai retai lankosi vienuolyne, kuomet žmonės čia atvyksta iš tolimų miestų. Čia kiekvienas bus pasitiktas švetingai ir šiltai. Su seserimis galima bendrauti įvairiausiomis temomis, siūlyti beprotiškiausias idėjas ir bandyti kartu jas įgyvendinti.

A. Sakalas. LLRA pakvietimas į valdančiąją koaliciją - politinė klaida

Atkelta iš 1 p.

nevykdyti teismų sprendimų, nes Lietuvos Valstybės teismų sprendimai rezervate negalioja.

Taiigi turime Lietuvos lenkų rezervatą, kurio gyventojai savo administracinį centrą vadina Soleczniki.

Tiesą sakant, man labiau gaila ne JAV indėnų, suvarytų į rezervatus, nes jie ir ten puikiai kalba gera anglų kalba ir gali užimti bet kurį valstybinį postą. Man daug labiau gaila LLR gyventojų, kuriems daromos kliūtys gerai išmokti valstybinę kalbą, kad ją mokėdami galėtų užimti pačius aukščiausius valstybės valdymo postus ir neliktų tik aptarnaujančio viešbučius ir kavines personalo gretose ar, geriausiu atveju, klerkais kurioje nors valstybinėje įstaigoje.

Nemanau, kad patys Lietuvos lenkai to nesupranta. Sakoma, jog lenkai turi labai išvystytą orumo ir savigarbos jausmą. Lietu-

vos lenkų dalis, gal būt, neturi tokių savybių, vengia aršyti patys, todėl akiai klausio rezervato architekto p. Valdemaro Tomaševskio, kuris dėl savo karjeros pasiryžęs paaukoti visos lenkų bendruomenės garbę ir orumą nesiskaitydamas su priemonėmis.

Vertinant p. V. Tomaševskio ir jo vadovaujamą LLRA veiklą reikia pasakyti, kad ji nukreipta Valstybės pamatų griovimo linkme. Nuolatinis Lietuvos valstybės šmeižimas užsienio auditorijose ir nesiskaitymas su Lietuvos įstatymais darosi pavojingi pačiai Lietuvos valstybės egzistencijai.

LLRA nepasinaudojo istoriniu šansu, kurį ji gavo pakviesta į valdančiąją daugumą, kartu spręsti ekonomines-socialines visų Lietuvos piliečių, tarp jų ir lenkų problemas. Vietoje tokio reikalingo ir mūsų piliečiams labai reikalingo darbo ji sprendžia gatvių pavadinimo „problemą“. Nors žino, kad

Lietuvoje aukščiausias įstatymas yra Lietuvos Respublikos Konstitucija.

Paviršutiniškai mąstant, galima nematyti gilesnių dvikalbių gatvės pavadinimų pasekmių. Visų lygių politikams reiktų priminti, kad žvelgiant į ateities perspektyvą, Lietuvos vietovardžių bei gatvių pavadinimai ne valstybine kalba ateityje gali lemti teritorinio vientisumo pažeidimą.

Todėl sprendžiant tautinių mažumų problemas (švietimo, kultūros, kalbos vartojimo ir kt.) reikia aiškiai suprasti, kokių ribų peržengti negalima. Viena tokių ribų – miestų, gatvių, ežerų, upių ir kitų vietovardžių pavadinimai. Šie pavadinimai yra valstybės informacinės, o dabar ir navigacinės sistemos dalis. Ir nesvarbu, ant kokių statinių – valstybinių ar privačių – jie iškabinami. Tai nėra kažkokių privačių subjektų reikalas.

Bet p. Tomaševskis apsimeta, kad to nesupranta. Supranta, kaip ir aš suprantu jo norą kada nors LLR paversti Lenkijos dalimi. Ir pačiam tapti antru Pilsudskiu.

Kokios darytinios išvados. Manysčiau, kad LLRA pakvietimas jungtis į valdančiąją koaliciją nepasiteisino, todėl laikytinas politinė klaida.

Šią klaidą metas ištaisyti, koalicijai atsisakant LLRA paslaugų. Ir tai daryti dabar, kol dar nevēlu.

Ir nemanyti, jog LLRA pašalinimas iš koalicijos tik pakels p. V. Tomaševskio autoritetą. Manau bus priešingai, nes išėjus iš koalicijos LLRA praras daug šiltų kėdžių, o tai sukels p. Tomaševskio kolegų didžiulį nepasitenkinimą. Ir galbūt nuims laurų vainiką nuo jo galvos.

Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvos

Jubiliejinėje „Vilnijos“ draugijos konferencijoje kalbėta apie vardų ir pavardžių rašybą ir „Tautinių mažumų įstatymą“

Virginija MAKSVYTYTĖ, Kaunas

„Vilnijos“ draugijos pirmininkas, kalbininkas dr. Kazimieras Garšva

VDU Letonikos centro vadovas, baltistas Alvydas Butkus

„Vilnijos“ draugija vasario mėnesį surengė dviejų dalių konferenciją „Vasario 16-osios ir Kovo 11-ios aktais. Ar patinka jie valdančiajai koalicijai?“, skirtą spręsti iškilusias problemas Vilniaus krašte. Joje buvo nagrinėjami susiję klausimai su Lietuvos lenkų rinkimų akcijos (LLRA) ir jos lyderio V. Tamoševskio veikla nukreipta prieš Lietuvos Respublikos valstybingumą. Pirmoji konferencijos dalis jau vyko Vilniuje vasario 20 d. Nuo tos dienos, kai įsikūrė „Vilnijos“ draugija prabėgo 25 metai, todėl vasario 22 dieną Kauno miesto savivaldybėje įvyko, kaip patys konferencijos dalyviai įvardino, jubiliejinė „Vilnijos“ draugijos konferencija, kurioje apžvelgta draugijos veikla ir iškelti dešimt klausimų susijusių su valstybingumo palaikymu Vilniaus krašte. Į juos bandė atsakyti ir savo pranešimus skaitė „Vilnijos“ draugijos Šalčininkų skyriaus pirmininkas Alfonsas Petrukevičius, Seimo narys Rytas Kupčinskas, Tautininkų sąjungos strateginio komiteto pirmininkas Gintaras Songaila, „Vilnijos“ draugijos pirmininkas, kalbininkas dr. Kazimieras Garšva, VDU Letonikos centro vadovas, baltistas Alvydas Butkus. Susitikime daugiausia kalbėta apie vardų ir pavardžių rašybą bei „Tautinių mažumų įstatymą“. Pasibaigus konferencijai vyko diskusija. Šventės proga savo dainomis

pasveikino vyrų patriotinių dainų ansamblis „Karužė“.

Dėmesio centre vardų ir pavardžių rašyba ir „Tautinių mažumų įstatymas“

Pasak „Vilnijos“ draugijos atstovų, nesisakymas su Lietuvos Respublikos įstatymais bei mūsų valstybės šmeižtas įvairiose užsienio žiniasklaidos priemonėse negali būti nepastebėti, nes tai pavoja pačiam Lietuvos valstybingumui, todėl sprendžiant švietimo, kultūros, kalbos klausimus reikia neperžengti tam tikrų ribų. Šiuo metu Lietuvos politikams trūksta politinės valios, kad LLRA būtų pašalinta iš valdančiosios koalicijos. Tai patvirtino ir Tautininkų sąjungos strateginio komiteto pirmininkas, „Vilnijos“ draugijos narys ir steigėjas G. Songaila, kurio nuomone išsikelti „Vilnijos“ draugijos klausimai visada liks retoriniai, nes valdančioji koalicija ir anksčiau buvusi valdžia neturi pakankamai valios spręsti problemas Vilniaus krašte. Lietuvių kalbai tai pat kyla reali grėsmė. Prieš keletą savaičių vykusiam Konstitucinio teismo posėdyje, kuriame buvo iškeltas Teisingumo ministro klausimas, ar turi teisę Valstybinė lietuvių kalbos komisija teikti išvadas vyriausybei net tokiu atveju, jei jos prieštarauja konstitucijai. Lietuvių kalbos komisija jau prieš tai atsakė teikti savo tokias išvadas. Tokiu atveju Konstitucinis teismas gali visiškai neatsižvelgdamas į kalbininkų nuomonę daryti savo sprendimus kalbos klausimais Vilniaus krašte.

G. Songaila tai pat netiki, kad bus priimtas „Tautinių mažumų įstatymas“, juolab, kad artėja Kovo 11-oji, kurios metu išaugs susidomėjimas problemomis Vilniaus krašte ir nepasitenkinimas V. Tamoševskio ir LLRA veikla. Priėmus šį įstatymą, būtų izoliuojamas Vilniaus kraštas, kultūrų grėsmė teritoriniam vientisumui, būtų supriešinami Lietuvos respublikos piliečiai, o rusakalbiai Estijos ir Latvijos gyventojai galėtų reikalauti to pa-

Vyrų patriotinių dainų ansamblis „Karužė“

ties savo valstybėse. Šis įstatymas būtų patogus tik lenkams, bet ne kitoms tautinėms mažumoms.

Trūksta partijų palaikymo, iškraipoma istorinė tiesa

„Vilnijos“ draugijos konferencijos metu pasisakęs jos pirmininkas, kalbininkas dr. K. Garšva pabrėžė, kad nei viena šiandieninė partija nesirūpina Vilniaus krašto problemomis. Visuomenė yra per mažai informuojama šiuo klausimu, net parašų dėl vardų ir pavardžių rašybos surinkta nepakankamai, todėl pirmiausia K. Garšva kvietė pasirašyti tuos žmones, kurie to padaryti dar nespėjo.

„Jeigu vietoj valstybinės lietuvių kalbos Vilniuje bus įvedama lenkų, tuos rajonus valdo LLRA, tai juokiuosi, kai kažkas nesupranta, kad nieko blogo nebus“ – konferencijos metu susirūpinimo dėl Vilniaus krašto neslėpė K. Garšva.

Anot K. Garšvos, LLRA vedama V. Tamoševskio remiasi iškraipytomis, neautentiškais vietovardžių rašmenimis, kurie egzistavo carinėje Rusijoje ar kitomis istorinėmis aplinkybėmis ir reikalauja, kad tokie rašmenys egzistuotų ir šiandien. „Vilnijos“ draugija yra parengusi raštus dėl vardų ir pavardžių rašybos bei „Tautinių mažumų įstatymo“. Šiuo metu yra ieškomi mokslininkai, kurie padėtų parengti dar vieną raštą Lietuvos Respublikos prezidentei, Ministrui pirmininkui ir atskleistų V. Tamoševskio lietuviškų vietovardžių interpretacijas.

Sąsajos su rusų aljansu

„Vilnijos“ draugijos jubiliejinėje konferencijoje dalyvavo ir VDU Letonikos centro vadovas, baltistas A. Butkus, kurio nuomone reikia nepamiršti ir tam tikrų šiuo metu nutylimų faktų. A. Butkaus teigimu, LLAR negali egzistuoti viena be Lietuvos rusų pagalbos, sąjungos su rusų aljansu.

„Toku būdu kuriamas neigiamas Lenkijos įvaizdis, kadangi rusų aljansas yra Maskvos įrankis Lietuvoje. Lenkija apie tai nutyli, jai svarbiausia, kad būtų griauinama Lietuva iš vidaus bet kokiomis priemonėmis. V. Tamoševskio partija labai intensyviai ieško kontaktų su Latvijos ne lenkais, bet rusais. Tai dar viena jų yda,

kurią reikia viešinti“ – konferencijos metu kalbėjo A. Butkus.

VDU Letonikos centro vadovo nuomone galimas politinis scenarijus, kurio pabaigoje bus sukurta bendra slavakalbė autonomija Baltijos šalyse, aprėpianti Lietuvą, Latviją ir Estiją. Kaip parodė įvykiai Ukrainoje, toks scenarijus būtų palankus Lenkijai. A. Tamoševskio atstovai jau dabar erzina Lietuvos, Latvijos visuomenę, nes priimtas „Tautinių mažumų įstatymas“ provokuotų Latvijos piliečius. Ten gyvenantys rusai gali pareikalauti panašių teisių kaip ir Lietuvoje.

A. Butkus tai pat minėjo, kad VDU šiuo metu ruošiamą prolenkišką visuomenę, nes šiuolaikinio Lietuvos tapsmo paskaitose, privalomose visiems studentams, Lietuva jau dabar pristatoma ne Baltijos šalimi, o vidurio ir rytų Europos kraštu, mat per paskutinius dvidešimt metų Lietuva ir Estija nutolo nuo Lietuvos.

Priimta rezoliucija

Vasario 22-ąją, „Vilnijos“ draugijos konferencijos metu, buvo priimta rezoliucija, kurioje buvo konstatuotas faktas, jog per atkurtos Lietuvos valstybės metus Rytų Lietuvos rajonai taip ir neintegruoti į bendrą Lietuvos Respubliką, o LLRA vadovai pasinaudodami Lietuvos vyriausybės abejingumu ir nuolaidumu toliau gilina Rytų Lietuvos rajonų atskirtį, kursto tautinę nesantaiką, šmeižia Lietuvą tarptautiniu mastu ir siekia teritorinės autonomijos. Rezolucijos rengėjai įvertino tai kaip grėsmę Lietuvos teritoriniam vientisumui, todėl ginant Lietuvos interesus ir Konstituciją rezoliucijoje pareikalavo:

1. Atmesti antikonstitucinį, tik lenkų tautinei bendrijai privilegijas teikiantį Tautinių mažumų įstatymo projektą.

2. Parengti tokį Tautinių mažumų įstatymą, kuris patenkintų visų tautinių bendrijų ir mažumų interesus.

3. Neleisti LLRA vadovams šmeižti Lietuvos, kurstyti tautinės nesantaikos ir patraukti juos už tai atsakomybėn pagal galiojančius įstatymus.

4. Nežadėti Lenkijos politikams, kad Lietuva priims Lietuvos Respublikos Konstitucijai prieštaraujančius įstatymus, ir neleisti jiems kištis į Lietuvos vidaus reikalus.

Užs. Nr.31

Vydūno draugija nuoširdžiai užjaučia savo
Garbės narį profesorių Bronislovą GENZELĮ
dėl mylimos žmonos mirties

Skelbimai, reklama

Pr Trys nauji „Tele2“ pasiūlymai praktiškiems vartotojams

„Tele2“ visada garsėjo mažomis kainomis, bet nauji pasiūlymai atkreipė net ir rinką nuolat stebinčių žmonių dėmesį. Dabar mobiliųjį telefoną su solidžiu minučių ir SMS paketu galima gauti per mėnesį mokant vos 13 ar 15 litų – panašiai kaip kainuoja bilietas į kiną.

Ypač taupūs pasiūlymai

„Tele2“ visuomet buvo gerų kainų lyderis ir mes nuolat pateikiame tai patvirtinančius pasiūlymus. Dabar siūlomas planas „200“ skirtas žmonėms, kuriems mobiliojo ryšio reikia pokalbiams ir SMS žinutėms. Trys nauji pasiūlymai jiems leis bendrauti pigiau ir pasiimti gerą telefoną“, – sakė Daiva Matukienė, „Tele2“ prekės ženklo vadovė.

Trys taupūs pasiūlymai leidžia pasirinkti vieną iš trijų mobiliųjų telefonų – „Nokia 206 Asha“, „Samsung C3520“ arba „Nokia 301“ – kartu su mokėjimo planu „200“. „Jis vartotojams suteiks galimybę per mėnesį kalbėti 200 minučių bei parašyti 10 000 SMS į visus Lietuvos tinklus.

Už telefoną ir paslaugas yra atsiskaitoma mokant bendrą mėnesio įmoką. Priklausomai nuo pasirinkto telefono, ji yra 13 arba 15 litų. Šiais pasiūlymais galima pasinaudoti pasirašant 24 mėn. sutartį.

Telefonas turintiems dvi SIM korteles

Vartotojams, kurie naudoja dviemomis skirtingomis kortelėmis, pavyzdžiui, darbo ir asmenine, puikiai tiks „Nokia 206 Asha“. Su šiuo telefonu pakeisti SIM korteles galima neišjungiant telefono aparato.

„Nokia 206 Asha“ taip pat patogų naudotis. Kompaktiškas dizainas ir aiškus telefono meniu leidžia nesudėtingai naudotis visomis reikalingomis funkcijomis.

Kartu su planu „200“ „Nokia 206 Asha“ dabar galima įsigyti sumokant 1 lito pradinę įmoką. Pasirašius 24 mėn. sutartį, telefonas, 200 min pokalbių ir 10 000 SMS į visus tinklus kainuos vos 13 litų.

Stilingas ir paprastas

Mėgstantiems stilingą dizainą patiks

Pasiūlymas Nr. 1

Komplekto kaina
13 Lt/mėn.
Pradinė įmoka – 1 Lt.

+ 200 min.
+ 10 000 SMS

NOKIA 206

Pasiūlymas Nr. 2

Komplekto kaina
13 Lt/mėn.
Pradinė įmoka – 1 Lt.

+ 200 min.
+ 10 000 SMS

SAMSUNG C3520

Pasiūlymas Nr. 3

Komplekto kaina
15 Lt/mėn.
Pradinė įmoka – 39 Lt.

+ 200 min.
+ 10 000 SMS

NOKIA 301

Pasiūlymai galioja sudarius terminuotąją 24 mėn. sutartį.

„Samsung C3520“. Atlenkiamo modelio telefonas yra plonas, tad lengvai telpa kišenėje.

„Samsung C3520“ vartotojai telefone ras visas būtinas ir dažnai naudojamas programas – nuo kalendoriaus iki kameros ar MP3 grotuvo. O patogiai išdėstyta klaviatūra palengvins bendravimą SMS žinutėmis.

Pasiūlymo sąlygos renkant šį telefoną yra tokios pat, kaip ir „Nokia 206 Asha“.

Pasiūlymas mėgstantiems spartą ir modernumą

Trečiasis „Tele2“ siūlomas mobilus telefonas – „Nokia 301“. Jis pravers mėgstantiems fotografuoti. 3.2 megapikslio kamera kartu su panoraminio bei automatinio fotografavimo funkcija leis užfiksuoti geriausius momentus.

Telefonas taip pat išsiskiria sparčia 3.5G technologija, kuri leidžia greitai ir patogiai bendrauti elektroniniu paštu. O mėgstantiems bendrauti socialiniuose tinkluose pagelbės specialiai tam sukurtos „Facebook“ bei „Twitter“ aplikacijos.

Pasirašius 24 mėn. sutartį, „Nokia 301“ kartu su planu „200“ dabar kainuoja 15 litų per mėnesį. Pasiūlymo pradinė įmoka – 39 litai.

Plačiau apie šiuos bei kitus „Tele2“ pasiūlymus galima sužinoti artimiausiame „Tele2“ salone arba nemokamu trumpuoju informacijos telefonu 117.

Užs. nr.

Trakų salos pilyje – paroda „Viduramžių Lietuvos valdovai“

Kovo 11 d., antradienį, 13 val., minint Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo dieną, Trakų salos pilyje vyks parodos „Viduramžių Lietuvos valdovai“ atidarymas ir knygos „Viduramžių Lietuvos Viešpačiai“ pristatymas. Dalyvaus paveikslų autorius, dailininkas Artūras Slapšys, istorikai Inga ir Tomas Baranauskai, Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro mokslinių leidinių redakcijos vedėja Irena Stankevičienė, sutartinių giedotojų grupė „Trys keturiose“, folkloro ansamblis „Visi“. Renginį organizuoja Antanas Gedvilas, kolekcijos iniciatorius ir mecenatas, ir Trakų istorijos muziejus.

Trakų pilyje eksponuojamą paveikslų kolekciją sudaro 45 dailininko Artūro Slapšo nutapyti Lietuvos kunigaikščių, kunigaikštienių ir karo vadų portretai.

„Viduramžių Lietuvos valdovus mes pažįstame tik iš imaginacinių portretų, - pasakoja istorikas Tomas Baranauskas. - Tačiau dar niekas nebuvo nutapęs visų XIII-XV a. Lietuvos valdovų, įskaitant tokius mažai žinomus, kaip Butigeidis ar Daumantas. Artūras Slapšys tai padarė pirmasis, ir dar daugiau - jis nutapė ne tik didžiuosius, bet ir svarbesnius jiems pavaldžius kunigaikščius, kai kuriuos taip pat - pirmą kartą. Dabar jau galime turėti Daugiručio, Tautvilo, Vykinto ir daugelio kitų antraplanių, bet visgi labai reikšmingų Lietuvos istorijos veikėjų vizualinį įvaizdį. Ši portretų kolekcija – didžiausia Lietuvos kunigaikščių ir kunigaikštienių portretų serija, nutapyta vieno dailininko ranka ir vienu stiliumi. Ją galima palyginti nebent su žymaus XIX a. lenkų dailininko Jano Mateikos 44 Lenkijos valdovų portretų galerija, kurioje, beje, 3 portretai skirti tiems patiems asmenims, kaip ir A. Slapšo serijoje (tai - Jogaila, Jadvyga ir Kazimieras Jogailaitis). Artūro Slapšo serijoje svarbius savo istorijos veikėjus ras ne tik

lietuviai, bet ir latviai, baltarusiai, ukrainiečiai, lenkai, rusai, kareliai“.

Pasak kolekcijos iniciatoriaus ir mecenato Antano Gedvilo, idėja surasti tinkamą dailininką nutapyti ne mažiau svarbų nei Žalgiris, Durbės mūšį jam gimė 2011 metais. Tais metais Artūras Slapšys pristatė savo darbų parodą. Antaną Gedvilą sužavėjo šio menininko tapyti portretai ir jis kreipėsi su prašymu nutapyti keletą Žemaitijos ir Karšuvos vadų portretus - Almino, Vykinto, Gerdvilo.

„Neapsirikau, - sako mecenatas. - Valdovai buvo nutapyti taip, kaip tikėjausi. Kiek vėliau, dailininkas nutapė, mums jau žinomus, valdovų portretus: Vytautą, Gediminą, Mindaugą, Kęstutį, Algirdą. Su darbais supažindiname istorikus Tomą ir Ingą Baranauskus, kūriniai juos taip pat sužavėjo. Netrukus istorikai paruošė Lietuvai labiausiai nusipelnusių kunigaikščių sąrašą. Neprieštaravau pasiūlymams ir sutikau, kad dailininkas nutapytų daugiau paveikslų pagal pateiktą medžiagą. Visa kolekcija buvo nutapyta per 2012-2013 metus. Paveikslams aprašymus, medžiagą knygos išleidimui paruošė dailininkas Artūras Slapšys ir istorikai Tomas ir Inga Baranauskai“.

Artūras Slapšys gimė 1962 birželio 17 dieną Kaune. 1996 metais išvyko gyventi į JAV, kur pradėjo savo profesionalią kūrybinę veiklą ir pragyveno iki 2011 metų pabaigos. Parodose dalyvauja nuo 2006 metų. Jo paveikslų yra įsigiję privatūs kolekcionieriai iš JAV, Ukrainos, Anglijos, Lietuvos, Islandijos. Nuo 2008 metų Artūras Slapšys aktyviai ir sėkmingai dalyvauja Lietuvos pašto ženklų kūrimo konkursuose.

Renginio programą ir informaciją apie Trakų istorijos muziejaus ekspozicijas ir darbo laiką rasite: www.trakaimuziejus.lt

Lenkų pagrindis Lietuvoje 1939-1940 metais: endekų veikla

Dr. Arūnas BUBNYS, Vilnius

Atkelta iš 11 p.

buvo surašyta 1941 m. gegužės 29 d.²⁹ Suimtųjų ONW veikėjų byla 1941 m. buvo išsiųsta nagrinėti NKVD ypatingajam pasitarimui (vadinajamai „troikai“). Prasidėjus nacių-sovietų karui suimtieji buvo išvežti į Rusijos kalėjimus. Tolesnis jų likimas nėra tiksliai žinomas. E. Šumskis, kaip buvęs Lenkijos pilietis, remiantis SSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo 1941 m. rugpjūčio 12 d. įsaku turėjo būti paleistas ir laisvė³⁰. T. Vasilevskis 1942 m. lapkričio mėn. dar buvo kalinamas Gorkio (dabar Nižnij Novgorodas) kalėjime³¹. A. Rimaševskis 1944 m. rugsėjo 11 d. NKVD buvo suimtas antrą kartą ir nuteistas kalėti lageryje 15 metų. 1956 m. liepos 24 d. remiantis SSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo baudžiamųjų bylų peržiūrėjimo komisijos sprendimu, A. Rimaševskis iš lagerio buvo paleistas ir laisvė su teistumo panaikinimu³².

LITERATŪRA

1. L. Tomaszewski, *Kronika wileńska*, Warszawa, 1990, S. 47, 58.
2. P. Niwinski, „Okreg Wilenski SZP-ZWZ w latach 1939-1941. Proba syntezy“, *Pamięć i sprawiedliwość*, 2002, Nr1(1), s. 83, 84.
3. L. Tomaszewski, *Kronika wileńska*, Warszawa, 1990, S. 47, 58.
4. A. Rimaševskio 1940 08 20 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 15983/3, l. 18.
5. T. Vasilevskio 1940 09 18 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 15983/3, l. 50-51.
6. ONW priesaika, *ibid.*, b. 15983/3, l. 205-206.
7. E. Šumskio 1940 08 15 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 15983/3, l. 90.

8. LCVA, f. 378, ap. 10, b. 699, l. 599.
9. A. Rimaševskio 1940 08 28 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 15983/3, l. 1. 23.
10. T. Vasilevskio 1940 09 18 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 15983/3, l. 54.
11. T. Vasilevskio 1940 09 18 d. ir 1940 09 15 d. tardymo protokoliai, *ibid.*, b. 15983/3, l. 53, 55.
12. E. Šumskio 1940 08 12 d. tardymo protokolas, *ibid.*, b. 15983/3, l. 80.
13. E. Šumskio 1940 08 12 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 15983/3, l. 82-84.
14. P. Niwinski, „Okreg Wilenski SZP-ZWZ w latach 1939-1941. Proba syntezy“, *Pamięć i sprawiedliwość*, 2002, Nr1(1), s. 84.
15. Z. Żabos 1941 05 17 d. tardymo protokolas, *ibid.*, b. 15983/3, l. 196.
16. LCVA, f. 378, ap. 10, b. 699, l. 295.
17. *Ibid.*, l. 339.
18. LCVA, f. 378, ap. 10, b. 699, l. 419 a.
19. *Ibid.*, l. 426.
20. „Narodowiec“ 1940 05 01, Nr. 6 vertimas į rusų kalbą, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-10898, l. 74-5, 74-6.
21. *Ibid.*, l. 74-8.
22. * Romanas Dmowski (1864-1939) – endekų ideologas. Pasisakė už tokias Lenkijos sienas rytuose, kurios apytikriai būtų artimos 1772 m. Lenkijos-Lietuvos sienoms.
23. LCVA, f. 378, ap. 10, b. 699, l. 527-528.
24. *Ibid.*, b. 699, l. 604-605.
25. Narodowiec, 1940 09 15, Nr. 13, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-10551, l. 66-69.
26. V. Gniadkovskio 1940 12 02 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-10551, l. 18-18 a. p.
27. J. Zajončkovskio 11940 10 15 d. tardymo protokolas, *ibid.*, b. P-10551, l. 38-39.
28. Młodzież w walce, 1940 09 25, Nr. 1, *ibid.*, b. P-10551, l. 62-63 a. p.
29. 1941 05 29 d. kaltinamoji išvada A. Rimaševskio ir kt. baudžiamojoje byloje, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 15983/3, l. 220-225.
30. NKVD Gorkio srities valdybos 1941 09 nutarimas dėl E. Šumskio, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 15983/3, l. 226.
31. LYA, f. K-1, ap. 58, b. 15983/3, l. 232.
32. SSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo baudžiamųjų bylų peržiūrėjimo komisijos 1956 07 24 d. protokolo išrašas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 15983/3, l. 242.

*Dėl buv. Gelvonų vidurinės mokyklos (Širvintų r.)
lietuvių kalbos ir literatūros mokytojos
Vandos Lučiūnaitės-Karalienės mirties reiškiamė
užuojautą jos giminėms, mokyklos bendruomenei ir draugams*

*Širvintų r. Musninkų vidurinės mokyklos 1960-ųjų metų
laidos klasės draugai ir auklėtoja Birutė Gaigalienė*

Voruta® Visos prekių ženklo teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garša, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Gediminas Paviržis, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktoriai).	 Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektus: <i>Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvos, Lietuvos ir Baltarusijos istorijos įvykių interpretacijos</i> Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt , voruta.lt.vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt , www.mazoji-lietuva.lt
 9 771392 067018	© Voruta 2014. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondo (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	© Voruta, 2013. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt penktieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išina kas antrą savaitę (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks: (8 528) 5 12 66, „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdina AB spaustuvė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt , vorutosfondas@gmail.com , tel. 8 605 11 117), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt , 8 603 11 117), Stanislava Žuravskė (buhalterė, tel. faks: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija), Evelina Kishlych, Virginija Maksvytė (istorija, kultūra), Martynas Buivys (internetas).